

VÄLTÄMÄTTÖMYYSIEN VALTAKUNNASSA

Tutkielma vaurauden valtijoista

Virkki, Juhana Karl Kalervo

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Marraskuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Tekijä – Författare – Author Juhana Karl Kalervo Virkki	
Työn nimi – Arbetets titel – Title Välttämättömyksien valtakunnassa. Tutkielma vaurauden valtiijoista			
Tieteenala – Läroämne – Subject Sosiologia			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Marraskuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 97 + liitteet	
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta on kannettu voimistunutta huolta 2000-luvun aikana. Tieteellisessä tutkimuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota huono-osaisuuden ylisukupolvisuuteen, kun samaan aikaan tulo- ja varallisuuserot ovat kasvaneet ennennäkemättömällä tavalla, erityisesti kaikkein varakkaimpien keskuudessa. Tässä tutkielmassa kohdistetaan huomio yhteiskunnan niin sanottuihin ylä- ja valtioryhmiin tutkimalla talousyläryhmän tilannetta niistä erityisesti. Eriarvoisuustutkimuksen olisi kannattavaa ottaa huomioon yhteiskuntaluokka aiempaa keskeisempänä selittäjänä, sillä useat tutkimustulokset viittaavat siihen suuntaan, että luokka on merkittävä vaikuttaja kaikkien ihmisten elämässä huolimatta siitä, miten sen merkitys tunnistetaan.</p> <p>Aiemman luokkatutkimuksen ja -teorian perusteella tarkastellaan tässä työssä talousyläryhmänä vauraita yrityssukuja ja niitä edustavaa Perheyritysten liittoa. Tutkimuskohteeseen liittyvää teksti- ja dokumentaatiomateriaalia tutkitaan sisällönanalyttisellä grounded theory -menetelmällä abduktiivisesti siten, että kyseessä on aineistolähtöinen luokkatilanneanalyysi. Aineistosta etsitään vastausta siihen, millä tavoin perheyrityksistä viestitään ja miten politiikkatahto ilmenee? Samalla testataan tutkimusteoreettisia näkökulmia erityisesti Pierre Bourdieun distinktioteorian ja sosiaalisen sulkuun liittyvän viitekehyksen välillä.</p> <p>Tulokset osoittavat, että talousyläryhmällä on rakentunut pitkän ajan kuluessa varsin kehittyneet perimisen ja ylisukupolvisen jatkuvuuden hallinnanmekanismit, joita voidaan pitää yhteiskunnallisen vallan käytön näkökulmasta merkittävänä. Vaikuttaessaan yhteiskuntaan Perheyritysten liiton keskeinen poliittinen tavoite on lainsäädännön kautta saada perimisen taakkaa helpommaksi. Tällä ja muilla tutkielmassa esiin tulevilla keinoilla voi olla suuria yhteiskunnallisia vaikutuksia myös muille kuin yritysperheille itselleen. Tuloksia pohditaan suhteessa teoreettiseen taustaan, minkä myötä vahvistetaan luokkateorioiden empiiristä käytettävyyttä tutkimuksenteon osana.</p> <p>Tutkielman perusteella osoitetaan yhteiskuntaluokkien mekanismien toimintaa ja merkitystä. Sekä peräänkuulutetaan voimakkaasti laaja-alaisemman eriarvoisuustutkimuksen tärkeyttä, eikä ainoastaan yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta. Länsimaiset demokratiat ovat rakentuneet meritokraattisen järjestelmän sekä avoimen liikkuvuuden lupaukselle ja ylisukupolvisella varallisuudella voi olla suuri merkitys niiden toteutumisen kannalta. Muun muassa sen vuoksi uudella luokkatutkimuksella on väliä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords yhteiskuntaluokat, eriarvoisuus, sosiaalinen kerrostuneisuus, valta, hierarkia, perheyrittäjät, sosiaalinen sulkeminen, varakkuus, omistajuus, taloudellinen eliitti, hyväosaisuus			
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto			

SISÄLLYS

Tiivistelmä	...	2
Sisällys	...	3
 1. JOHDANTO		
1.1 Eriarvoisuus ja luokkatutkimus	...	4
1.2 Julkista keskustelua luokasta	...	7
1.3 Tutkielman tarkoitus ja kulku	...	9
 2. SOSIOLOGINEN TAUSTA		
2.1 Aikakautta etsimässä	...	12
2.2 Aikaisempi luokkatutkimus	...	17
2.3 Erityiset eliitit	...	21
2.4 Teoreettinen viitekehys	...	24
2.5 Tutkimusongelma – käsitteet ja empiirinen tehtävä	...	29
 3. AINEISTO, METODI JA ANALYYSI		
3.1 Aineiston esittely: Perheyrittäjien liitosta	...	33
3.2 Ankkuroituva menetelmä	...	36
3.3 Askeltava analyysi	...	38
 4. SUKUYHTEISÖN ELKEET		
4.1 Omistajan uudet askeleet	...	42
4.2 Tunneyhteisö kalkyloinnin kentällä	...	47
 5. PARHAAN PERHEEN KOTIMAA?		
5.1 Yrittäjän ihanne	...	53
5.2 Kotimaa omi Suomi, jos verot veks	...	59
 6. PÄÄTELMÄT JA JOHTOPÄÄTÖKSET		
6.1 Vaurauden voima	...	67
6.2 Luokkatilanteen tunnustelua	...	76
6.3 Omistajuus yhteiskunnallisen vallan tae?	...	85
 Lähteet		
Lähteet	...	89
Liitteet	...	98

1 JOHDANTO

1.1 ERIARVOISUUS JA LUOKKATUTKIMUS

Yhteiskuntaluokkien ja sosioekonomisten väestöryhmien eriarvoisuudesta on tehty havaintoja vuosisatojen aikana ja vielä edelleen 2000-luvulla. Eriarvoisuutta on tavattu oikeastaan kaikessa ihmistoimintaan liittyvässä asiassa: aineellisissa oloissa, terveydessä, työelämässä, koulutuksessa, yhteiskunnallisessa osallistumisessa, asuinalueissa, sosiaalisissa suhteissa, harrastuksissa, tuloissa, sukutaustassa ja varallisuudessa. Tieteellisesti kiinnostavaa on ollut se, miten ihmiset sekä kokevat subjektiivisesti että objektiivisesti ottaen jakaantuvat yhteiskunnalliseen rakenteeseen, joka yleisten yhteiskuntateorioiden mukaan on lähes aina muodostunut hierarkkisten ilmiöiden perustalle.

Eriarvoisuus on monimutkainen ilmiö, johon vaikuttavat lukuisat asiat ja sitä on myös tutkittu toisistaan poikkeavilla tavoilla eri tieteenaloilla. Missä määrin yhteiskunnalliset luokat selittävät ilmiöitä, joita on nimetty erilaisten epäoikeudenmukaisuuksien kautta? Entä miten eriarvoisuus ja yhteiskuntaluokat liittyvät toisiinsa? On olemassa tarvetta ymmärtää kokonaisvaltaisemmin eriarvoisuuden vaikutuksia yhteiskunnassa, sillä ei ole aivan selvää, miten asiat vaikuttavat toisiinsa. Tämä tutkielma lähestyy ilmiötä sosiologisen luokkatutkimuksen näkökulmasta ja argumentoi sen puolesta, ettei eriarvoisuutta voi ymmärtää ilman luokkatutkimuksen näkökulmaa.

Viime aikoina on alettu havaitsemaan joidenkin ylärühmien sellaista irtiottoa yhteiskunnista, mikä tekee eroja jo ylärühmien välille itsessään. Tulo- ja varallisuuserot ovat kasvaneet kaikkein varakkaampien keskuudessa niin selkeästi ja niin järjestelmällisesti kuluneen kolmenkymmenen vuoden aikana, ettei se voi olla jättämättä vaikutusta yhteiskuntaan. Millaiset seuraukset voivat olla? Tässä tutkielmassa käsittelen aihepiiriä ja tutkin taloudellisen ylärühmän tilannetta siinä erityisesti. Kysyn, miten taloudellisen eliitin ensisija näyttäytyy ja millä keinoin viestitään ylärühmälle tärkeistä

asioista? Vastauksia etsin tutkimalla vauraita yrityssukuja ja niitä edustavaa Perheyritysten liittoa grounded theory -menetelmällä abduktiivisesti. Luokkatilanneanalyysin kannalta tulokset vaikuttavat selkeiltä osoituksilta luokkamekanismien käytännöistä kaksituhattaluvun Suomessa. Tämä antaa selvät syyt kysyä luokkaan liittyvät tärkeät ja vaikeat kysymykset myös jatkossa sekä pyrkiä jäsentämään yhteiskuntaluokkailmiötä eriarvoisuustutkimuksen kannalta. Vaikka tyhjentävää vastausta ei yhdeltä tutkielmalta tietenkään voi odottaa, ilmaistaan alustavia pohdintoja jo tässä.

On tärkeää muistaa, ettei luokkatutkimuksella ole esittää yhtä selkeää patenttiratkaisua eriarvoisuuden voittamiseen, jota seuraamalla voisimme vain jättää vaikeudet taakse. Se on ollut moninainen, laajalle levinnyt tutkimushorisontti, jonka puitteissa on esitetty useita näkökulmia aiheeseen. Yleistäen voidaan kuitenkin väittää, että lähes kaikessa yhteiskuntaluokkatutkimuksessa läpi muutaman vuosisadan on tunnistettu yhteiskunnasta vaihtelevasti hierarkioita ja oltu sitä mieltä, että asiat eivät ole mahdollisia kaikille yhtäläisillä tavoilla.

Luokkatutkimus olikin pitkään sosiologiassa erityisellä sijalla, sillä sosiologia kehittyi tieteellisenä oppialana aikana, jolloin yhteiskunnat olivat suuressa muutoksessa. Urbanisoituminen ja teollistuminen olivat luokkien tiedostamisen aikaa ja modernissa mielessä alkoi olla ensimmäistä kertaa mahdollista 1800-luvun promenadeilla ja tehtaissa nähdä merkkejä uudenlaisesta muutoksesta. Valokuvia katselemalla tulee helposti ajatelleeksi, etteivät luokat ole säilyttäneet ominaispiirteitään enää näihin päiviin asti, mutta ilmiön perusmekanismit ja juurisyyt eriarvoisuudelle ovat edelleen olemassa ja juontavat yllättävänkin samanlaisista lähteistä kuin aiemmin. Asian voisi sanoa jopa niin, että olemme perineet aikaisempien sukupolvien teot ja sitä tässä tutkielmassa yritetään etupainoisesti ymmärtää.

Tehtävä ei silti ole helppo, sillä teoreettisessa keskustelussa¹ yhteiskuntaluokka tuli tavaksi nähdä maailmanpoliittisten muutosten myötä merkityksensä menettäneenä jäsenyyksenä. Oletukset olivat peräisin karkeasti ottaen kylmän sodan päättymisestä ja liberaalin markkinatalouden voittoisalta näyttäneestä kulusta siinä määrin varmasti, että uskallettiin puhua jopa historian lopusta². Uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa vaikutusvaltaiset sosiologit teoretisoivat refleksiivistä individualismia ja olettivat sen laajentuvan koko yhteiskuntaan. Kenties kuolleeksi julistamisen seurauksena luokkaa myös tutkimuskohteena välteltiin ja pyrittiin löytämään kiertoilmauksia vaikeaksi koetulle aiheelle.

Luokat eivät tosiasiallisesti olleet kadonneet tai haihtuneet utuna ilmaan, koska katoaminen olisi ollut jo siitä yksinkertaisesta syystä epätodennäköistä, että eriarvoisuus on luokkailmiö (Erola 2010, 241), eikä se sellaisenaan vaikuta keskuudestamme vielä poistuneen (esim. Therborn 2014; Valtioneuvoston kanslia 2018). Työn ja pääoman ristiriita ei ole ratkennut (edes) modernissa suomalaisessa yhteiskunnassa, eikä voimakkaan yksilöllistymis- ja kaupallistumiskehityksen etenemisestä huolimatta alueella vallitse tuota kuuluisaa *vapauden valtakuntaa* irtiottona sen samaisista välttämättömyyksistä (vrt. Gronow ym. 1996, 132–136). Luokan on sanottu vaikuttavan kaikissa elämänvaiheissa ja sen selitysvoiman pysyvän myös silloin, kun muut tekijät on otettu huomioon sekä silloin, kun luokka-asemaa ei subjektiivisesti tunnisteta (Erola 2010a, 38–44).

Miten ristiriitaisuudet sen merkityksen suhteen tulisi ymmärtää? Yhtä epätodennäköistä on olettaa, että laaja-alaiset sosiologit olisivat aistineet aikakautta täysin perusteetta. Olihan heillä kaikki se tieto ja maailman parhaat tutkimusympäristöt käytössään. Asia voi olla myös niin, kuten Beverley Skeggs on arvellut, että kyse oli enemmän yhden elämänkokemuksen laajentamisesta suhteettomasti

¹ Tällaiseen osallistui eri yhteyksissä muun muassa Anthony Giddens, Zygmunt Bauman, Ulrich Beck sekä erityisesti Jan Pakulski ja Malcom Waters teoksellaan *The Death of Class* (1996).

² Viitataan Francis Fukuyaman *The End of History and The Last Man* (1992) teokseen. Fukuyaman kerrotaan (Eaton 2018) tosin hiljattain tunnistaneen Marxin havainnot kapitalismista suuntaansa oikeiksi.

ympäristöön (2014, 111–115). Sillä kuten tässä tutkielmassa tulee esille, yhteiskunnan yläryhmillä on uusimpien tutkimustulosten mukaan mennyt paremmin kuin koskaan.

1.2 JULKISTA KESKUSTELUA LUOKASTA

Vuonna 2011 Iso-Britannian yleisradioyhtiö julkaisi verkossa luokkakoneen, jolla kansalaiset pääsivät ”määrittämään oman yhteiskuntaluokansa” (BBC 2013). Tulokset julkaistiin myöhemmin myös tieteellisenä julkaisuna (Savage ym. 2015), joten ihan pelkästä huvittelusta ei kaikeksi ollut kyse. Vastaavanlaisesta ”koneesta” innostuttiin myös Suomessa, kun Helsingin Sanomat yhdessä sosiologi Jani Erolan kanssa toteutti lomakekyselyn verkkoon (Saarikoski & Mäkinen 2014). Suurien tiedotusvälineiden raportointi yhteiskuntaluokista, kun niiden tieteellinen kiinnostus oli pitkään ollut laskusuhdanteessa, oli merkillä pantavan hämmentävää. Mistä siinä oli oikein kyse?

Nykyistä luokkakeskustelun uutta aaltoa oli ehtinyt indikoimaan vuonna 2007 Laura Kolben ja Katriina Järvisen *Luokkaretkellä hyvinvointiyhteiskunnassa*³, joka popularisoi ilmiötä kokemusten ja arkijärjen kontekstissa. Aikakauslehdissä ja esseekokoelmissa alkoi nousta esille yksi toisensa jälkeen kilpailevampaan kuuluisia otsikoita, joissa kannustettiin ”testaamaan oma yhteiskuntaluokka”. Vuosikymmenen aikana julkaistuista populaareista keskustelun avauksista⁴ luokan on voinut nähdä elävän suorastaan kukoistuskauttaan. Tällaiset päänavaukset saattoivat saada monen sosiologin, jos ei yllätetyiksi, niin varsin hämilleen. Olihan tieteellinen luomus jo sellaisenaan ymmärretty julistaa liudentuneeksi jälkimodernien yhteiskuntien digitalisaatiossa manan maille. Otsikot eivät kuitenkaan

³ Teos oli saanut innoituksensa pitkälti vuotta aikaisemmin Ruotsissa alkaneesta luokkapuheesta Susanna Alakosken ja Karin Nielsenin toimittamasta *Tala oma klass* (2006) kokoelmasta.

⁴ Joita ovat olleet teoksen niminä tarkasteltuna mm. *Me muut: kirjoituksia yhteiskuntaluokista* (Sundström ym. 2009); *Luokkavallan vahtikoirat* (Kukkala & Purokuru 2016); *Luokkalaki* (Kontula 2016), *Sopivia ja sopimattomia: lempi, luokka ja suomalainen parisuhde* (Kolbe & Järvinen 2019).

ottaneet laimentuakseen ja puheenvuoroista vaikutti seuraavan ainoastaan jatkokertomuksia. Jane Austenin ja Victor Hugon teokset olivat löytäneet mahdollista kaikupohjaa nykyisyydestä.

Mikä 2000-luvulla sai monia niin päättäväisesti kirjoittamaan ja avautumaan luokkakokemuksistaan? Minkälainen yhteys sillä oli 1900-luvun alun kuohuvan repiviin maisemiin (Alapuro 2017), kun esihistorialliselta tuntuva luokka näin voimakkaalla tavalla oli tuotu monessa arvovaltaisessa välineessä teknologisoituneeseen ja modernisoituneeseen yhteiskuntaan? Kun onnellisuuden ja tasa-arvon oletettiin kukoistavan kaikkialle levinneenä ulappana ja kollektiivisena samassa veneessä soutamisena, oli nyt kuultavassa luokkapuheessa jotain varsin töykeää. Kuka oikein kuvittelee olevansa muita parempi ja kenellä siihen on todella varaa? Vuosituhannen ensimmäiset vuosikymmenet olivat pulputtaneet pintaan keskustelua yhteiskuntaluokista kuin suorastaan vuosisata aiemmin. Niiden ilmeinen ongelma oli kuitenkin se, etteivät ne kyenneet selittämään ilmiötä tai porautumaan pintaa syvemmälle. Asiat jätetiin kytkemättä yhteydestään laajempiin kuvioihin ja pääasialliseksi kiinnostukseksi näytti muodostuvan esimerkiksi se, kuinka monta kertaa kukin oli käynyt teatterissa (Savage ym. 2015, 6–7).

Paljon kiinnostavampaa olisi ollut selvittää, mistä yhteiskuntaluokat muodostuvat? Miksi ne vaikuttavat niin voittamattomilta ja mitä niiden päihittämiseksi voidaan tehdä? Onko luokka olleenkaan voitettavissa ja miten eriarvoisuus ja luokka liittyvät keskenään toisiinsa? Tällaisiin kysymyksiin sosiologiassa on pyritty hakemaan tieteellisiä vastauksia. Uudenlaiset yhteiskunnalliset muutokset ovat aiheuttaneet myös suuren joukon uusia kysymyksiä, joihin vastaamiseen ei riitä aiemmin tiedossa olevan esille tuonti. On epäuskottavaa, että yhteiskuntaryhmien haasteet ja hyvinvointi olisivat toisistaan täysin irrallaan. Tarvitaan yhteyksiä eri tutkimusten ja tiedon välille.

1.3 TUTKIELMAN TARKOITUS JA KULKU

Alkuperäinen kiinnostukseni yhteiskuntaluokkiin kehittyi, kun minusta vaikutti siltä, ettei niistä tiedetä vielä riittävästi. Eriarvoisuustutkimuksia läpi käydessä sain usein sen vaikutelman, että luokkamekanismien parempi huomioiminen olisi saattanut selventää ilmiötä ja auttanut ongelmien ratkonnassa eteenpäin. Lähdinkin liikkeelle sellaisesta aikalaishavainnosta, että luokkaerot olivat vaipuneet hiljaisuuteen, ehkä niistä oli tullut tabuja tai ne muuten vain olivat tulleet järjestelmällisesti väärintunnistetuiksi, nyrjähtäneiksi tai epäpaikantuneiksi, kuten Anu-Hanna Anttilan ja kumppanit (2016) ajattelevat. Toisaalta, kuten edellisessä luvussa jo kävi ilmi, tietoa ja näkökulmia kyllä oli tarjolla, mutta se oli varsin hajanaista aihetodistelua vähän kaikkialta, eikä vaikuttanut muodostavan mitään selkeämpää kokonaisuutta.

Tässä tutkielmassa tavoitteenani on ymmärtää tätä vaikeaksi koettua aihetta ja saada siitä konkreettisella tavalla kiinni. Suuntaan siksi huomioni taloudelliseen yläryhmään ja analysoin sen erityistä tilannetta yhteiskuntaluokkien kannalta. Pyrin osoittamaan miten luokkamekanismit toimivat käytännössä ja millaisia merkityksiä niihin liittyy. Tutkielmani aikajänne liikkuu niin sanotussa uusliberaalissa muutoksessa suhteuttamalla sitä luokkatutkimuskeskustelussa havaittuihin ilmiöihin. Tuon esille, miten tuottavalta vaikuttavan yksilön takaa voidaan usein löytää sitä selvästi suuremmat suhteet, kuten perhe- ja muut olosuhdetekijät. Mikä aikakauden yksilöihanteessa saa luokan silti niin usein katoamaan näkyvistä vastoin empiiristä todellisuutta? Kysymys suhteutuu Anttilan ym. ajatukseen, miten ”luokkajärjestyksen puitteissa (osaltaan) syntyneiden jännitteiden tuotantosuhteellista alkuperää tullaan häivyttäneeksi näkyvistä lähestymällä sitä muiden yhteiskunnallisten järjestysten puitteissa” (2016, 331). Tutkijat ihmettelevät, miten on tullut mahdolliseksi häivyttää yksilön mahdollisuudet niiden sosiaalisesta taustasta (mt. 331).

Termejä on usein aiheellisesti problematisoitu, ja ne ovat kuluneet myös poliittisemmassa keskustelussa. Olen vakavan tietoinen sellaisten käsitteiden, joilla itsekkin operoin, vaihtelevista käyttöyhteyksistä ja keskitän siksin niihin erityistä huomiota. Tällaisia sanoja ovat tässä usein toistuvat käsitteet, kuten yhteiskuntaluokka, eliitti ja uusliberalismi, joita ei voi määritellä eksaktisti. Olen ottanut parhaani mukaan tämän huomioon perkaamalla sanojen etymologioita ynnä muuta vastaavaa, kun ne ovat tämän tutkielman avainasioiden ymmärtämisen kannalta olleet tarpeellisia. Vaikka suhtaudun vakavasti käsitteiden määrittelyyn, eivät sanat ole minulle kiinnostavia niiden itsensä vuoksi, vaan siksi, että ne ovat analyttisiä työkaluja, joiden avulla ymmärtää paremmin maailmaa.

Suomessa on ollut tutustumani tutkimuskirjallisuuden mukaan käynnissä kansainvälinen talouden liberaalinen muutos, jonka kuvaamisessa on käytettävä jonkinlaisia konventioita. Tutkimuskirjallisuus on ollut muutoksen tunnistamisessa mielestäni yllättävänkin yhtenäistä ja samat asiat ovat toistuneet lukuisissa eri lähteissä. Tavoitteeni on osallistua eriarvoisuustutkimuksen keskusteluihin tavalla, jossa huomioidaan yhteiskuntaluokat eriarvoisuuden keskeisenä tekijänä. Olen kiinnostunut yhteiskunnan toiminnan mekanismeista yhteiskuntaluokkien ilmentämänä kokonaispaikkana, jonka perusteella luokan huomioiminen yhteiskuntaa eriarvoistavana tekijänä on mahdollista ymmärtää entistä paremmin. Ennen kaikkea olen kiinnostunut empiirisestä nykytodellisuudesta, jonka vuoksi teoreettisen ja aineistollisen osion vuoropuhelu on minulle tärkein ja mielenkiintoisin työn vaihe.

On hyvä huomata jo nyt, että erityinen tutkimuskohteeni *talouseliitti*, on minulle tieteellinen konstruktio, jolla viittaa viime kädessä luokkatutkimuksen traditioihin. En ole tässä työssä kiinnostunut talouden tieteestä tai eliitin jäsenistä yksilöllisesti siinä. Kohteet ovat kiinnostavia ainoastaan yhteydestään yhteiskuntarakenteeseen eli ala- ja keskiryhmien problematiikkaan

suhteessa ylärühmään. Tämä on sosiologinen työ, jossa taloustieteellinen tai muu vastaava tutkimusalue on kiinnostava vain niiltä osin, kun ne liittyvät luokkatutkimukseen. Minulla ei myöskään ole tarvetta kyseenalaistaa aiempaa luokkatutkimusta, vaikka olen hyvin tietoinen sen vaihtelevista perinteistä. En pyri kritikoimaan traditioiden välisiä eroja, vaan suhtaudun niihin lähinnä annettuna lähtökohtana uusien kysymysten esittämiselle. Se tarkoittaa sitä, että tässä työssä ei ole tarpeen poissulkea vaihtelevia tapoja määritellä luokkaa käsitteenä, vaan löytää niiden tavoista käsitellä luokkaa ilmiönä relevanssia myös uuden tutkimuksen orientointiin. Todella kiinnostavia luokkatutkimuksen kannalta relevantteja tuloksia on usein myös siellä, jossa luokkaa ei välttämättä suoraan käsitellä, kuten esimerkiksi sosiaalisen liikkuvuuden tutkimuksen piirissä. Pitäydyn tässä yhteydessä vain yleisessä, lähinnä viime vuosikymmenen, luokkatutkimuksessa sekä sellaisessa muussa, esimerkiksi eliittiä ja taloutta käsittelevässä tutkimuksessa, josta on jotain erityistä hyötyä oman tutkimuskohteeni kannalta.

Tutkielmani jatkuu seuraavaksi (2.1) esittelemään aihepiiriin liittyen muutamia huomioita aikakaudesta, jossa olemme eläneet useiden vuosikymmenien ajan. Aikalaisdiagnoosia ajattelen Arto Noroa mukaillen hyvänä heuristiikkana tai alustuksena uusien kysymysten esittämiselle (2000, 329). Sitä vasten vuorossa on aiempien sosiologisten luokkatutkimuksien läpikäyntiä (2.2), painottuen erityisesti uudempiin tutkimuksiin aiheesta. Keskityn luokkaryhmien yläosaan erityisesti (2.3) ja esittelen siihen liittyvää tutkimusta silloinkin, kun se ei ole ollut erityisen sosiologista. Näitä yhdistämällä saan aikaan tutkimusmotivaation ja siirryn muodostamaan teoreettisen viitekehyksen tutkielmaani varten (2.4). Sosiologisten luokkaklassikoiden ja uudempien teorioiden avulla pyrin saamaan vaikeaa ilmiötä selkeämpään yhteyteen. Sen myötä täsmennän tutkimusongelmani kokonaisuutta, käyn läpi työlleni keskeisimmät käsitteet sekä muodostan yleisten ja teoreettisten kysymysten kautta perustellun jatkon tutkielmani empiiriselle vaiheelle.

Kolmannessa osassa onkin menetelmäasioiden läpikäynti. Esittelen aineistoni (3.1) sekä perustelen, miten valittujen teoreettisten käsitteiden empiirinen kohde valittiin ja miten varsinainen aineisto sen sisällä rajattiin. Tässä yhteydessä esitän myös tutkielmani varsinaisen empiirisen tutkimuskysymyksen, joka keskittää aineistoni lukutapaa. Sen vuoksi sitä seuraavassa esittelenkin (3.2) erityisesti pragmatistien ja Chicagon koulukunnan symbolisten interaktionistien inspiroiman (Corbin & Strauss 2008, 2) grounded theory, jota olen käyttänyt tässä tutkielmassa aineiston analyysin menetelmänä. Käyn myös läpi menetelmän ja analyysini välistä yhteyttä eli sitä, miten konkreettisesti työni tein (3.3). Neljännessä ja viidennessä osassa esittelen analyysiani ja argumentoin havaintoja, nostan esille erityisen kiinnostavia kohtia. Kuudennessa osassa esitän tutkielmani tuloksia (6.1), jonka jälkeen vedän johtopäätökset analyysistä ja abstrahoin yleisemmälle tasolle käymällä vuoropuhelua teoriataustani kanssa (6.2). Viimeisessä luvussa on yhteenvedon aika, jossa pohdin työni aihepiiriä ja sen yhteiskunnallista merkitystä yleisesti.

2 SOSIOLOGINEN TAUSTA

2.1 AIKAKAUTTA ETSIMÄSSÄ

Kolmenkymmenen viimeisen vuoden kehitystä on tavattu pitää jonkinlaisena murroksena ja katkoksenä sitä edeltäneeseen kylmän sodan aikaan (Ther 2019, 23–41; 91–94; vrt. Hobsbawm 2014, 696–728). Syyt ovat olleet moninaisia aina suurvaltojen vastakkainasettelun hajaantumisesta monipaikkaisiin keskuksiin (Therborn 2012a, 89–93; Cox 2012; Kettunen 2008, 210–212; Abrahamson 2004), yksilökeskeisyyden voimistumisesta kollektiivisuuden sijaan (Giddens 1991; Beck & Beck-Gernsheim 2002; Sulkunen 1992), että teknologisen kehityksen tuomista uudennlaisista haasteista (Beck 1992; Lemola 2000; Castells 1998; vrt. Alasuutari 2017, 396–404). Tällaiset yhteiskunnalliset murrokset aiheuttavat muutoksia ihmisten elämään uudennlaisilla vaatimuksilla. Ristiriidat ja pakot näyttäytyvät usein kriiseinä, joiden ratkaisijoiksi peräänkuulutetaan yrityksiä, valtioita, kolmannen

sektorin toimijoita, mutta myös enenevissä määrin yksilöitä, yhteisöjä ja perheitä. Kaikkein merkittävimpänä kehityksen suuntaajana näistä kolmenkymmenen vuoden tekijöistä on pidetty ehkä globalisaatiokehitystä (Waters 2001; Held ym. 1999; Wallerstein 2000).

Suomalaista yhteiskuntaa arvioidessaan Pertti Alasuutari on jaottelut toisen maailmansodan jälkeisen kehityksen perusteella kolme aikakautta, jotka hän nimeää moraalitalouden, suunnittelutalouden ja kilpailutalouden käsittein (2017, 141–155). Vaiheista viimeisimmän, kilpailutalouden, hän katsoo alkaneen 1980-luvun alkupuolelta, jolloin julkisessa keskustelussa alkoi esiintyä yksilökorostuksen myötä asiakkuuden sekä kuluttajuuden puhetapoja kilpailuttamisen ja markkinalogiikan voimistumisesta. Nämä olivat esillä erityisesti julkisen sektorin yhtiöittämiseen ja valtiota kohtaan esitetyn liberaalin kritiikin muodossa. (Alasuutari 2004.) Arvioidessaan asiaa vielä myöhemmin lisää hän katsoo, että 1990-luvulla voimistuneet kehityssuunnat ovat jatkaneet kulkuaan 2010-luvulla siten, että markkinoita ja kilpailuttamista on alettu pitää ”jokseenkin kaikkialle sopivana yleisperiaatteena”, eikä niiden hegemonista asemaa ole haastettu (2017, 387–388):

”Kilpailuttamisen uskotaan vahvistavan asiakkaan roolia, sillä hänen mahdollisuutensa – ja pakkonsa – valita palvelun tuottajien välillä saa yritykset parantamaan palveluaan ja asennettaan asiakkaita kohtaan. – – aina, kun toiminnon kohteena on tunnistettavissa olevia asiakkaita, sen järjestämiseksi ainakin esitetään liiketoimintamallia, jossa rahoitus kerätään myymällä yhtiön palveluita ja muita tuotteita.” (2017, 389).

Alasuutari rajaa toiseksi tasavallaksi kutsumansa ajanjakson päättyneen Neuvostoliiton hajoamiseen, jonka jälkeen mitä moninaisempia asioita alkoi määrittää markkinatalouden ja taloudellisen kilpailun kehukset sen sijaan, että ne olisivat olleet esimerkiksi valtio- ja johtajakeskeisiä (mt. 31–32). Risto Heiskala ja Eeva Luhtakallio katsovatkin, että kulttuurinen muutos 1980-luvun ja 2000-luvun välillä oli perusteellinen. Heidän mukaansa aiemmin kansallisessa mittakaavassa toiminut pääoma menetti globalisoitumisen myötä isänmaallisuuden ja julkishallintoon suunnattiin liikelaitoksen periaatteita

tulosvastuineen. Vaikka he ovat samaa mieltä Alasuutarin kanssa muutoksen suunnasta, käyttävät he omassa analyysissään kilpailukyky-yhteiskunnan käsitettä kuvaamaan Suomen muutosta globalisaatiossa. Erilaisten asioiden tekemistä alettiin perustella suunnitelmallisuuden sijaan kilpailukyvyllä, jonka myötä kulttuurisessa ideologiassa oikeastaan kaikista tehtiin yrittäjiä. (2006, 7–11; vrt. Therborn 2019, 44.) Ihmisten välisissä tuloeroissa tämä alkoi näkyä siten, ettei suunnittelun kautta 1980-luvulla saavutettuun tasa-arvoon näyttänyt enää olevan paluuta (ks. esim. Tilastokeskus 2020; Riihelä ym. 2007; Ojajärvi ym. 2016, 29–33; vrt. Ruostetsaari 2014, 27).

Tällainen kokonaisvaltainen muutos yhteiskunnassa on kuvantunut monessa eri yhteydessä ja aikakauden luonteena se on usein tunnistettu *uusliberalismina*⁵. David Harvey liittää sen toisen maailmansodan jälkeiseen, ensin marginaalissa kehittyneeseen monetaristiseen talousajatteluun, joka 1970-luvulta alkaen voimistui Margaret Thatcherin ja Ronald Reaganin hallitusten myötä kasvattaen tuotantopanostuksia erityisesti yksityistämiseen, sääntelyn purkamiseen ja valtion vetäytymiseen markkinoilta yksilövapauksien tieltä (2008, 6–8; vrt. Tuomala 2019, 18; Ojajärvi ym. 2016, 33–38).

Harvey esittää, että uusliberalismia on ymmärrettävä ennen kaikkea taloudellisen eliitin vallan palauttamisen poliittisena projektina, jossa pääoman kasautumiselle otolliset olosuhteet pyritään asettamaan ensisijaan (2008, 26). Hän näkee uusliberalismin erityisesti luokkavallan uudelleen rakentumisen kautta ja pitää mahdollisista taustatekijöistä juuri luokkaa keskeisenä selittävänä

⁵ Korostan, että termi on aika yleispiirteinen, eikä sen merkityksestä vallitse yksimielisyyttä. Se viittaa edelleen käynnissä olevaan murrokseen, jonka jälkiä on mahdollista vasta selvittää (Ther 2019, 21–27). Tässä tutkielmassa käytetään käsitettä etuliitteellä uus- ainoastaan siitä syystä, että käännöstermeissä se on suomen kielessä useimmiten vakiintunut käyttöön pikemminkin kuin neo- tai jälki-, joita myös näkee käytetyn. Toisaalta koko käsitettä ei ole sosiologiassa välttämättä pidetty keskeisenä (Scott & Marshall 2015) ja epäselvää on myös se, miten paljon kyseessä edes olisi vasta 1970-luvulta alkanut kehitys (Polanyi 2016/[1944]).

tekijänä aikakauden muutoksesta (mt. 40–47; 90–98; 142–147; 229–251). Risto Heiskalan ja Anu Kantolan mukaan (2010) pohjoismaisen hyvinvointivaltion alkaessa rapautua julkista sektoria lähdettiin rakentamaan eräänlaiseksi ”valmentajavaltioksi”, johon ideat lainattiin yrityselämän opeista. He erittelevät tähän liittyen osin ristiriitaisiakin kehityskulkuja talouden lisääntyvästä globalisaatiosta suuryritysten vallan kasvuna sekä sen laajentumisesta näennäisen epäpoliittisena projektina valtioon kilpailukyvyn kautta. He katsovat sen toimineen poliittisia ideoita kokoavana käsitteenä, jonka voimin voitiin oikeuttaa toimia ja rakentaa eliittiverkostoja. (Mt. 129–138.)

Branko Milanovicille aikakauden megatrendit ovat globaalin keskiluokan sekä rahaeliitin kasvu (2017, 50), joiden lisäksi mittavia taloustiedettä ja sen metodologiaa suuntaavia johtopäätöksiä tehdessään toinen taloustieteilijä Thomas Piketty perustelee, että riski omistusten keskittymisestä harvoille on muuttamassa yhteiskuntaa perinnöillä ja koroilla elävien etuoikeudeksi (2016, 381–388). Hänen mukaansa perintövarallisuuden saadessa työtuloja suuremman painoarvon koko modernin demokratian peruspilarit, joiksi hän lukee muun muassa meritokraattisen koulutusjärjestelmän, ovat vaarassa kriisiytyä. Toisaalta hän ei haikaile suunnittelutalouden perään vaan penää yhtenä vaihtoehtonaan globaalia pääomaveroa ratkaisuna kasautuvien perintöjen ongelmaan (mt. 487–489).

Tällaiset mittavat historiallisen perspektiivin tuloeroanalyysit ulottuvat sekä ajallisesti että maantieteellisesti reilusti yli uusliberalismin aikakauden, mutta ovat selvästi myös sen keskeisten ongelmien ytimessä. Tämän tutkielman kannalta kiinnostavaa on se, että monet kirjoittajat pitävät aikakauden taustavoimana vallan kasvuprojektia, joka on suuntautunut erityisesti taloudellisen eliitin intresseille. Suuryritysten valta-aseman kohoaminen talouskasvun ja kilpailukyvyn avulla on tulkittu jopa aikakauden ”metaideologiaksi” (Ruostetsaari 2014, 282; Kantola 2002).

Tällaisten huomioiden perusteella kiinnostukseni jatkuu erityisesti kahdesta edellä useasti toistuneesta asiasta. Ensinnäkin, kun on haluttu voimakkaasti korostaa yksilön voimaa kaiken tunnetun yläpuolelle ja seurauksena havaitaan luokka-asemien merkittävää kasvua, on silloin ihanteen ja lopputuloksen välillä ilmeinen ongelma. Ensimmäinen kiinnostukseni siis on, mitä tiedämme yhteiskuntaluokista? Luokkien ohella edellä toistuva asia oli talouden valta. Jos taloudelliset pakot ja välttämättömyydet valtaavat kaiken puheavaruuden ja rahalogiikan keinoin legitimoidaan toimia, ei sekään ilmennä kovin vahvaa yksilövapautta. Uusliberaalin yksilön kannalta vielä vaikeampana voidaan pitää sitä, että suuryritysten neuvotteluvallan kasvu saa sen näyttämään koko lailla kyseenalaiselta konstruktiolta. Jos aikakautemme voittajat ovatkin suuryrityksiä, mikä on yksilövapauksien merkitys siinä? Toinen jatkokysymykseni tästä johtaen on, mitä on taloudellinen valta? Keitä ovat taloudellisen eliitin jäsenet ja miten lähestyä heitä tutkimuksellisesti? Entä miten talousvalta suhteutuu luokkarakenteeseen?

Tämä kaikki vaatii huomattavasti huolellisempaa ja yksityiskohtaisempaa tietoa luokista kuin mitä kirjoittajat edellä ovat tienneet, ja mihin erityisesti taloustieteilijät ovat analyseissaan viitanneet. Piketty aivan oikeista syistä kritisoi taloustiedettä ja taloustieteilijöitä hegemoniansa väärinkäytöstä (2016, 40–42; 527–530) ja Savage (2014) aivan oikein tulkitsee Pikettyn olevan haaste myös sosiologialle. Jokaisen miljardin takana on ihmisten aktiivinen toiminta. Mitä siis jo tiedämme yhteiskuntaluokista, mikä on ollut niiden paikka tieteellisen tutkimuksen kentällä? Mitä sosiologinen luokkatutkimus ylipäänsä on todennut niiden relevanssista? On tärkeää huomata, että aikakauden luonnehdinta alustaa, eikä siis sellaisenaan seuraa, empiiriseen tutkimukseen (Virtanen 2007, 100).

2.2 AIKAISEMPI LUOKKATUTKIMUS

Rakennetutkimus on nähdäkseni luonut paljon siltaa sille, miten ylärühmäisyyttä ylipäänsä on mahdollista sosiologisesti ajatella. Yhtenä hyvänä ehdokkaana viime vuosisadan ensimmäisestä suomalaisesta luokkatutkimuksesta Timo Toivonen pitää Oskar Kaaleb Kilven väitöskirjaa vuodelta 1913, *Suomen ammatissa toimiva väestö ja sen yhteiskunnalliset luokat vuosina 1815/75* (2010, 188–190). Vastaavanlaisia kokonaisnäkökulmia suomalaiseen yhteiskuntaan voisi myöhemmin vuosisadalta olla myös Heikki Wariksen *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne* vuodelta 1948 ja Urho Rauhalan *Suomalaisen yhteiskunnan sosiaalinen kerrostuneisuus* vuodelta 1966. Siinä missä Erik Allardtilla oli *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine* teoksessa tavoitteena laatia omien sanojensa mukaan ihmisten joukkokäyttäytymistä koskeva yleinen teoria sekä käsitellä yhteiskunnan sosiaalisten rakenteiden vaikutusta inhimilliseen toimintaan (1971, 1–27), oli Risto Alapuron ja Matti Alestalon tavoitteena hahmottaa suomalaisen yhteiskunnan empiirishistoriallinen muutos vuoden 1870 ja 1970-luvun lopun välillä teoksessa *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana* (Valkonen ym. 1985). Korostuneen eksplisiittisesti luokkaa käsitteli myös wrightiläiseen tutkimustraditioon liittynyt *Luokkaprojekti. Suomalaiset luokkakuvassa* vuodelta 1984.

Tällaisten mittavien rakennetöiden anti myöhemmälle luokkatutkimukselle on ollut nähdäkseni ainakin kahtaalla. Ne ovat selkeästi ja johdonmukaisesti rakentaneet kokonaiskuvaa minkälaisista ihmisryhmistä ja eroavaisuuksista vallitseva yhteiskunta koostuu. Toiseksi ne ovat ilmentäneet sitä yleisten sosiaaliteorioiden käsitystä, että yhteiskunnat ylipäänsä ovat stratifioituneita sisäisten ja ulkoisten paineiden vuoksi jakoisuuksina, joita ymmärtää erityisinä väestöryhminä. On kuitenkin totta, että yhteiskunnat ovat olleet voimakkaassa muutoksessa näiden tutkimusten jälkeen, joten niistä ei ole suoraan löydettävissä vastauksia nykyhetkeä askarruttaviin ongelmiin.

Kokonaiskatsaukset ovat kuitenkin auttaneet seuraavia tutkijasukupolvia jatkamaan, tekemään lisäyksiä, tarkennuksia ja mahdollisia uusia avauksia luokkarakenteen tutkimukseen sekä tietysti myös kritikoimaan (ks. esim. Anttila ym. 2016a, 336–338).

Kaksituhattaluvun luokkatutkimuksen puitteissa on julkaistu tutkimusta niin runsaasti, ettei sen kaiken läpikäyminen tässä olisi edes mahdollista. Erilaisten teoreettisten perinteiden määrä on kuitenkin valaissut ilmiökenttää uusista näkökulmista. Mari Käyhkön väitöskirja työväenluokkaisista naisista (2006) sekä Tarja Tolosen ja kumppaneiden kokoomateos *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli* (2008) avasivat uutta tutkimuskeskustelua, jota Jani Erolan toimittamassa *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa* (2010) jatkettiin edelleen teoreettisempiisellä metodologiakeskustelulla. Sukupuolta ja ammattia korostavien keskusteluavausten jälkeen luokkaa on tematisoitu sosiologiassa myös maun ja kulttuurin kulutuksen tutkimuksissa, joista voidaan mainita Nina Kahman väitöskirja (2011) sekä Semi Purhosen ja kumppaneiden kontribuutio (2014) suomalaisista elämäntyyleistä.

Eriarvoisuuden kontekstissa luokkaa on avannut Raimo Blom ja Harri Melin (esim. 2011; 2014; Blom & Melin & Kankainen 2012) sekä toisaalta Anu-Hanna Anttila tutkimusryhmineen (2016a), jotka ovat kunnostautuneet keskustelemalla omien empiiristen tutkimusten kautta luokkateorioista ja myös kehittämään niitä. Lotta Junnilaiselle luokka on ensisijaisesti analyttinen työkalu, jonka avulla hän etnografisesti tarkastelee kahta suomalaista lähiötä, kytkeytyen erityisesti bourdieulaiseen kulttuurin-, brittiläisen työväen- ja feministitutkimusten traditioon (2019, 41–42). Hannu Lahtisen tutkimukset ovat käsitelleet luokan ja työttömyysriskin (2014) sekä äänestyskäyttäytymisen (2019) välistä yhteyttä EG-mallilla.

Kansainvälisessä tutkimuksessa luokkaa sosiokulttuurismaantieteellisenä ilmiönä on lähestynyt Göran Therborn (2012; 2019). Hänen sijoittamisensa perinteiseen tutkimuskarttaan ei ole aivan selvää, sillä Therborn operoi luokilla jossain määrin toisin kuin perinteiset tutkimustraditiot (2012a, 280–295; tutkimustraditioista ks. 2.4). Jo historiallisista syistä luokkatutkimuksen kansainvälisen kehitystyön voidaan olettaa sijaitsevan Iso-Britanniassa. Viime vuosina on ollut nähtävissä erityisesti London School of Economicsin (LSE) piirissä uuden luokkatutkimuksen moderniteettia, jota erityisesti eriarvoisuuden tutkimuksen instituutti⁶ ilmentää. Sen yhteydessä on julkaistu tutkimustuloksia, järjestetty konferensseja ja tehty uusia avauksia, joiden kulttuuripainotteisen eriarvoisuustutkimuksen kontekstista luokka-analyysin kannalta tunnetuksi ovat tulleet erityisesti sosiologit Mike Savage ja Beverley Skeggs. Siinä missä Skeggs tutki etnografisesti työväenluokkaisten naisten asemaa jo vuoden 1997 tutkimuksessaan, oli Savage kontribuoimassa bourdieulaista kulttuuripainotteista luokkatutkimusta teoksellaan *Class Analysis and Social Transformation* (2000).

Tutkimuksia tarkastellessa huomataan, että ne ovat tuoneet uutta tietoa, selittäneet ja tulkinneet rakenneosista erityisesti ala- ja keskiryhmiin liittyvää problematiikkaa. Vähemmälle huomiolle ovatkin toistuvasti jääneet yläryhmät yhteiskunnan osana. Viime vuosikymmenien kehitys on kuitenkin osoittanut, että tutkimustyön kohdistusta ylärakenteeseen ei voi enää välttää. Yläryhmien merkityksestä on saatava lisää tietoa, jotta niiden vaikutusta yleisesti ja muihin ryhmiin erityisesti voidaan arvioida. Tämä ei tarkoita ala- ja keskiryhmien sivuuttamista vaan korostaa yhteyttä niiden välille ymmärtämällä ala- ja keskiryhmien ongelmia suhteessa yläryhmiin. Tätä ei voida tehdä ilman parempaa ymmärrystä yläryhmien tilanteesta. (vrt. Sinnemäki 2000.) Muina syinä voidaan pitää niihin kertynyttä taloudellista varallisuutta, joka on huomattavasti eriarvoistanut yhteiskuntia kansainvälisesti (Milanovic 2017 181–198; Piketty 2016, 224–245; Tuomala 2019, 157–165). Toisaalta

⁶ *International Inequalities Institute*, perust. 2015.

myös elämäntyylien muutokset ovat Suomessa havaittu eriytyneiksi tavalla, joka on kasvattanut hierarkiaa (Purhonen ym. 2014; 418, 420–421; Kortteinen & Vaattovaara & Alasuutari 2005).

Yhteiskunnallisessa keskustelussa eriarvoisuudesta esitetään usein hyvin perimmäisiä kysymyksiä siitä, millainen yhteiskunta ylipäänsä on hyvä ja oikeudenmukainen. Tutkimuksen kannalta Jani Erola katsoo, että yksi keskeisistä uuden luokkatutkimuksen kysymyksistä tulonjaon näkökulmasta tulisi olla se, ”kuinka ja missä olosuhteissa ylemmän professioluokan edullinen asema on yksilöiden saavutettavissa, toisin sanoen miten mahdollisuuksien tasa-arvo toteutuu kaikkein etuoikeutetuimpiin asemiin pääsemisessä.” (2010, 239). Skeggs kaikesti olettaa työväen ja keskiluokan ongelmien olevan irrallaan eliitin ongelmista ja siksi vaikenee niistä muodostaessaan luokkateoriaa (2014). Tutkimuksessa on kuitenkin jo kauan tunnistettu rajan piirtyneen myös laajan keskiluokan ja tulonjaon yläpäähän keskittyneen yläluokan välille (Silvasti ym. 2014, 7; Melin & Blom 2011, 199).

Kuten jo aiemmin kävi ilmi sekä David Harvey että Thomas Piketty ovat perustelleet erilaisten yläryhmien tutkimisen tärkeyttä. Harvey ehkä enemmän teoreettisista syistä, Piketty taas empiirisistä. Suuri joukko tutkijoita on kuitenkin sitä mieltä, että on perusteltua tutkia myös yläryhmiä, joita tässä tutkielmassa lähdetään hahmottamaan aikakauden hegemonian eli talouden kautta *eliittinä* ja *yläluokkana*. Lukuun ottamatta runsasta määrää henkilöhistoriallista kirjallisuutta, lehtiartikkeleita ja hyväntekeväisysseremonioita, kukaan ei oikein ole osannut kertoa heidän asemastaan mitään tieteellistä. Ketä he ovat ja mitä me heistä tiedämme? Vai tiedämmekö mitään?

2.3 ERITYISET ELIITIT

Valtaosan mielessä oli ylhäältä kapea ja keskeltä leveä yhteiskuntamalli, kun suomalaisilta kysyttiin minkälainen yhteiskunnan pitäisi olla. Vastaus voitaisiin tulkita keskiluokkaiseksi yhteiskunnaksi. Ainoastaan alle kolmannes katsoi ihanteeksi yhteiskunnan, jossa suurin osa kansasta sijoittuisi yhteiskunnan huipulle. (ISSP 2019, 51.) Tämä kiinnostava piirre ihmisten mielessä saattaa heijastella ajatusta pohjoismaisesta tasa-arvon ideasta, mihin vaatimattomuuden rinnalla kaikenlainen yläluokkainen öykkäröinti on vaikuttanut sopivan huonosti (Kolbe 2014; Siltala 2017, 7).

Kenties se on näkynyt myös siinä, miten sana *eliitti* on meillä usein ymmärretty minkä tahansa alan ”parhaimmistoksi”, ”valiojoukoksi” tai ”taiteellisesti pisimmälle edenneiksi”, kuten sanakirja sen ensin määrittelee ja vasta toissijaisesti yhteiskunnassa keskeisiä päätöksiä tekevien ryhmäksi, puolueeksi (Koukkunen ym. 2008, 99). Jälkimmäinen merkitys lähenee ymmärrystapaa valtiotieteissä, latinan *eligere* (tehdä valinta) ja *electa* (valittu osa) avulla. Eliitillä viitataan Paolo Zannonin mukaan ensi sijassa määrään – pieneen harvaan joukkoon – ja siihen laatutekijään mikä erottaa tuon joukon valtaosasta (1978, 7).

Käsitteestä käy ilmi sen kytkeytyminen luokkaan ja valtaan, joten eliittiä voidaan ajatella pienenä vaikutusvaltaisten ihmisten ryhmänä, jolla on suuri määrä valtaa, etuoikeuksia ja poliittista voimaa ja taitoa saada tahtonsa läpi yhteiskunnassa. Sen suhdetta esimerkiksi *yläluokan* käsitteeseen on tulkittu monilla tavoin (esim. Kolbe 2014, 55–56), joka vastaavasti taas sekoitetaan helposti historiallisen aateliston ja sääty-yhteiskunnan järjestelmän kanssa (Scott & Marshall 2015a; vrt. Ruuskanen & Snellman & Widgrén 2010). Toisaalta julkinen keskustelu voi osoittaa sen, miten käsitteen käytöstä käydään myös mielikuvakilpaa (Kahma & Kosunen 2016, 503–504). Oma

suhtautumiseni ponnistaa myös näistä määrittelyistä, mutta tarkennan sitä vielä tutkimuksellisesti ja kriittisesti paremmin luvussa 2.5.

Toisin kuin aikaisemmin näkemäämme luokkarakenteen ja luokkien tutkimusta, saman rakenteen yläosaa, sen yläluokkaa ja eliittiä on tutkittu luokkakontekstissa erikseen verrattain vähän (Savage & Williams 2008). Sosiologiassa eliitit ovatkin useimmiten ilmenneet luokkarakennetutkimusten osana yhdessä muiden rakenneryhmien kanssa. Esimerkiksi Erikson-Goldthorpen mallin alle kymmenportaisessa jaossa eliitit ovat oikeastaan vain sen ensimmäisessä professioluokassa I ja siinäkin sijoittuen yläosaan (Erola & Moisio 2004, 123; vrt. Erola 2010a, 31). Tätä harvalukuisuutta on pidetty ongelmana, koska eliitit jäävät kysely- ja tilastotutkimuksissa useimmiten piiloon ja sama ongelma on kohdattu myös tuloero- ja varallisuustutkimuksissa (Westergaard 1995, 127; Tuomala 2019, 116–117; 147–150; vrt. Savage & Nichols 2018, 306).

Kenties tunnetuin eliittien tutkija sosiologiassa on ollut C. Wright Mills, joka hänkin oli tietoinen siitä, että näitä henkilöitä ei saada riittävän edustetuiksi tutkimuksiin (2000/[1956], 382). Millsin valtaeliitit pohjautuvat asemiin instituutioissa, joita hän erittelee yrityselämän, hallinnollispoliittisten sekä sotilaallisten asemien piiristä (2000, 6–9; 296). Hänelle eliitit muodostuvat kehissä siten, että varsinaiset eliittikeskukset, joita hän nimittää sisäpiirinä, toimivat tosiasiallisen vallan lähteenä ympäröimällä ulommille kehilleen muuta eliittiä ikään kuin lähetyvilleen. Elämänkulun samankaltaisuus ja tietoisuus kuulumisesta valtaeliittiin antavat koheesiota niiden keskuuteen. (Mt. 287–290.)

Ilkka Ruostetsaari on tutkinut laajasti, tässäkin käsitellyn aikajakson aikana, suomalaisen yhteiskunnan eliitin valtarakennetta ja sen muutosta (2014). Häntä on kiinnostanut erityisesti, miten reitit valta-asemiin pääsemiseen ovat muuttuneet, ja mikä on ollut sosiaalisen liikkuvuuden merkitys siinä. Hän on myös pyrkinyt selvittämään valtaeliitin yhtenäisyyttä sekä sitä, miten asenteet eliitin ja niin sanotun kansan välillä ovat muuttuneet. Ruostetsaari jakaa eliittiasemat seitsemään kategoriaan hallinnollinen-, poliittinen-, elinkeinoelämä-, järjestö-, joukkotiedotus-, tiede- ja kulttuurieliitti ja tutkii niitä kaikkia myös erikseen (mt. 66–75). Hänen tulostensa mukaan tuloerojen kasvu on näkynyt talouseliitissä, joka on irtautunut muista eliiteistä erityisesti pääoma- ja optiotulojen lisääntymisen seurauksena (mt. 237). Eriarvoistuminen on ehtinyt tapahtua jo niin pitkälle, että eliittien sisään on muodostunut niin sanottuja ”eliittien eliittejä”, joille tyypillinen tehtävien ja asemien kasautuminen on selvästi yleisintä elinkeinoelämän edustajilla (mt. 223–225; vrt. Piketty 2016, 397).

Siinä missä Ruostetsaarelle eliittiasemat perustuvat muodollisiin positioihin, nähdään talouseliitti tässä enemmän valtaan ja kapitalismiin liittyvänä (Savage & Williams 2008, 9). Minua kiinnostaa se, miten talouseliitin valta ilmenee ja miten talouseliitti perustelee luokkaoikeuksiaan? Ekonomisen painotuksen takia on otettava huomioon luokka- ja eliittitutkimusten lisäksi hieman sosiologisesti relevanttia ymmärrystä taloudesta. Luokkatutkimus ei nimittäin ole kovin aktiivisesti tunnistanut rahajärjestelmää ja taloudellisen järjestelmän sisäistä logiikkaa rakenteen ylläpitäjänä. Kapitalismi tarvitsee analyysinsä uudelle vuosituhanneelle (vrt. mm. Desai 2008; Korkman 2015; Näre & Salmenniemi 2015; Gronow 2014; Kosonen 2015; Savage & Williams 2008), eikä sen perustelemisen pitäisi vaatia koko epäonnistuneen 1900-luvun historian läpikäyntiä. Näiden kaikkien monimutkaisten huomioiden vuoksi, tarvitsemme teoreettisen viitekehyksen selventämään ilmiöiden taustalla olevia asioita. Seuraavassa vedän yhteen edellä nähtyä ja kokoan niiden avulla teoreettisen taustan.

2.4 TOORETTINEN VIITEKEHYS

Luokkateorian näkökulmat ovat peräisin historiallisten tilanteiden eri vaiheista. Luokkakäsite on kulkenut yhteiskunnallisen muutoksen mukana ja ollut käytössä ennen varsinaista sosiologista kiinnostusta (Calvert 1982, 12–57). Sosiologiassa on perinteisesti katsottu tieteenalan klassikoiden kautta monia asioita ja niin on ollut myös yhteiskuntaluokkiin liittyvässä tutkimuksessa. Karl Marx ja Max Weber ovat luokkatutkimuksen useimmiten esille tulevat alkuisät, joiden merkitystä luokkien teoreettiselle ymmärrykselle ei voi ohittaa (Crompton 2008, 27–35; Bottero 2005, 34–41).

Karl Marxille luokat ovat kapitalistisen talousjärjestelmän seurauksia siten, että tuotantosuhteissa kaksi vastakohtaa asettuvat luokkaristiriidaksi – porvaristo ja työväenluokka (Rizer 2010, 169; vrt. Heller 2019). Max Weberille suuri määrä ihmisiä, joilla on yhtäläinen mahdollisuus tyydyttää tarpeitaan markkinoilla rakenteellisesti vastaavalla tavalla muodostavat yhteiskuntaluokan, joka on hänelle luokka-aseman yleistys (Rizer 2010, 232–233). Vaikka Weber erotti luokka-asemasta statuksen liittämällä siihen sosiaalisen ja arvonannon, oli kummallekin luokka-aseman yhteys talouteen selvä, tosin ei yhtenevä (Blom 1987, 132–134). Heidän jälkeensä luokkateoriat ovat eläneet erilaisia vaiheita yhteiskunnallisen kehityksen mukana, mutta teoriat ovat ammentaneet osansa myös oppiklassikoilta. Tilanne luokkateorioiden kohdalla olikin pitkään se, että ne olivat jakaantuneina weberilaiseen ja marxilaiseen tutkimustraditioon, jolla kummallakin oli oma empiirinen ohjelmansa. Kansainvälisessä tutkimuksessa ensimmäistä useimmiten edusti John Goldthorpe ja jälkimmäistä Erik Olin Wright (Melin 2010, 216–217; Kivinen 2002, 144–149).

Postmodernien ja jälkiteollisten teorioiden piiristä nousi kysymys ovatko yhteiskuntaluokat ”olemassa” vaiko sittenkin ”kuolleet”? (Erola 2010a, 33–34; Bottero 2005, 126–137). Vaikka

ajatukselle ei juuri löydetty empiiristä tukea, oli kuitenkin ehtinyt syntyä tarve sellaiselle tutkimusteorialle, joka tunnistaisi yksilöteoreetikoiden problematiikan korostamatta silti perusteetta tai virheellisesti toimijakeskeisyyttä. Mike Savage oli yksi niistä, joka pyrki osoittamaan, miten luokkasuhteet toimivat yksilöllistymisprosessin kautta (2000, 101–117). Näin hän tuli avanneeksi suunnan luokkateorian kehittämiseen erityisesti Pierre Bourdieun tutkimusten ja käsitteiden kautta mahdollistamalla aiemmin vain rakenneteoreettisen tarkastelun myös kulttuurisille tuntemuksille (Atkinson 2015, 59–61).

Pierre Bourdieun luokkateorian ytimessä ovat kulttuuristen käytäntöjen synnyttämät erottelut ja elämäntyyli, joita hallitseva yläluokka toiminnallaan ilmentää. Keskiluokkien tehtävänä on osoittaa erityistä hyvää kulttuuritahtoa siinä missä työväenluokalle jää valittavaksi vain välttämätön. (Mäkelä 2000, 251.) Bourdieun luokka-analyysi muodostaa teoriakehyksen, johon liittyy useita käsitteellisiä kohtia kuten kenttä ja habitus. Bourdieulle pääomat jakaantuvat taloudelliseen, kulttuuriseen ja sosiaaliseen, joista kamppaillaan niihin liittyvillä erityisillä kentillä. He, joille on kertynyt yhtäläisiä ja toistensa kanssa vastaavia pääomia, sijoittuvat yhteiskunnallisessa tilassa rakenteellisesti vastaavaan luokkaan (Atkinson 2015, 61–80). Vaikka siis myös Bourdieulle taloudellinen pääomaa on kaikkein tärkein, pitää hän sitä sellaisena ainoastaan suhteessa muihin pääoman muotoihin (Kahma 2011, 29; Atkinson 2015, 75). Koska tämän tutkielman erityinen intressi on Bourdieusta katsottuna vain suhteellisen rajattu, mutta silti merkittävä osa, käytetään taloudellisen eliitin ymmärryksessä lisänä muita teorioita. Nämä painot tulevat taloudelliseen valtaan, pääoman ja eliittitutkimukseen liittyvältä suunnalta, sekä luokkayhteisön varmistamiseen eli sosiaalisen ulossulkemisen teoriasta.

Juergen Mackertin mukaan (2014) sosiaalinen sulku (social closure) on yksi sosiologian keskeisimmistä ja perustavimmista käsitteistä. Sen on katsottu viittaavan sellaiseen prosessiin, jossa

rajaamalla ihmisiä ulkopuolelle valtaapitävä sisäryhmä monopolisoi niukkojen resurssien käyttöä pyrkien varmistamaan oman aseman ja arvostuksen säilymisen hierarkiassa (Naumanen 2004, 143). Mackert pitää sulkua varsin yleisluontoisena ilmiönä, joka voidaan eri tavoin havaita kaikilla yhteiskunnan tasoilla urheilukerhoissa, kouluissa, instituutioissa, kansallisesti ja globaalisti (2014). Frank Parkin (1979) on kehittänyt sosiaalisen sulkeuman teoriaa osaksi yhteiskuntaluokkatutkimusta. Hän jakaa sosiaalisen sulun yksilöimällä siitä kaksi päätyyppiä eli poissulkemisen⁷ (exclusionary) ja anastamisen (usurpationary). Ensimmäisessä on Parkinin mukaan tarkoitus varmistaa yhden ryhmän etuoikeutettu asema toisen ryhmän kustannuksella alaisuusprosessin avulla, ”vallankäyttönä alaspäin”. Anastamisessa liike on päinvastainen alhaalta ylös ja tavoitteena saada kollektiivisesti vallattua suurempi osa resursseista ulkopuolelle. (Mt. 45.) Parkin esittää näiden prosessien perusteella tapahtuvan toimijuuden ilmentävän rakennenaikokulmaa paremmin sen, mihin ryhmät asettuvat esimerkiksi klassisen luokka-asetelman porvaristo ja työväenluokka kannalta. Hän olettaa valta-asemassa olevien luokkien toteuttavan pääsääntöisesti poissulkemista ja alistettujen luokkien pääasiallisena strategiana käyttävän anastamisen taktiikkaa (mt. 93).

Esitellessään sosiaalisten suhteiden sulkemiseen liittyvää teoriaa Max Weberillä, Raimo Blom toteaa siinä voivan olla mahdollista asteittaiset tietyn ryhmän tai yhteisön sisällä tapahtuvat ehtojen rajaamiset, joissa motiivit voivat vaihdella arvoaseman ja kunnian turvaamisesta taloudellisiin motiiveihin (1987, 135). Hänen mukaansa syrjäyttämisen- ja poissulkemisstrategioiden erittely on luokkien muodostumista sekä luokista ja intressiasemista käytävälle keskustelulle olennainen osa tutkimusta (mt. 137).

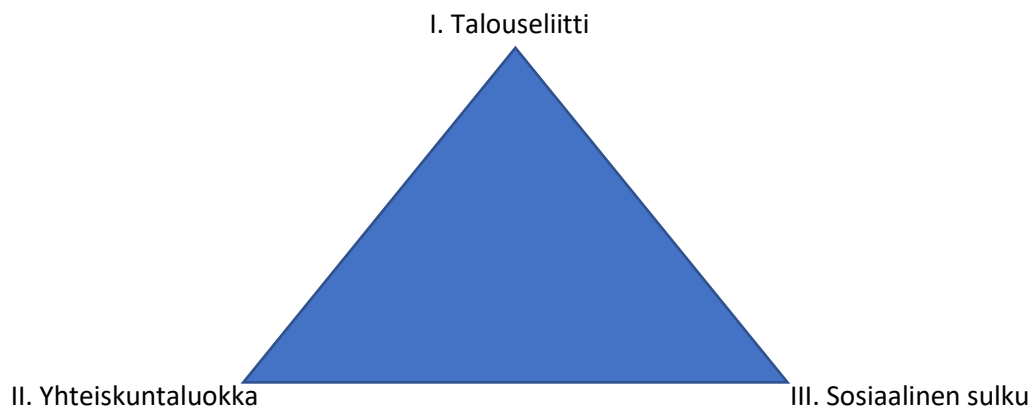
⁷ Vaihtoehtoinen suomennos voisi olla ”syrjäyttäminen” (ks. lisää Blom 1987, 135).

Tämän tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu näin ollen kolmesta pääkohdasta. Ensimmäisen kohdan nimeän (I.) *Talouseliitiksi*. Toinen tapa nimetä se voisi olla 'valtaeliitti' Millsin tavoin, mutta haluan korostaa tässä työn empiiristä keskittymistä taloudelliseen yläryhmään. Tämä on teoriakehykseni se kohta, jonka avulla keskitän tutkimuskohdettani perusteltuun valintaan. Se koskee ainoastaan sitä osaa yläryhmää, joiden vallanmuodostumisperuste on ensi sijassa taloudellinen. Sen voidaan ajatella koostuvan taloudellisesta pääomasta ja varallisuudesta sekä niistä ihmisistä, jotka muodostuvat taloudellisen vallan ympärille. On tärkeää huomata, että kyseessä eivät ole mitkä tahansa mikrotaloudelliset toimijat, vaan ainoastaan taloudelliseen eliittiin ja suurimpiin varallisuuksiin keskittyneet erikoistoimijat. Viitteellisesti asiaa voisi hahmottaa niin, että kapitalismin tutkimiseen liittyvä poliittisen taloustieteen perinne antaa suunnan vaurauden kasaantumiselle siinä, missä yhteiskuntarakenteen valtatoimijuuden ja sosiaalisiin suhteisiin taloudellisen rakenteen ylätasolla tulevat teemat ovat peräisin eliittiteorioista, erityisesti C. Wright Millsiltä. Tässä tutkielmassa ei kuitenkaan pyritä muodostamaan mitään taloudellisen toiminnan teoriaa sinänsä, vaan tutkimusteoriani kärki antaa ensisijaisesti vain tutkimukselle suunnan ja kohteen.

Toinen kulma (II.) on *Yhteiskuntaluokka*. Se on edellistä keskeisempi teoreettisesti sikäli, että tutkielma liittyy ensisijaisesti yhteiskuntaluokkatutkimukseen ja sosiologiseen luokkakeskusteluun. Tässä tukeudutaan Pierre Bourdieun luokkateorian kautta nykykeskusteluun. Vaikka sekä Marxin että Weberin merkitys tunnistetaan Bourdieun työn taustassa (Mäkelä 2000, 265), pidetään tässä yhteydessä hyvänä ymmärtää Bourdieun teoriakokonaisuuden kautta yhteiskunnan rakentuminen. Tämä ei vähiten siksi, että monessa yhteydessä on nähty Bourdieun *habitus* hyvänä keinona ylittää toimijan ja rakenteen vastakkaisuus ja samalla Bourdieun tutkimusteoriassa on konkreettisia käsitteitä empiirisen aineiston analyysiin.

Teorian kolmas kohta (III.) *Sosiaalinen sulk* on se kohta viitekehyksessäni, johon liittyy uudenlaista epävarmuutta ja tuntemattomuutta. Siksi sitä halutaan tässä työssä testata ja koetella, jotta asiasta olisi saatavilla alustavia tutkimustuloksia. Syrjäyttämisen- ja poissulkemisstrategiat ovat sosiologiassa jääneet kenties vähälle teoreettiselle hyödyntämiselle (Murphy 1988) ja siksikin niiden mahdollisuutta luokkateorian edelleen kehittämisessä on kiinnostavaa kokeilla. Samalla nämä työn taustalla vaikuttavat teoriat asettuvat mielenkiintoiseen keskusteluun keskenään. Siinä missä Frank Parkinin kritiikki marxilaisuutta kohtaan tunnustetaan oikeaksi, pidetään Karl Marxin työtä kapitalismin tutkijana hyvänä. Tätä ei tehdä Weberin kustannuksella sikäli, että sosiaalisen sulun kautta pyritään tunnistamaan luokkaprosessin kenties merkittäviä taustavaikuttajia, jotka eivät välttämättä ole taas ristiriidassa Bourdieun teorian kanssa. Mutta näiltä osin asian selvittäminen jää kesken. Sosiologisen teorian avonaisia mahdollisuuksia halutaan kuitenkin korostaa.

Yhtä kaikki, edellisen perusteella tutkielman teoreettisesta viitekehyksestä muodostuu eräänlainen konstruktiivinen kolmio (Kuvio 1), jonka avulla pyritään tulkitsemaan empiirisen osion tuloksia. Tutkimuskohteeni kärki on taloudellinen eliitti ja sen perustalla ovat yhteiskuntaluokat pääomien kasautumina ja luokkakamppailuna sekä luokanmuodostumistapa ajallistilallisena prosessina eli sosiaalisena sulkuna. Siinä missä ensimmäinen viittaa tutkimuskohteeseeni suoraan, on toinen alakulma klassisemmin teoreettisen viitekehyksen perusta, jolloin kolmannelle kohdalleni jää eniten teoreettisen testaamiseen ja vuoropuheluun liittyvä tehtävä. Toivon mukaan tutkielmani analyysi pystyisi antamaan viitteitä siihen, miten vahvoja kulmia teoriakolmio sisältää. Toisaalta työni kolme tärkeää elementtiä eli luokka, talous ja eliitti ovat kytköksissä toisiinsa, mutta niiden väliset siteet ja muodostumistavat ja -perusteet ovat ainoastaan empiirisen tutkimuksen selvitettävissä. Kyse on tämän tutkielman teoriasta taloudelliseen valtaan.

Kuvio 1. Teoreettinen viitekehys

Taulukko 1. Teoriataustan selvennys

Teoreettinen kehys	Taustateoreetikko
I.) Talouseliitti (Economic Elite)	Marx ja Mills
II.) Yhteiskuntaluokka (Social Class)	Bourdieu
III.) Sosiaalinen sulku (Social Closure)	Weber ja Parkin

2.5 TUTKIMUSONGELMA – KÄSITTEET JA EMPIIRINEN TEHTÄVÄ

Mike Savage ihmetteli kaksikymmentä vuotta sitten, miksi sosiologit olivat unohtaneet luokan käsitteen samaan aikaan, kun taloudellinen eriarvoisuus oli kasvanut ennätysmäisen suureksi (2000, 70). Nyt läpikäydyn perusteella uskallan väittää, että sosiologit eivät varsinaisesti unohtaneet luokkaa, vaan pikemminkin talouden merkityksen siinä. Tuloerot ovat pysyneet kohonneella tasolla meillä Suomessa 2000-luvulla ja sitä aiemmat muutokset yhdessä syntyneen tuloyläluokan kanssa ovat olleet niin mittavat, että vastaavaan unohdukseen ei enää vaikuttaisi olevan varaa (Tilastokeskus 2020; Tuomala 2019).

Tämän tutkielman mielenkiinnon ydin on taloudelliset välttämättömyydet kulttuurisena ilmiönä ja kysyn, miten taloudellinen eliitti ylläpitää välttämättömyyksiä ja levittää niitä yhteiskuntaan? On hyvä huomata, että kyseessä on luokkatutkimuksen tason kolme kysymys, jonka esimerkki kuuluu: ”mikä selittää yksilöiden ja perheiden välistä eriarvoisuutta taloudellisesti määritellyissä elinmahdollisuuksissa ja elintasossa?” (Liite 2). Harri Melin tulkitsee, että sillä ei vain pyritä kuvaamaan ihmisten asemaa, vaan selvittämään yhteiskunnallisten suhteiden vaikutusta siihen. (2010, 213.) Melin näkee tarvetta eri tasoille keskittymiseen, koska silloin on aito mahdollisuus lisätä ymmärrystä yhteiskunnan rakenteesta, sitä muokkaavista sosiaalisista suhteista ja eri yhteiskuntaryhmien intresseistä. Hänen mukaansa esimerkiksi suomalaisen kapitalismin ja pääomien kasautumisen muutoksista ei tiedetä juuri mitään (mt. 220).

Ennen tutkimuskysymysten esittelyä vielä muutama sana käsitteistä. Rosemary Cromptonin mukaan yhteistä kaikille luokkaa ja stratifikaatiota käsitteleville tutkimuksille on se, että yhteiskunnallista ja taloudellista eriarvoisuutta ei pidetä ”luonnollisena”, vaan se on ihmiskäyttäytymisen tulosta (2008, 8). Sosiaalisesta stratifikaatiosta on tavattu kirjoittaa silloin, kun sosiologiassa tarkastellaan ihmisryhmien välistä sosiaalista hierarkiaa. Se tarkoittaa sitä, että: ”väestö jakautuu kerroksiin esimerkiksi tulojen, koulutustason, rodun, uskonnon, iän, sukupuolen, vallan tai statuksen perusteella.” (Saaristo & Jokinen 2004, 155.) Kerrostuneisuuden tutkimuksen on sanottu ilmenevän erityisesti yhteiskuntaluokkien kautta (mt. 157).

Myös Crompton katsoo, ettei ole olemassa yhtä määritelmää yhteiskuntaluokalle, vaan kyse on tilanne- ja tutkimuskohtaisista määrittelyistä. Tässä tutkielmassa yhteiskuntaluokan käsite ymmärretään vain suhteutettuna tieteen ja tutkimuksen osaksi, joka pohjautuu yhteiskuntateoriaan (vrt. Ruonavaara 2004, 107). Oletan sen siis viittaavan niihin eriarvoisuuden materiaaliin,

taloudellisiin ja sosiokulttuurisiin jakoihin, jotka ilmenevät sekä rakenteisesti että toiminnallisesti moderneissa yhteiskunnissa (Crompton 2008, 8–9; 15–16). Erik Allardt sen sijaan muistuttaa, että vallan mekanismien vuoksi kerrostumien ja yhteiskuntaluokkien erottaminen voi olla vaikeaa ja tarkennusta käsitteiden välille voi löytää tarkastamalla onko luokkajaossa kyseessä jatkumo vai luokitus (1971, 19). Beverley Skeggs on yhdistänyt siihen myös markkinavaihdon, minuuden ja moraalien järjestelmät (2014, 69). Kerrostumat ja luokat käsittelevät siten ilmiöiden eri puolia ja ovat luonteeltaan sopimuksenvaraisia sekä tilanne- ja teoriasidonnaisia konstruktioita, joilla on ollut myös oma kansallinen kehys (vrt. Kivinen 2002).

Tämän tarkemmin tässä tutkielmassa ei ole tarpeen spesifioida yhteiskuntaluokkakäsitettä. Koen sen erityisen voimallisesti siksi, koska tutkielmassa yleisesti eikä teoriassa erityisesti pyritä rakentamaan varsinaista luokkarakenneteoriaa Blominkin esiin nostamalla tavalla (1987, 144), vaan kyseessä on painoisesti *luokkatilanteen analyysi*. Toisaalta, olen ollut myös taipuvainen ajattelemaan, että luokkakäsite on – perustavasti kiistanalainen käsite⁸ – kuten Peter Calvert on sen määritellyt (1982, 210). Perustelen ratkaisuni myös menetelmävalinnalla, jonka avulla olen pystynyt lähestymään aineistoa mahdollisimman avoimin mielin. Kerron siitä tarkemmin luvussa 3.2.

Vaikka teoriataustani teoreetikot ovat kenties eniten ratkaisseet sitä tapaa, jolla yhteiskuntaluokan käsite minulle tässä tutkielmassa näyttäytyy, olen sitäkin varovaisemmin suhtautunut eliitin käsitteeseen. Tämä siksi, että julkisessa keskustelussa se on ollut mielestäni käytössä huolimattomasti ja sillä on selvästi ollut myös leimaamisen käyttötapoja (Kahma & Kosunen 2016). Minulle ja tässä tutkielmassa eliitti on konstruktivinen käsite, joka toimii suhteestaan aiempaan

⁸ essentially contested concept

tutkimukseen ja teoriaan (vrt. Ruostetsaari 2014, 16). Termi, jota myös käytän rinnakkaisena – ylärakenne – kuvaa ehkä edellistä paremmin ne kiinnostuksen kohteet, jotka tässä ovat. Eli yhteiskuntarakenne ja sen eri ryhmät kerroksittain, tyypillisimmillään ala- keski- ja yläryhmät. Oletan sellaisten löytyvän yhteiskunnista hyvin yleisesti.

Esitän kolmenlaisia tutkimuskysymyksiä, yleisiä, teoreettisia ja yhden empiirisen. Kysymyslaaduista kaksi ensimmäistä esitän nyt ja empiirisen tutkimuskysymyksen vasta aineiston esittelyn lopuksi seuraavassa luvussa. Tutkimuskysymyksiä muotoillessa olen edennyt hyvin deduktiivisesti sikäli, että yleisemmät kysymykset ovat johtaneet aina vain erikoistuneempiin. Ja kuten tulen osoittamaan menetelmää olen soveltanut abduktiivisesti siinä missä tuloksia ja johtopäätöksiä tehdessä olen toiminut varsin induktiivisesti.

Yleisenä luonnehdintana haluan ymmärtää tarkemmin, miten taloudellisten välttämättömyyksien ensisija tulee esille talouseliitin kautta? Millaisia ovat ne toiveet, halut ja toimet, joilla talouseliitti esittelee sekä itseään että itselleen tärkeitä tavoitteita? Haluaisin myös löytää vastauksia edellisiä teoreettisempiin kysymyksiin, miten sosiaalinen sulku suhteutuu muuhun teoriaan ja olisiko siitä käyttöä luokkatutkimuksen jatkon kannalta? Toimivatko sosiaalinen sulku ja yhteiskuntaluokka taloudellisen välttämättömyyden rakennuksessa, onko niillä siinä jokin tehtävä tai rooli? Lopulta myös, millaista aikakautta peruspiirteineen on tunnistettavissa tai esille tulevana aineistosta?

3 AINEISTO, METODI JA ANALYYSI

3.1 AINEISTON ESITTELY: PERHEYRITTÄJIEN LIITOSTA

Sopivan aineiston etsimisessä oli löydettävä vastaus siihen, miten saada tutkittua kiinnostumaani ilmiötä? Miten valita parhaat menetelmät sen tutkimiseen? Aihepiiristä voisi löytää kiinnostavaa havainnoitavaa hyvin monenlaisista paikoista, mutta valitakseni kehykseni kannalta kattavan ilmentymän oli osattava harkita edustavuuden suhdetta aineistoon tarkoin. Erilaisia vaihtoehtoja läpi käydessäni tulin tietoiseksi tutkijayhteisön avulla siitä, että vauraissa perheyrietyksissä voisi yhdistyä ilmiökenttäni kolme peruskiveä eli talous, luokka ja sulk – nämä jopa yllättävänkin ilmeisellä tavalla. Onhan kaiketi perheyrietyksessä kyse siitä, että perheellä on yritys, joka tuottaa lisäarvoa markkinoilla. Toimiakseen perheenä ja yrityksenä samanaikaisesti on oletettavaa, että myös sulkuprosesseja yhteiskunnassa toimimisessa esiintyy.

Mitään kovin vakiintunutta määritelmää käsitteelle perheyritys ei kuitenkaan löydy. Kielitoimiston sanakirjan mukaan perheyritys on: ”yhtiö jonka osakkeista pääosa on yhden perheen jäsenten t. läheisten sukulaisten hallussa” (2020). Sen sijaan, kun katsotaan yrityksiä, jotka ovat perheyhtiöiksi itsensä tunnistaneita käy varsin nopeasti selville, että joukossa on useita pörssiyhtiöitä, jolloin luokkaprosessienkin voidaan olettaa ilmenevän toisella tavalla kuin pienemmissä. On luontevaa myös ajatella, että etujärjestö – joka valvoo perheyrittäjien yhteistä etua yhteiskunnassa – on toimija, joka voisi tiivistää erityisen tehokkaasti tätä tutkielmaa koskevia kiinnostuksen kohteita. Lähden etsimään vastauksia tutkimusongelmaani suurista perheyrietyksistä, ja käytännössä tutkimusaineistoni muodostaa niitä edustavan Perheyritysten liittoon liittyvät tekstit ja dokumentaatiomateriaalit.

Perheyritysten liitto on vuonna 1997 perustettu edunvalvontajärjestö, joka kertoo olevansa ”suomalaisten perheyritysten ja kasvollisten omistajien vuorovaikutusverkosto, edunvalvontaorganisaatio sekä asiantuntija- ja valmennusjärjestö” (Perheyritysten liitto⁹ 2019). Se puhuu voimallisesti suomalaisen omistajuuden puolesta ja nimekkäiden edustajiensa avulla antaa suomalaiselle pääomalle 2000-luvun kasvot. Liitto perustettiin yhteisten poliittisten tavoitteiden ajamiseksi sekä erottautumaan pienemmistä yrityksistä suurpääoman eduksi (Blom 2018, 239). Nykyisin liittoon kuuluu jo hieman alle viisisataa jäsenyritystä ja heidän omien laskelmiensa mukaan yhteenlaskettu liikevaihto on 35 miljardin euron tietämillä (PL 2020f). Edunvalvonta on ollut myös tuottavaa sikäli, että esimerkiksi varallisuusvero poistettiin ja perintöveroa kevennettiin onnistuneen vaikuttamisen seurauksena (Blom 2018, 243). Liiton itseymmärryksessä korostuukin aikakauden tilannekuva mielenkiintoisella tavalla:

”Omistajanäkökulma on ollut vuosikymmeniä yhteiskunnallisella asialistalla, mutta taustalla. Viime vuosisataa leimanneen suuren sosialistisen kokeilun päättyminen antoi omistajuudelle uuden aseman. Uudella vuosituhanella se on tärkeimpiä yhteiskunnallis-taloudellisia kilpailutekijöitä, joka yhdistyy osaamiseen ja kestäviin arvoihin.” (PL 2019a).

On tulkittu, että kokonaisen tulopolitiikan taustalla olisi ollut työnantajien keino padota kommunismin luomaa painetta rakentamalla luokkasuhteita korporatistiselle päätöksenteolle (Blom 2018, 300; 309). Sen sijaan, että onnistumisesta yhteiskuntasuhteissa olisi tunnettu suurta iloa, on Perheyritysten liiton keskuudessa pidetty esillä uhrautuvaa kertomusta siitä, miten omistamista ei ole osattu pitää sille kuuluvassa arvossa (Ahlström 2002, 4; vrt. Kantola & Kuusela 2019, 226).

⁹ Jatkossa lyhennetty muotoon PL.

Perheyritysten liitto ei edusta suomalaista talousyläryhmää kokonaisuudessaan, eikä siihen missään nimessä tyhjene teoreettisen fokuksen talouseliitti. Se kuitenkin siinä määrin sujuvasti kokoaa sen osia yhteen, että aineiston muodostaminen näytteenomaisesti on mahdollista keräämällä se liitosta. Perheyritysten keskuudesta erityisesti vanhoja teollisuussukuja on pidetty taloudellisena yläluokkana (Kolbe 2014, 183) ja liittoa näiden etuisuuksien ajajana (Mölsä & Niilola 2014; Kantola & Kuusela 2019, 225). Oletankin siinä olevan löydettävissä kiinnostavalla tavalla aineksia kaikkiin teoreettisen viitekehysten kulmiin. Vaikka muissa kuin perheiden omistamissa suuryrityksissä ei olla sen enempää ”luokattomassa” tilassa kuin perheyrityksissä, niin perheyrityksissä luokka tulee mahdollisesti esille eksplisiittisemmin sekä sellaisella tavalla, joka mahdollistaa valmiin aineiston käytön muunlaisten menetelmien ollessa tässä yhteydessä poissuljettuja. Näin kyseessä onkin sellainen harkinnanvarainen aineiston valinta, joka on perusteltu ensisijaisesti viittaamalla teoreettiseen viitekehykseen (Eskola & Suoranta 1998, 18; 65).

Aineistona on käytetty Perheyritysten liiton julkaisuja sekä perheyrityksiä yleisesti käsitteleviä teoksia. Keräsin aineiston liiton verkkosivuilta, josta valikoitui laaja otos kannanottoja, artikkeleita, mielipiteitä, blogeja, uutisia ja tiedotteita. Pääsääntöisesti valitsin kaiken julkaistun materiaalin vuosien 2017–2019 väliltä, mutta harkinnanvaraisesti jätin pois sellaisia tiedonantoja ja tekstejä, jotka selkeästi olivat ohi aihepiirin. Valikoin myös satunnaisempia tekstityyppejä, kuten historiikin ja jäsenyysasioita. Kerron seuraavassa luvussa tarkemmin käytetystä menetelmästä, jonka avulla sovelsin myös teoreettisen näytteen (theoretical sample) keinoa valikoimalla lisäaineistoksi perheyrityksiä käsitteleviä teoksia ja opaskirjoja (ks. tarkemmin Tutkimusaineisto, s. 96–97). Lähdin etsimään vastausta empiriseen tutkimuskysymykseen: millä tavoin perheyrityksistä viestitään ja miten politiikkatahto ilmenee?

3.2 ANKKUROITUVA MENETELMÄ

Sisällönanalyysistä (content analysis) voidaan erottaa enemmän kvantitatiivista laskentaa painottava sisällön erittelyn linja, jota Suomessa on käsitellyt erityisesti Veikko Pietilä sekä kvalitatiivista ymmärrystä ja tulkintaa painottava linja, jossa sisällönanalyysi keskittyy aineiston sanalliseen kuvailuun ja tulkintaan Antti Eskolan esityksen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 118–119). Margrit Schreierin mukaan kyse on yksinkertaisimmillaan aineiston tutkimisesta tavalla, jolla aineistosta saadaan kasattua ja järjestettyä informaatiota. Hän painottaa miten tärkeää on huomata, ettei ”aineisto puhu itseksensä” vaan tutkijan on tulkinnallaan tehtävä konstruktivistista työtä saadakseen informaatiota aineistosta. (2012, 1–2.) Kun tätä ideaa lähdetään toteuttamaan menetelmällisesti, voidaan alkaa puhua varsinaisesta analyysistä (Corbin & Strauss 2008, 46). Samalla Schreierin mukaan on olennaista ymmärtää, ettei sisällönanalyysissä ole kyse varsinaisesti hermeneuttisesta tulkinnasta, vaan tutkimuskysymys on koko analyysia ohjaava periaate, joka erottaa sen metodisesti myös arkiajattelusta (2012, 3–4). Suomalaisissa laadullisen tutkimuksen oppaissa sisällönanalyysia pidetään menetelmänä sekä väljänä teoreettisena kehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103; Eskola & Suoranta 1998, 186–189; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 97–110). Tyypillinen tapa onkin ollut erottaa analyysin tavat toisistaan arvioimalla niiden suhdetta teoriaan. Erään tällaisen jaottelun mukaan on puhuttu aineistolähtöisestä, teoriasidonnaisesta tai teoriaohjaavasta tarkastelun tavasta sen perusteella, miten analyysissä on huomioitu tutkimuksen teoreettinen tausta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 107–114.)

Vaikka tässä tutkielmassa tehdään varsin saman suuntaista analyysia kuin sisällönanalyysissä usein esitetään, on sen tavanomaiseen kulkuun tehtävä huomattavia lisäyksiä ja syvennyksiä. Tämä ennen kaikkea siksi, että tässä tutkielmassa on sosiologisena vaatimuksena tarkastella aineistoa suhteessa

teoriaan systemaattisesti ja sen lisäksi kehittää teoreettista viitekehystä arvioiden erityisesti sosiaalisen sulun mekanismia. Aineiston tutkimista pyritään silti lähestymään varsin aineistolähtöisesti ja aiemman teorian ja tutkimuksen painolastista välittämättä. Tällaiseen sosiologiseen interventioon sisällönanalyysi menetelmänä ei tarjoa riittävästi työkaluja. Aineiston analyysin menetelmävalintoihin onkin vielä edellisiä enemmän vaikuttanut Barney Glaserin ja Anselm Straussin (1967) kehittämä *grounded theory* -suuntaus, joka kykenee tarjoamaan koetellun ja vakiintuneen tavan edetä aineistossa perusteiden selvityksestä tulkinnallisia kategorioita ja teorian kehittämistä kohti (Charmaz 2006, 133–137).

Grounded theory, joka voisi olla suomeksi vaikka ”aineistopohjainen teoria” tai ”ankkuroitu teoria” (ks. esim. Koskennurmi-Sivonen 2004; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 38) on varsin monelle taholle laajentunut menetelmällinen lähestymistapa, mutta myös niitä yhdistäviä piirteitä on pyritty viime aikoina aktiivisesti löytämään (Timonen & Foley & Conlon 2018). Grounded theory ymmärretään tässä yhteydessä tutkimuksellisenä menetelmänä, joka aineistolähtöisyytensä lisäksi mahdollistaa systemaattisen vuoropuhelun teorian kanssa sekä antaa sen kehittämiseen menetelmällistä tukea. Tutkielmassa ei kuitenkaan edusteta sellaista menetelmän tiukkaa tulkintaa, jonka mukaan kaiken pitäisi edetä induktiivisesti ilman minkäänlaista aiemman teorian tai taustan vaikutusta (vrt. Glaser & Strauss 1967, 37). Katson, ettei tällainen vaatimus voisi sellaisenaan olla edes mahdollista ja senkin vuoksi korostuu työhön soveltamisessa eräänlainen abduktiivinen lähestymistapa, jossa avoimuus aineistoa kohtaan pysyy silti tärkeimpänä (Timmermans & Tavory 2012). Aikaisempi tutkimus ja teoreettinen malli ovat suunnanneet työtäni alusta alkaen ja tuoneet niiden tutkimuskysymysten äärelle, jotka edellä on formuloitu. Sen jälkeen niiden tehtävä on kuitenkin ainoastaan kehystää, ei määrätä analyysin lukutapaa. Tällainen menettelytapa mahdollistaa

sen, että välivaiheiden seurauksena voin käsitellä eri abstraktiotason asioita ja arvioida uusia havaintoja yhteyteen aiemmin tiedossa olevaan (Dey 2004, 92).

Grounded theoryn sopivuutta on esitetty erityisesti sellaiseen tutkimukseen, josta on vain vähän aiemmin tutkittua tietoa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 37). Vaikka talouseliiteistä tai niihin rinnastettavissa olevista ilmiöistä toki tiedetään entuudestaan eri yhteyksistä jonkin verran, liittyy niihin silti sellaista eksklusiivisuutta, johon tutkimus vain vaivoin voi taipua. Vaikka siis talouseliittiä on ymmärretty usein henkilölähtöisesti, ei varsinainen teorian kehitys suhteessa esimerkiksi yhteiskunnan rakenteeseen ole kovin pitkälle kehittynyttä. Vaikka tässä tutkielmassa ei saavuteta laajaa teoreettisen kehittelyn tasoa, voidaan menetelmävalinnan avulla saada systematiikkaa silti myös teorian tasolle. Pidän tutkimuskohdetta sosiologisen luokkatutkimuksen ja erityisesti luokkarakenteen kokonaisuuden ymmärtämisen näkökulmista sellaisina, että lisätietoa olisi saatava muodossa, joka soveltuisi paremmin luokkatutkimuksen tarpeita ajatellen (vrt. Liite 1). Kuitenkin juuri tällaiseen tavoitteeseen Ian Deyn mukaan abduktiivinen grounded theory sopii menetelmäksi, kun tavoitteena on löytää uusia oivalluksia, jotka auttavat selittämään joitain osialueita tutkittavasta ilmiöstä (2004, 92).

3.3 ASKELTAVA ANALYYSI

Sekä sisällönanalyysin että grounded theoryn yhteydessä käytetään usein hyvin samannimisiä analyysikäsitteitä, kuten koodaus ja abstrahointi. Tavat analysoida aineistoa ja käyttää menetelmiä ovat kuitenkin jokaisella tutkijalla omat sekä kontekstisidonnaiset. Esitänkin siksi seuraavassa välivaiheita tämän tutkielman analyysin etenemisestä tukeutuen erityisesti Juliet Corbinin ja Anselm

Straussin (2008) käyttämiin käsitteisiin. En kuitenkaan ole seurannut teoksessa esitettyä prosessia yksityiskohtaisesti ja on hyvin mahdollista, että analyysini ei kaikilta osin vastaa siinä esitettyä mallia.

Aloitin tehtäväni käymällä aineistoni kokonaisuudessaan läpi tehden samalla yleisiä havaintoja ja muistiinpanoja. Aineistokokonaisuus oli aiemmista yhteyksistä minulle täysin vierasta ja suurin osa kaikesta vastaantulevasta oli uutta ja erikoista. Vaihe oli eräänlaista *mikroanalyysin* ja *avoimen koodauksen* vaihtelua, jonka tavoitteena oli perehtyä ja tutustua aineistoon (Corbin & Strauss 2008, 58–59; 163). Ensimmäisessä vaiheessa käytin tietokoneavusteisesti Atlas.ti ohjelmaa, jonka avulla kirjasin ylös ensimmäisiä havaintoja ja huomioita koko aineistosta. Corbin ja Strauss pitävät ensivaihetta erittäin tärkeänä analyysin kulussa, sillä heidän mukaansa se on erinomainen mahdollisuus saada toisenlaista katsomisen tapaa yksityiskohtiin ja samalla päästä perille siitä, mistä aineistossa on kyse (mt. 59). On hyvä huomata, että tässä vaiheessa minulla ei ollut vielä varsinaisia tutkimuskysymyksiä, sillä vaikka olin tutustunut jo aiempaan tutkimukseen sekä pohtinut teoreettista taustaa, en olisi osannut esittää valitulle aineistolla vielä mitään erityistä sen tuntemattomuuden vuoksi. Siksi tutustuminen oli hyvin avoimen koodauksen kaltaista, jossa halutaan löytää potentiaalisia yhteyksiä asioiden välille (mt. 160).

Aineistoon tutustumisen ja sen läpikäynnin jälkeen vuorossa oli työn muiden osioiden suhteutus yhteyteen aineiston kanssa. Kun tiesin mistä aineistossa on kyse, osasin selkeämmin ryhtyä muodostamaan tutkielman taustaa ja kohdistamaan aineistooni täsmällisempiä kysymyksiä. Niiden kautta saatoin siirtyä vaiheeseen, jota voidaan kutsua *käsitteellistämiseksi*. Vasta, kun on mietitty laajasti erilaisia mahdollisia merkityksiä ja tarkasteltu aineiston kontekstia huolellisesti, voidaan aineistoon alkaa kohdistaa tulkitsevia merkintöjä. Silloin ei ainoastaan aleta keskittää aineistoon kohdistuvaa tiedonintressiä, vaan samalla tutkijalla on myös mahdollisuus alkaa ymmärtää aineiston

logiikkaa sen omalla kielellä. Prosessi on monivaiheinen uusien kysymysten ja eteen tulevien yllätysten kehä, jossa tavoitellaan aineistoon *käsitteiden* ja niiden korkeamman abstraktiotason *kategorioiden* ja *teemojen* aikaansaamista. (Mt. 160.) Näiden muodostumistapa eroaa tässä tutkielmassa Corbinin ja Straussin mallista sikäli, että vain analyysistä muodostuvat käsitteet ovat lähtöisin suoraan aineistosta, kategoriat saivat muotonsa aineistosta, mutta tulivat nimetyksi teoriasta. Yleisemmät teemoittelut olivat jo vahvinten osa teoreettista luentaa. Tässä tulee hyvin esille se mitä Timmermans ja Tavory tarkoittavat muistuttaessaan teoreettisen tietämyksen kuulumisesta abduktiivisen tutkimusprosessin kulkuun (2012, 180).

Kuten aineiston esittelyn yhteydessä toin esille, ensimmäisen koodauskierroksen lopulla tein päätöksen aineistomateriaalin laajentamisesta muutamaa perheyritystä käsittelevään teokseen verkkoaineiston lisäksi. Lisäaineistoni valintaa ohjasi osin se mistä Corbin ja Strauss kirjoittavat *teoreettisen näytteen* (theoretical sampling) idealla. Heille valinta tapahtuu kuitenkin vasta kategorioiden ja teemojen pohjalta (2008, 143–145), mutta minulle se oli luonteva osa koodausprosessin jatkoa, kun olin muodostanut alustavaa käsitystä siitä, mihin aineiston kohtiin tutkimuskysymykseni ohjaa keskittymään. Tarkoituksena teoreettisella näytteellä on kerätä aineistoa lisää maksimoimalla mahdollisuudet käsitteiden kehittämiseen (mt. 143). Käsitteet olivat koodausjälkien tuloksia sikäli, että ne muodostuivat sitä mukaan, kun pääsin aineistossa eteenpäin. Niistä tuli hyvin toiminnallisia kuvauksia aineistosta vastaan tulevista asioista. Ne olivat ihanteiden, väitteiden, ristiriitojen, uhkakuvien, vaateiden ja suhteiden kaltaisia, jotka yhteen kokoamalla esimerkkeinä saatoinkin saada aineistoa koottua tutkimuksellisempaan muotoon.

Seuraava vaihe oli yhdistelmä aksiaalista koodausta ja käsite-esimerkkien uudelleen jaottelua.

Aksiaalinen koodaus on apuna käsitteiden uudelleen organisoimisessa kategorioihin, kun sen avulla

on mahdollista saada johdonmukaisuutta analyysin eri osien välille (Charmaz 2006, 60). Prosessin myötä uudelleen kehitetyt alueet alkoivat muodostua kategorioiksi. Tyyppiesimerkkien avulla etsin niille sisältöä yhdistävät nimet tutkielman viitekehyksen kautta. Pääsääntöisesti käsittelen keskeisimpien kategorioiden avulla osioissa 4 ja 5 itse analyysia (ks. esimerkkilainauksia Liite 3). Näitä on syytä verrata tutkimuskysymyksiin sekä aineistoon yleisesti. Miten hyvin muodostukset ovat onnistuneet? Vastaavatko ne aineistoa? Mielestäni ne onnistuvat tehtävässään sikäli, että vaikka nimeän ne suhteessa viitekehykseen, on itse materiaali ja esimerkit suoraan aineistosta nostettua raakamateriaalia. Kiinnitin erityistä huomiota siihen, että lainauksien merkitystasot pysyisivät vastaavuudessaan alkuperäisyhteyteen, mutta ei kuitenkaan niin, että aineisto saisi ”puhua itseksensä”, vaan ainoastaan tulkinnan kautta. Yhdessä kategoriat muodostavat kokonaisuuden, joiden avulla tulen esittämään niin sanotussa tulosluvussa (6.1) analyysini keskeiset päätelmät. Metodissa on tärkeää huomioida aineiston rajat. Minkälaisia ilmiöitä aineisto peittää? Mitä ovat ne ilmiöt, joita nimenomainen analyysi ei löydä, mutta joihin tutkimuskysymykseen kattavasti vastaaminen vaatisi? Pohdin validiteetin ja reliabiliteetin kysymyksiä samaisessa tulosluvussa.

Näiden ohella käynnissä on ollut analyysin viimeinen vaihe, jota Corbin ja Strauss kutsuvat *integroimiseksi* (2008, 264). Tässä tutkielmassa se tarkoittaa sitä, että muodostan edellä kuvattujen kategorioiden kautta teemoja, joilla osallistun keskusteluun aiemman teorian kanssa. Vaihe on sama, jota alkuperäiset grounded theoryn kehittäjät ovat kuvanneet *analyttiseksi vertailumetodiksi*¹⁰ (Glaser & Strauss 1967, 105). Teemat ovat kategorioiden ominaisuuksien yhdistelmiä, joiden avulla pyrin korkeimpaan abstrahoinnin tasoon ja yhteyteen aiemman tutkimuksen kanssa. Corbin ja Strauss pitävät integraatiota vaikeimpana vaiheena, koska siinä kaikkien erillään olevien asioiden on tarkoitus lopulta saattaa yhteen (2008, 274) ja pohdintaan teoreettisen viitekehyksen sekä

¹⁰ The Constant Comparative Method

tutkimuskirjallisuuden kanssa. Esitän tämän kokonaisuuden luvussa 6.2 ja vastaan teemojen myötä myös empiiriseen tutkimuskysymykseen.

Seuraavassa neljässä luvussa onkin vuorossa analyysin läpikäynti. Olen jakanut sen kulun siten, että ensin (4.1) tarkastelu painottuu liiton historiallisen taustan ja valta-aseman tunnusteluun aikakautta vasten. Keskityn niiden jälkeen (4.2) erittelemään yritysperheen erityisyyttä ja ylisukupolvisia sidoksia sekä kuvaamaan aineiston perusteella tyypillistä perheyritystä (5.1). Samassa luvussa on tarkoitus myös keskittyä erontekoihin, joita käytetään identifioitumiseen yhteiskunnassa. Varsinaista edunvalvontaa ja selkeitä poliittisia tavoitteita tarkastellaan viimeisessä (5.2) yhdessä muiden hierarkkisten ilmiöiden kanssa. Kategoriat nousevat luvuissa esille painotetusti järjestyksessä *historia*, *sukupolvet*, *eronteot*, *alueet* ja *politiikat* (Liite 3). Grounded theoryn avulla etsitään usein niin sanottua ydinkategoriaa (core category), joka laittaa eri ilmiöt, ominaisuudet yhteen ja löytää niille yhteisen tekijän (Corbin & Strauss 2008, 266). Analyysini perusteella vaikuttaa vahvasti siltä, että se kaiken kattava ydinkategoria tässä tutkielmassa on omistajan tahto.

4 SUKUYHTEISÖN ELKEET

4.1 OMISTAJAN UUDET ASKELEET

Kun tutkielma lähti liikkeelle, yksi keskeisistä aikakauden megatrendeistä oli talousvallan oletettu kasvu kylmän sodan päättymistä seuraavina vuosikymmeninä. Tämä oli tavattu nähdä erityisesti niin, että Neuvostoliiton ja Yhdysvaltojen ideologisen taiston tullessa viimein päätökseen ensimmäisen romahtaessa, oli kaikenlainen ”kommunismin pelko” ja vastaava käynyt tarpeettomaksi, koska sosialismin suhteen arveluttavat suuntaukset eivät vaikuttaneet enää erityisinä haasteina kamppailtaessa yhteiskunnan taloudellisen järjestyksen muodosta. Aineistossa on hyvin varhaisessa vaiheessa luettavissa kiinnostavilla tavoilla esille menneisiin aikoihin liittyvää käsittelyä. Tämä niin,

että perheyritysten keskuudessa aikakauden piirteitä tuodaan myös esille, mutta aivan erityisellä tavalla. Se antaa oivallista ymmärrystä niiden omasta asemasta kaiken keskellä. Argumentointikin analyysiani esille näissä neljässä luvussa aineisto-otteiden ja oman lähilukevan tulkintani välillä.

Perheyrityksille niiden historia ja menneisyys vaikuttavat arvokkailta, koska yrityshistorioihin ja perinteisiin liittyviä asioita oli luettavissa jatkuvasti esille. Ensimmäisen koodausvaiheen aikana historia ei vielä vaikuttanut saavan suurta sijaa, mutta kategorisoinnin aikana se selvästi oli muodostettavissa omakseen useista muista käsitteistä. Nämä olivat usein peräisin arvokkuuden ja oikeutuksen koodauslähteistä, kun perheyrityksiä legitimoitiin kokonaisuutena. Toisaalta menneisyydestä oli tiedossa valmiiksi myös haamuja, kuten erään perheyrittäjän puheesta oli käynyt ilmi Anu Kantolan ja Hanna Kuuselan haastattellessa heitä: ”Että mehän oltiin kaikki konnia, ja tuo Kristiina Halkola lauloi vaan 20 perheestä ja kuinka ne ryöstää ja ryövää kaiken.” (2019, 227). Niin sanotun ”kahdenkymmenen perheen” (ks. Seppänen 2014) kulttuurinen konstruktio heijastuikin analyysin aikana välillisesti ja harvoissa kohdissa esille siten, että perheyrittäjien keskuudessa oli luettavissa erityistä tuohtumusta 1960-luvulta koettuun ilmapiiriin, siinä missä nykyistä aikakautta vuolaasti kiiteltiin. Perheyritysten historian juhla kirjassa Krister Ahlström muotoili asian:

”Menneiden vuosikymmenten aikana perheyritykset pitivät matalaa profilia mm. poliittisen ajohadin takia. Ne kuitenkin selviytyivät poliittisesti epäedullisista ajoista, ja kommunismin kaaduttua perheyritysten merkitys on tunnustettu myös valtiovallan taholta.” (2002, 4).

Mahdollisesti alkoi näyttää jopa siltä, että perheyritykset olisivat halunneet esiintyä aikakauden voittajina sikäli, että 1990-luvun laman ”15 000 konkurssia ja puolen miljoonan työttömät” asetettiin

vastakkain taloudellisen turbulenssin selittäneiden perheyrittäjien kanssa ja toisaalta annettiin vihjettä siitä, ettei omistamista olisi edes ”osattu arvostaa” ennen lamaa (Timonen 2007, 8; Ahlström 2002, 4).

Tämä olisi hyvin mielenkiintoinen tapa hahmottaa aikakautta, koska se asettuisi selkeään yhteyteen aiemmin nähtyjen aikaa määrittäneiden piirteiden kanssa. On syytä kuitenkin huomata, että tässä käsittelyssä olevien yritysten tarinat eivät ole useinkaan kovin nuoria, vaan monien sukuyritysten juuret ovat yli sadan vuoden takaisissa murroksissa. Aineistosta se oli useasti luettavissa esille erityisen tarinatietoisuuden tunnistamisena, joka käsitteellistyi toistuvasti esimerkiksi siten, että historiaa pyrittiin hallitsemaan erilaisilla historiikeilla, perinteillä ja rakennuksilla (PL 2020a; vrt. Kantola & Kuusela 2019, 41).

Voittajia ja häviäjiä ei löydetty ainoastaan nykyajasta, vaan toisinaan esille nostettiin myös pidemmät historian kaaret, jolloin suomalaisille perheyrityksille saatettiin laskostaa erityisenä piirteenä niiden ”ankkuroitumista 1900-luvun dramaattisten vuosien historiaan” (PL 2020a). Ilmeisen menestyjän merkiksi aineistosta tulikin usein koodatuksi ihanteena jonkinlaista kriiseistä selviytymisen eetosta, josta ulos tulleeeseen suhtauduttiin selkeästi voittajana (PL 2020c) tai niin, että historia ja siihen liittyvät tarinat liitettiin erityisenä brändinä ja maineenhallintana yhteen toistensa kanssa (PL 2020a).

Aloin ymmärtää perheyrittäjien korostumista aikakauden voittajana myös sitäkin vasten, mitä Pauli Kettunen ehdottaa 1990-luvun lamasta kirjoittaessaan kansalliseksi ”me”-toimijaksi, ”joka sisäisellä tahdollaan teki sen, mikä oli välttämätöntä tehdä, ja oli myös valmis luopumaan entisen maailman perintöä olevista vanhoista rasitteista.” (2008, 120). Varhaisessa vaiheessa analyysia nimittäin kävi

ilmi, että perheyrittäjiä voisi hyvin ymmärtää tällaisena ”me”-toimijana sikäli, kun he kertoivat identifioituvansa ”vastuun kantajiksi yhteiskunnan ja kansantalouden hyvinvoinnista” (Timonen 2007, 27). Tällainen yritystoiminnan korostuminen sekä liiketaloudellisesti että poliittisesti oli mielestäni erittäin kiinnostava yhtälö uusliberaalilla ajalla. Kriittinen suhtautuminen sosialismiin tuli aineistossa esille välillä jopa niin vastakohtaisena, että vaikutti kuin perheyrittäjät olisivat halunneet omia ”nomenklatuurin” tehtävät itselleen. Tällä tavoin aloin kuitenkin lukea aikakauden piirteitä aineistosta. Selvää oli se, että niitä piti osata tulkita, koska kokonaisuudessa ne olivat hyvin huokoisia.

Ajattelin, että uusi yhteiskunnallinen tilanne ja muuttuneet valtasuhteet tarvitsivat oikeutusta, selitystä, josta löysinkin runsaasti esimerkkejä. Itse asiassa koko Perheyritysten liittoa ja sen perustamista voisi ymmärtää tällaisena uuden yhteiskuntapoliittisen tilanteen osoituksena, kun ”joukko vanhoja, mutta vahvoja suomalaisia sukuyrityksiä ja omistajayrittäjiä” kokoontui yhteen pohtimaan edunvalvontaa ja verotusta (PL 2019a; Blom 2018, 239). Perustamista seuranneiden muutaman vuosikymmenen aika vaikutti olleen liitolle ja sen jäsenjärjestöille voittojen sekä kasvun aikaa. Se oli onnistunut saamaan läpi suuria tavoitteitaan, kuten varallisuusveron poiston, sekä pitänyt yllä korkeaa profiilia uskoessaan entisten pääministereiden käsiin liiton johtamisen ja menestyksen. Aineistosta tulikin esille jo alkuperäisessä koodauksessa tätä vasten mielenkiintoinen tieteellisen oikeuttamisen tapa, jossa aikakautta selitettiin jakamalla maailma ”uuteen ja vanhaan” pyrkien osoittamaan perheyritysten merkitys esimerkiksi sitä kautta, miten ”olemassa olevien yritysten menestymisen mahdollisuudet ovat usein paremmat kuin vastaperustettujen” (Ritakallio 2007). Tätäkin kautta aikakausi luonnehdittiin hyvin vastaavalla tavalla, kuten tutkijat aiemmin tässä tutkielmassa.

Analyysin edetessä tuli erittäin tärkeäksi huomata, että jo pelkästään perheyriksen ja -yrittäjyyden määritelmistä käytiin kamppailua, jonka itse olin ottanut alun perin aika lailla annettuna. Ei nimittäin ollut yhteiskunnan laajuudessa itsestään selvää mihin tai keihin perheyrittäjyyden termillä viitattiin ja liitto vaikutti tietävän tämän itse varsin hyvin. Aineistossa toistuikin usein silloisen kauppa- ja teollisuusministeriön työryhmän vuonna 2005 antama ja Euroopan unionin 2009 täsmentämä määritelmäehdotus, joiden pohjalta usein esitettiin toive saattaa ”perheyriysmääritelmä” lakiin, jotta se olisi ”juridisessa mielessä institutionalisoitu” (PL 2020b; Koironen 2007). Liiton historiikissa kerrottiin Anders Blomin todenneen, miten heidän on pitänyt: ”taistella jokaisesta millimetristä yhteiskunnan kilparadalla.” (PL 2019a). Vastaavanlaiset altavastajan ja syrjityksi tulemisen kertomukset toistuivat siellä täällä analyysin aikana. Pidin tätä hämmästyttävänä ajatellen usean pörssiyhtiönä toimivan sukuyriksen yhteiskunnallista asemaa. Selvyys voisi olla ymmärrettävissä poliittisen strategian näkökulmasta, jossa kaikenlainen keskelle hakeutuminen on ollut suomalaisessa puhutavassa varsin tavallista, ajattelin. Tällä tavalla ”omistajan ääni” kuulosti usein kuin miltä tahansa kansalaisjärjestöltä, joka vain vaati tasa-arvoista kohtelua, kuten myöhemmin nähdään.

Aloin ymmärtää sanoja joka tapauksessa harkittuina sympaattisuuden ja voimallisuuden vuorotteluina, jotka tietoisesti suunnattiin aina kulloiseenkin julkiseen tilanteeseen. Tähän suuntaan aineisto houkutti tulkitsemaan, koska sieltä ei löytynyt sellaisia raskaita sanavalintoja tai eksplisiittisen poleemisia kannanottoja. Vaikka poliittista historiaa joskus käsiteltiin, se tehtiin varsin korrektein sanakääntein. Syyt voisi olla helppo ymmärtää, kun ajattelee yhtiöiden asiakaskuntaa, työntekijöitä ja muita sidosryhmiä ja esille nousikin muun muassa se, miten ”brändiä”, ”maineenhallintaa” ja ”arvoa” piti osata säädellä oikeissa suhteissa, sillä ”sosiaalisen median aikana tieto liikkuu nopeasti ja kuluttajat ovat herkkiä osallistumaan erilaisiin kampanjoihin ja boikotteihin”, liiton jäsenille kerrottiin (PL 2020a). Toisaalta aloin ajatella asiaa myös niin, että ”kun tietyllä luokalla

on tarpeeksi valtaa yhteiskunnallisessa järjestyksessä, sen ei tarvitse pitää ääntä itsestään.” (Anttila ym. 2016, 330). Tai kuten edunvalvontaa itse edustanut ja sitä tutkinut Anders Blom väittää (2018), taloudelliset eturyhmät vaikuttavat yhteiskunnalliseen päätöksentekoon pitkälti sisäpiirin kulisissa. Tällainen ääni ei tietenkään kantautunut aineistooni asti, enkä sitä voinut tässä yhteydessä tutkia.

Yleiskuvassa alkoi vaikuttaa siltä, että Perheyriytsten liitto oli pystyttänyt itsensä sosialismin lupauksesta jääneeseen valtatyhjiöön kuin osoittamaan ”ennen niin vähän arvostettua” omistajuuden ihmettä. Perheyriytykset kuvattiin kamppailemassa monesta suunnasta tulevien ristipaineiden keskellä, eivätkä helpolta vaikuttaneet myöskään perheen ja suvun sisäiset haasteet, joita seuraavassa luvussa lähemmin tarkastelen. Läsä olivat omaan perheeseen liittyvät identiteettityöt kuin eronteot muihin, jotka olivat runsaita niin toisiin yrittäjiin, usein pienempiin sellaisiin, mutta myös kansainvälisiin sijoittajiin.

4.2 TUNNEYHTEISÖ KALKYLOINNIN KENTÄLLÄ

Vähintään yhtä vaikeaa kuin olisi kontekstualisoida yrittäjätoimintaa yhteiskunnan mitassa on asettaa saman vakan alle henkilökohtaiset sosiaaliset suhteet, perhe, suku ja niissä vaikuttavat ihmissuhteet. Tästä kuitenkin perheyrittäjyydessä, myös heidän itsensä mielestä vaikutti olevan kyse. Perhe toistui analyysin aikana vähintään yhtä monta kertaa kuin yritys, jos ei jopa enemmän, sillä niin paljon perheyrittäjyydessä vaikutti olleen kyse perheestä ja suvusta. Aineistossa, joka oli pääsääntöisesti omistajayrittäjille itselleen kohdistettua edunvalvontaviestintää, korostui neuvot, vinkit ja ohjeet. Näiden pääasiallinen kohde oli perhe ja perhettä pyrittiin mitä erilaisimmilla tavoilla puhuttelemaan. Koodauksien jälkeiset käsitteet tähän liittyen olivatkin usein uhkakuvia ja ristiriitoja, mutta myös ihanteita ja vaateita. Näitä suuremmaksi kategoriaksi muodostui osista myöhemmin sukupolvet.

Olen jakanut puhuttelutavat tässä yhteydessä kahteen, perheen tunnistamiseen ja perheen hallintaan liittyviin asteisiin. Ensimmäisellä asteella sen perusominaisuuksia lueteltiin ja käsiteltiin niitä tunteita, ristiriitoja ja suhdehaasteita, joita perheeseen liitettiin. Tavoitteena oli saada kaiketi aikaan jonkinlainen laajentunut ymmärrys tunteiden tunnistamisen tärkeydestä, joita yrittäjyydessä perheen kanssa oli. Tämä oli aineistossa esillä affektiivisina ilmauksina, millaista oli elää ja yrittää perheessä huomioiden toisten perheenjäsenten sekä liiketalouden tarpeita. Siten se näkyi esimerkiksi rohkaisemalla ”psykologiseen omistajuuteen” ja sanomalla, etteivät omistajat ”omista vain osakkeita, vaan sosiaalista ja kulttuurista pääomaa” tai että yritys olisi ”kiinteä osa minuutta” ja vertaamalla ”avioliittoa ja yritystä keskenään” (PL 2020a; Elo-Pärssinen & Talvitie 2010; Elo-Pärssinen & Heinonen 2019; ks. myös Liite 4, Kuva 1). Tällaisenaan se toisinaan ilmensi kuin mitä tahansa perhettä, jossa kohdataan haasteita sosiaalisissa suhteissa, saadaan takkiin ja sitten taas onnistutaan.

Toisella asteella oltiin jo paljon selkeämmin tekemisissä suurten yrittäjäperheiden kanssa, kun muodostettiin liiketalouden realiteetteja huomioiden käsitystä siitä, miten perhettä voitaisiin tarkastella ikään kuin ulkopuolelta, hallita sen ristiriitoja ohjaamalla affektiivista perhetoimintaa parasta liiketaloudellista päämäärä kohti. Törmäsin aineistossa voimistuneisiin tieteellisten käsitteiden ja käsitysten soveltamiseen sekä erityisesti sen esille tuomiseen, että *perhettä* piti voida *hallita*. Sen tukemiseksi saatettiin käyttää kevyempiä kielikuvallisia ilmauksia, kun sanottiin vaikka: ”perheyritys on kuin omenapuu. Omistajien pitää olla kiinnostunut puun hyvinvoinnista, ei omenoista.” (PL 2020a). Toisinaan taas esitettiin hyvinkin täsmällisiä struktuureja missä vaiheessa ja millä tavoin perheen piti voida toimia omistamansa yrityksen hallinnossa, millaisia hallinnan tapoja rakentaa. Saatettiin esittää ”omistajaneuvoston”, ”perheneuvoston, tai ”perhekokouksen” tapaisia malleja ohjaamaan ja tukemaan yrityksen yhtiökokousta, hallitusta ja johtoryhmää. (PL 2020a; Elo-

Pärssinen & Heinonen 2019.) Kiinnostava esimerkki siitä, miten perhe affektiivisena olemuksena kääntyi liiketalouden vaatimuksiin, oli seuraava lainaus¹¹ perheyrittäjille suunnatusta opaskirjasta:

”Perheyrittäjien hallinta muodostuu yrityksen ja perheen hallinnasta. Yrityksen hallinnan tavoitteena on luoda tarkoituksenmukaiset rakenteet yrityksen johtamiseen ja valvontaan. Perheen hallinta liittyy omistajaperheen strategiaan ja strategiseen suunnitteluun. Sen tavoitteena on johtaa perhettä ja luoda perheenjäsenten kesken yhteiset tavoitteet ja yhteenkuuluvuuden tunne, jotka edistävät perheyrittäjien uudistumista.

Perheyrittäjissä tehdään aktiivista strategiatyötä, mutta harvoissa yrityksissä strateginen suunnittelu ulotetaan perheeseen ja perhemäisyyteen. Sekä yrityksen että perheen samanaikainen ja samaan suuntaan tähtäävä strategiatyö ja hallinta luovat paremmat edellytykset perheyrittäjien uudistumiselle.” (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 173–174).

Tässä perhe siis olikin saanut tehtäväkseen, ei vain olla mikä tahansa tavallinen perhe, vaan perhe, jolla on ”perhestrategia” ja taito sen ”hallintaan”. Perheen affektiivisuuteen oli uinut sisään strategia ja hallinta ei vaan niin, että ne määrittäisivät perheen toimintaa yrityksessä vaan niin, että perhettä määrittäisi strategia ja hallinta. Tämä perheen kääntymisen liiketaloudelliseksi yksiköksi oli mahdollista nähdä aineistossa myös useita muita reittejä pitkin. Yksi tyypillinen oli määrittää asioita erilaisten pääomaisuuksien kautta. Tällaisessa muodossa melkein asia kuin asia sai pääoman muodon, kun niistä kirjoitettiin ”luottamuspääomana”, ”kulttuuripääomana” ja jopa ”perhepääomana”. Kerrottiin, että ”menestyvät perheyrittäjät hallinnoivat yrityksen lisäksi myös perhettä” tai, että ”hyvin hallituissa perheyrittäjissä on tehty perheen käsikirja.” Sanoma tuli kuitenkin selväksi:

¹¹ Alleviivaukset ovat analyysini lisäyksiä, eivät alkuperäisiä. Niiden tarkoitus on kohdistaa tarkastelua.

”Mittaamalla ja ymmärtämällä perhepääoman dynamiikkaa omistajaperhe voi lisätä perhepääomaansa ja siten edistää yrityksen jatkuvuutta sukupolvelta toiselle. Perheen on sitouduttava pitkäjänteiseen omistajuuteen sekä aktiivisesti mietittävä ja kehitettävä perhepääomaa liiketoiminnan rinnalla.” (PL 2020a¹²).

Kuten lainauskin antaa ymmärtää, perheestä yrittäjänä ei aineiston valossa ollut kyse pelkästään tunneasioiden sovittamisesta liike-elämään tai toisin päin, vaan mitä suuremmissa määrin yrityksen ”jatkuvuuden” turvaamisesta eli omaisuuden siirtämisestä perheen jälkeläisten kontolle. Yksi isoimmista asiakokonaisuuksista Perheyritysten liiton toiminnassa vaikuttikin olevan ylisukupolvisuuden käsittely ja itseasiassa jatkuvuuden kerrottiin olevan jopa liittoon kuulumisen edellytys (PL 2020d).

Aloin merkitä sukupolvisuutta esiintyväksi aineistossani vähintään kolmena eri astetasona. Ensimmäisenä sukupolvien välisyyttä käsiteltiin perheen sisäisenä haasteena, jolloin ristiriidat ja tunteet pyrittiin erilaisilla ohjaavilla neuvoilla kanavoimaan resurssitehokkaasti. Tällaisesta esimerkkinä voisi olla vaikka ”perheen käsikirja”, johon kirjattiin ”perheen arvoja, säännöt ja toimintaperiaatteet.” (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 183). Toisaalta kyse oli jatkajasukupolven ”kouluttamisesta” ja ”sisäänajosta” perheyrityksen johtoon ja ”omistamiseen”. Tätä varten liitto antoi tukea järjestämällä ”kurseja” ja pyrki ”vertaiskokemusta” tarjoamalla varmistamaan jatkajasukupolvelle sen, että ”omistaminen tulee tutuksi jo varhaisessa vaiheessa” (PL 2020d; PL 2020e.)

¹² Alleviivaukset edelleen osa analyysia eli omani.

Kolmanneksi kyse oli voimakkaimmillaan vaikuttamisesta perheen ja yrityksen ulkopuoliseen ympäristöön eli yhteiskunnan asenteisiin. Tällöin ylisukupolvisuus näyttäytyi ennen kaikkea epäoikeudenmukaisena verotuskäytäntönä, johon valtion puolelta toivottiin parannusta, erityisesti perintö- ja lahjaveron muutoksilla. Tätä kolmatta ylisukupolvisuuden astetta käsittelen tarkemmin vielä tulevassa luvussa 5.2 ja jatkan tässä yhteydessä perheen ylisukupolvisuuden tarkastelua affektiivisena toimintana yhdistämällä kahdesta edellisestä asteesta näkökulmat yhteen.

”Veri on vettä sakeampaa”, todetaan aineistossa ja varsin selväksi käy se, että perheyrietyksen tunnusmerkistöön liitettiin vahvana piirteenä sen ”suunniteltu” siirtymää sukupolvelta toiselle (Ritakallio 2007, 26). Tämä ei jättänyt minulle epäilyjä, sillä niin useaan kertaan se määritettiin sekä perheyrietyksen keskeiseksi ”DNA:ksi” että Perheyrietysten liiton ”toimintaperiaatteeksi”. Tutkimuksissa onkin huomattu jo pitkään ilmiö, jossa suvun omistukset hallinnoidaan järjestelemällä perintöjä ja kouluttamalla seuraavaa sukupolvea omistamiseen (Kantola & Kuusela 2019, 64; Duindam 2019, 110). Aineistosta löytyi tähän runsaasti viitteitä ja aloin koodaamaan siihen liittyneitä asioita jo ensimmäisessä vaiheessa. Sitä käsiteltiin paljon ja monesta eri näkökulmasta. Siihen liitettiin usein oletettuja tunnehaasteista perheenjäsenten välillä, yritystoiminnan kehittämistä kuin toimitusjohtajan valintaan liittyviä huomioita. Esiitetty malli (Liite 4, Kuva 2) sukupolvenvaihdoksen kulusta onkin kaikessa havainnollisuudessaan erinomainen esimerkki siitä, miten omaisuuden on suunniteltu liikkuvan seuraavalle sukupolvelle aina pitkälle tulevaisuuteen.

Vastaavanlaiset sulkeumat eivät kaikki pelkästään olleet osoituksia ylisukupolvisuuden voimasta vaan omistajuutta perusteltiin silläkin, että se on toimijoiden itsensä ”elämäntapa, joka antaa heidän elämälleen merkityksen. Tämä tuo yrittämiselle myös muita kuin taloudellisia merkityksiä”, väitettiin aineistossa (PL 2020b; Vauhkonen 2007, 87). Tällä tavoin aiemmin nähty taloudellisen realiteetin

tunkeutuminen tunteelliseen perheeseen tapahtui tässä toisinpäin. Eli taloudellisen realiteetin ajateltiin olevan jotain muuta kuin itseään, kuten elämäntapaa tai kulttuurista pääomaa.

Kaikkea ei suinkaan ole luettavissa yhdeksi auvoiseksi perimisen riemuksi, vaan verenperintö tunnistettiin aineistossa myös haasteeksi yritykselle, joskus jopa uhkaavaksikin sellaiseksi. Näissä yhteyksissä yksinkertaisimmillaan todettiin ”perheen ja yrityksen välisen jännitteen” syntyvän siitä, että ”perheellä ja yrityksellä on erilaiset olemassaolon syyt ja tavoitteet”, mutta kuitenkin saatettiin viitata todellisesti koettuihin vaikeuksiin, kun vaikkapa johtajan ”valintaperusteiden epäselvyys voi luoda kaunaa sisarusten ja serkusten välille” tai sitten suorastaan todettiin, miten: ”kolmas sukupolvi tuhoaa perheyrietykset perintöveroakin varmemmin.” Tätä selitettiin sillä, että 3. sukupolven edustajien epäiltiin tuntevan vähemmän yrittäjähenkisyttä kuin yrityksen alkuaikojen perustajan. (PL 2020b). Pelko ei välttämättä olekaan aiheeton, sillä Jeroen Duindamin mukaan ainoastaan hyvin pieni osa kykenee jatkamaan yritystään useassa sukupolvessa, vaikka perheyrietyksissä ylisukupolvisuus onkin usein todennäköisempää kuin muissa perhedynastioissa (2019, 114; vrt. Jallinoja 2017, 186–187).

Duindamin mukaan omistajasukupolven tekstit jälkipolville ovat eräänlaisia moraaliluetteloita, joissa on tunnistettavissa vaatimus pysyä uskollisena perustajapolven unelmille ja perheen arvoille yrityksen parhaaksi (2019, 115). Aineistostani oli löydettävissä vastaavan kaltaista sukupolvien välistä moraalisuussidettä, mutta ehkä silti enemmän sieltä tuli koodatuksi uudelle polvelle annettavat ”mahdollisuudet luoda uutta”, jossa vanhemman sukupolven velvollisuudeksi nähtiin usein ”siirtyä sivuun”. Perheyrietyksille suunnatussa opaskirjassa kokonainen luku olikin otsikoitu ”Anna tilaa uudelle sukupolvelle” (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 147). Mitä erilaisimpien syiden vuoksi, mutta usein juuri sukupolvenvaihdokseen liittyen, aineistossa oli tunnesäätelyyn tai niiden ohjaukseen

liittyvää neuvontaa ja pohdintaa. Duindamin mukaan tällainen neuvontakirjallisuus omistajille on kuin ohjeet hyväksi tahtovalle prinssille. Tarkoitus varmistaa perheen yhteenkuuluvuutta ja lieventää riskiä moraalien kuihtumisesta seuraavissa polvissa (2019, 115).

Sisäisten ristiriitojen esille tuominen vaikuttikin olevan Perheyritysten liiton eräänlaisena alustana toimimisen tärkeänä tarkoituksena. Näihin liittyen koodauksessa oli alusta asti mukana uhkakuvan ja ristiriidan käsitteet, joihin kyseiset asiat ensin tulkitsin. Aksiaalisen koodauksen myötä, kun aloin muodostaa kokonaisuuksia, siirtyivät nämä useimmiten sukupolvia käsittelevän kategorian alle. Vaikutelma aineistosta alkoi kuitenkin piirtyä jo alkua huomattavasti selkeämmäksi. Liiton tarkoituksena vaikutti olla olemassa vauraiden sukujen yhteistoimen linkkinä ja edunvalvojana sosiaalisissa ja yhteiskunnallisissa tilanteissa. Indikaatiot järjestelmällisestä omaisuuden ja statuksen siirtämisestä seuraavaan sukupolveen olisivatkin onnistuessaan erinomaisia dynastisuuden ja perimisen oppikirjaesimerkkejä. Millaisina nämä yhteiskunnalliset voimainstrumentit siten olisi tarkoitus nähdä? Siihen lähdinkin seuraavassa syventymään.

5 PARHAAN PERHEEN KOTIMAA?

5.1 YRITTÄJÄN IHANNE

Keitä ja millaisia perheyrittäjät oikein ovat? Minkälaisilta he näyttäytyvät liiton tekstien kautta ja mikä siellä vaikuttaa olleen heille tärkeää? Ihan aluksi esitän yleistystä siitä, millaiselta perheyrittäjät aineistoni valossa näyttäytyivät. Osa niistä keinoista, joilla Perheyritysten liitto viesti, vaikuttivat olleen selkeitä pyrkimyksiä kuvata yrityksiä ihanteellisesti. Lähdin ajattelemaan, että se millaisina yrittäjinä heidät kuvataan, on tulkittavissa samalla vastaukseksi siihen, keistä erottaudutaan. Käytän tässä yhteydessä apuna laadullisen analyysin osamenetelmää, jota on kutsuttu tyypittelyksi. Eskolan

ja Suorannan mukaan eräs tyypittelyn piirre on mahdollisimman laaja tyyppi, joka on konstruoitu esimerkki ja sillä on ”sisäinen loogisuus, tyyppi on mahdollinen, vaikkakaan ei sellaisenaan todennäköinen (1998, 183). Tyypittely on hyvä keino saada kiinni siitä, miten perheyrittäjät aineistossa esitettiin. Se sopii osaksi grounded theoryn alkuperäistä ideaa siksikin, että kaikki mitä tyypittelyssä tuodaan esiin, on peräisin aineistosta itsestään. Siihen on syytä suhtautua varauksella, koska aineisto jo itsessään tavallaan koostui yrityksen tyypittelyistä, joten tässä esitettävä on väistämättä kaksinkertainen sellainen. On tärkeää muistaa, että tarkoitus ei ole esittääkään ”todellista” yritysesimerkkiä vaan sellainen monesta yhteen tiivistetty luonnehdinta, joka oli aineistossani yleisesti kuvattu tapa nähdä yritys. Tämä antaa nimittäin paremmat keinot ymmärtää luvun toisella puolella nähtäviä erontekoja ja asettaa niitä oikeaan suhteeseen.

Perheyrittäjät olivat työteliäitä ja uutteria oman liiketoiminta-alueensa taitajia. Heillä oli halussaan niin tiedolliset kuin taidolliset ominaisuudet, joita he herkeämättä kehittivät kohti parempia liiketaloudellisia päämääriä. Monet perheyrittäjien perustajat olivat olleet ”rohkeita riskinottajia, työtä pelkäämättömiä uudisraivaajia ja oman tiensä kulkijoita” (PL 2020b). Heitä voitiin ”perustellusti” pitää talouden selkärankana siksikin, että he olivat ”kautta vuosisatojen kantaneet vastuuta yhteiskunnan ja kansantalouden hyvinvoinnista” (Ritakallio 2007, 27), ja siksi, että he olivat olleet ”suuria veronmaksajia toimintapaikkakunnallaan, mutta myös koko Suomen tasolla.” (Hänninen 2018, 198). Pitkän historiankin takia perheyrittäjälle oli kertynyt aikojen saatossa ”arvoja”, jotka olivat siirtyneet sukupolvelta toiselle ”käytäntöinä, elämänasenteina ja tarinoina”. Yhdessä ne olivat luoneet perheyrittäjälle sellaista ”ainutlaatuisuutta” ja ”pitkäjänteisyyttä”, joka luontevasti oli sopinut yhteen ”vastuullisen” yritystoiminnan kanssa (PL 2020a). Se, että perheyrittäjä voisi jatkaa toimintaansa ”suotuisten yhteiskunnallisten toimintaedellytysten varassa”, ei ollut tärkeää pelkästään yritykselle vaan ”yhteiskunnalle itselleen”, sillä ”jos perheyrittäminen rapautuu”,

”näivetty elinkeinorakenne” (Koiranen 2007, 39). Perheyrittäjää oli mahdollista ajatella ”puutarhurina”, jonka ”hyvin hoidettu puutarha selviää vastoinkäymisistä, uusiutuu ja tuo uutta hedelmää, sukupolvesta toiseen.” (PL 2020a). Perheyrytykseen kuuluikin se, että se oli ”suunniteltu” siirtymään sukupolvelta toiselle ”pyrkimyksenä jatkaa elämäntyötä seuraavassa sukupolvessa” (Ritakallio 2007, 26), olivathan ne olleet ”saman suvun hallussa kymmeniä, jopa satoja vuosia” (Blom 2007, 137). Tämä ”pitkäjänteinen toiminta” oli perheyrytyksen ”dna:ssa” (PL 2020b) ja se tuli ottaa huomioon, koska ”kasvulla, vaurastumisella ja omistajuudella” oli suora yhteys ”koko kansan elintasoon.” (Karhinen 2007, 61).

Perheyrittäjien tyypittely piirtyi vieläkin selkeämmin ihannekuvaksi, kun heitä tarkasteltiin suhteessa päinvastaiseen liiketalouden logiikkaan tai yrityseetokseen kuin millaiseksi perheyrittäjä oli tarkoitus mieltää. Sellainen antiesimerkki tai vastatyypittely olisi nähdäkseni parhaiten tiivistettävissä käsitteeseen *kasvoton sijoittaja*. Tätä ei aineistossani ilmaistu kertaakaan kovinkaan suoraan, mutta lähes kaikkialla siellä toistui implisiittisenä osoituksena vahva ”halu olla jotain muuta”, ”jotain enemmän” tai ”jotain vastuullisempaa” kuin kasvoton sijoittaja. Kasvoton sijoittaja olikin ymmärrykseni mukaan aineistossa esiintyvä implisiittinen finanssimarkkinoilla sijoittamiseen erikoistunut konsulttitoimija, joka ulosmittaamalla omistuksia oman ylikansallisesti toimivan logiikkansa mukaan vaurastutti vain omistajia, jotka olivat anonyymeja – heitä kansakunta ei tuntenut. Kasvoton sijoittaja olikin sovitettavissa aineistossa selkeäksi vastakohtaksi perheyrittäjille, jotka kaiken perustavimmalla tavalla kuvattiin aineistossa olemaan todellisia ”kasvollisia omistajia”.

Kasvollinen omistajuus tuli vastaan aineistossa usein toistuneena hokema, kun perheyrittäjyyttä määritettiin erontekona. Pierre Bourdieulle *distinktio* on yksi teoreettisen luokkateorian kulmakivistä, joka viittaa erottumiseen tai erottautumiseen sosiaalisessa tilassa (Mäkelä 2000, 250). Bourdieulle

erottautuminen on osa yhteiskunnassa tapahtuvaa kulttuurin kulutuksen ja maun osoittamiseen liittyvää luokkakamppailua, jonka avulla luokkaryhmät saattavat erota toisistaan ja osoittaa siinä omaa sosiaalista ja taloudellista asemaansa (Purhonen ym. 2014, 15–17). Aineistossa toistuikin lukuisia ja eri suuntiin liittyviä erontekoja, joiden tunnistaminen oli kohtuullisen helppoa, sillä ne olivat kirjaantuneet melko selkeinä väittämien, ihanteiden tai uhkakuvien ilmauksen kokonaisuuksina. Kasvallinen omistajuus ei siis suinkaan ollut perheyrittäjien ainoa tapa erottautua, mutta toistuvuuden ja painokkuuden takia sitä voisi pitää varsin keskeisenä sellaisena, esimerkiksi:

”Perheyrityksessä omistajilla on kasvot. Kasvollisuus merkitsee, että omistaja tuntee henkilökohtaista vastuuta palvelun ja tuotteiden laadusta ja henkilöstön hyvinvoinnista. Yrityksen maine on sama kuin omistajan maine, varsinkin, jos yritys voidaan yhdistää omistajaan esimerkiksi saman nimen kautta.”

(PL 2020b)

Ensimmäinen lause on selkeä väitelause, joka liittää käsitellyt asiat yhteen. Heti sen jälkeen määrittyy mitä tarkoittaa, kun puhutaan ”kasvallisesta omistajasta”. Tämä tapahtuu tässä liittämällä ”henkilökohtainen vastuu” yhteen kasvallisen perheyrittäjän kanssa. Kolmas lause korostaakin ajatusta yrityksen ja kasvojen kytkeytymisestä yhteen vahvistaen näin kokonaisuuden positiivista mielikuvaa kasvallisesta omistajasta. Vaikka vastakohtaa ei siis kertaakaan ole nimetty, käy silti varsin selkeästi ilmi se mitä ”ei ainakaan olla”. Tällaiset vastaavat lähdin tulkitsemaan ja osin myös koodaamaan myöhemmässä vaiheessa tapahtumina bourdieulaisista distinktioista.

Kasvottoman sijoittajan lisäksi aineistosta alkoikin ponnistaa monenlaisia muita eronteon tapoja, joista yksi kiinnostava oli Bourdieunkin käyttämien termien, kuten ”pääoman” erilaiset sovellukset.

Aiemmin kävi jo ilmi ”perhepääoman” käsite, jonka senkin merkitsin erontekona, kun sanotaan: ”perhepääoma erottaa perheyrietykset muista yrityksistä. Perhepääomaa ei voi ostaa, vaan se kehittyy omistajaperheissä ajan myötä. Jokaiselle perheyrietykselle muodostuu omanlaisensa perhepääoma, joka tekee niistä erityisiä.” (PL 2020a). Tässä oli mielestäni jo hieman edellistä enemmän alleviivaavuutta mukana, kun sen sanottiin suoraan ”erottavan muista”. Aloin ajatella sitä myös Bourdieun lisäksi Parkinin sulkuprosessin kuvaelmana, koska ”perhepääomaa ei voi ostaa”. Se olisi siis suljettu perheen sisällä olevaksi ominaisuudeksi, jonka anastaminenkin oli tehty vaikeaksi siten, että kvaliteetin liitettiin punnitsematonta arvoa, kuten suhteita (vrt. Murphy 1988, 11–12).

Usein eronteot saattoivatkin löytyä myös toistuvista iskusanoista, kuten ”pitkäjänteisyys” tai ”vastuullisuus”. Saatettiin esimerkiksi sanoa, että ”kotimainen omistaja on usein pitkäjänteisempi ja investoi todennäköisemmin Suomeen”, eikä sanallakaan mainittu sitä, joka näin ei toimi, vaikka sellainen toimija pitää olla imaginaarisesti tai kulttuurisesti tunnistettu, muutenhan eronteko ei onnistuisi tarkoitetulla tavalla. Iskusanat muuttuivat välillä iskulauseiksi ja pian niitä toistamalla olikin kasassa jatkuvia hokemia, jotka saivat koko aineiston osoittamaan välillä saturoitumista pelkästään niiden puitteissa. Tällaisia olivat esimerkiksi puheet ”25 vuoden kvartaaleista”, jotka toimivat erinomaisena paralleelina kasvollisen omistajan käsitteen kanssa. Sen ilmeinen eronteko oli mielestäni finanssikeskustelun siihen suuntaan, jossa ”kvartaalikapitalismi” nähdään usein ikävien ongelmien synnyttäjänä ja epätoivottuna kehityskulkuna. Tästäkin siis oli irrotettavissa erottautumisen mahdollisuus perheyrietyksiä asemoivana tekona.

Aineiston valossa tällaiset ”neljännesvuosisadat” (PL 2020b) kuuluivat perheyrittäjille, koska ”perheyrietyksiä pidetään suomalaisen elinkeinoelämän ankkureina, jotka katsovat pidemmälle kuin pelkästään seuraavan kvartaalin päähän. Tai kvartaali tarkoittaa sitä kuuluisaa 25 vuotta

perheyrytyksissä.” (PL 2020b), väitettiin aineistossa. Niille, joille keskustelupiiri ei ole entuudestaan tuttu, ilmaisu ”kuuluisa” osoittaakin oivallisesti, miten sen täytyi olla kirjoittajan mielestä jotain sellaista, jonka ”kaikki tietävät” tai enemmän bourdieulaisittain tulkita se osoitukseksi luonnehtijan omasta paikasta tietyn sosiaalisen tilan haltijana (Purhonen ym. 2014, 17).

Kyse ei kuitenkaan ollut pelkästään erottautumisteoista suhteista muihin, vaan usein tutkimiseni aikana oli myös niin, että siellä erottauduttiin omasta viiteryhmästä sisäisesti kirittämällä sitä vielä parempiin suorituksiin. Tällöin esimerkiksi neljännesvuosisadan kvartaali saattoi tulla merkityksi vaatimuksena: ”ei riitä, että kertoo, kuinka asiat on hoidettu viimeisen 25 vuoden aikana, vaan pitää kertoa minkälaisia tavoitteita vastuullisuuden parantamiseksi on asetettu tälle vuodelle”, tai ”pidemmällä aikavälillä kapeasti omaa etuansa ajatteleva, opportunistisesti käyttäytyvä ja muita hyväksikäyttävä perheyryty ei saavuta koskaan niin paljon kuin sitoumuksiaan noudattava ja moraalisesti toimiva perheyryty.” (PL 2020a.) Analyysin lopulla ajattelin, että tätä sisäisyyttä olisi ollut mielenkiintoista koodata vieläkin syvemmin, mutta tutkimuskysymyksen kehyksessä pysyminen rajoitti vaihtoehtoista keskittymään silti enemmän ulkoiseen viestintään ja kuvantamiseen.

Eronteot ovat kuitenkin varsin mielenkiintoinen puoli aineistoa ja niiden analysointi osoittaa hyvin sen, miten moneen eri suuntaan ja eri syistä diskursiivinen puheavaruus bourdieulaisina makuarvostelmina tai parkinilaisina sulkuprosesseina aineistossa oikein erittyy. Se antaa myös erinomaista ymmärrystä siitä, millaisina itseidentifikaatioina aineiston puitteissa olevat yritykset olisi tarkoitus nähdä, kun ne uloskirjattuina arvostelmina asettuvat yhteiskunnallisessa positiossaan suhteessa kaikkeen muuhun. Tämän erityinen laajennus onkin kansallisvaltion konteksti, joka seuraavassa nähdään. Se vasta vauhdittaaakin käsitystä siitä millaisista voimaperheistä oli kyse, kun esitettiin päämäärätietoisina keinoina yksityistä etua yhteiskunnan kokonaisuuden parhaaksi.

5.2 KOTIMAA OMPI SUOMI, JOS VEROT VEKS

Perheyritysten liiton edunvalvontaintressi on keskittynyt vastuulliseen omistajuuteen ja sukupolvenvaihdon edistämiseen. – – Emme kuitenkaan ole vain yhden asian liike – nimittäin vain perintö- ja lahjaveron poistamisen ympärille perustettu järjestö. (Timonen 2007, 10).

Tähän mennessä analyysiani minulle oli käynyt ilmi liiton ja sen jäsenjärjestöjen historiallinen tausta sekä niiden sijoittuminen uusliberaalille aikakaudelle. Olin jo käynyt tunnustelemassa tunne- ja perhesuhteita, havainnut ylisukupolvisia sidoksia ja hallintaa sekä verrannut niitä liiketoiminnan logiikkaan. Tyypillinen perheyrittäjä oli tullut tutuksi ja samoin se millaiseen porukkaan liitossa oikein liityttiin, keihin kuuluttiin ja keistä erottauduttiin. Jäljellä oli keskittyä tarkastelemaan poliittisen vaikuttamisen kovaa ydintä ja kääntää huomio vielä tarkemmin tutkimuskysymyksen toiseen puoleen. Eli niihin toiveisiin, haluihin ja himoihin, joita yhteiskunnalta vaaditaan, jotta yritykset voivat pyöriä omistajien tahdon mukaisesti. Miten Suomen valtion pitäisi ottaa huomioon perheyrittäjät ja miltä liiton edunvalvonta pääpiirteissään vaikuttaa? Toisin sanoen, millaisia poliittisia toimia on tehtävä, jotta edelläkin nähty yksityinen elämä onnistuisi parhaimmalla mahdollisella tavalla?

Poliittisia tavoitteita ei tarvinnut hakemalla hakea aineistosta. Tämä siksikin, että kyseessä on edunvalvontajärjestö, jonka keskeinen tehtävä on yhteiskunnallisten tavoitteiden laatiminen. Voi olla myös niin, että suuryritykset eivät yksinään olisi riittävän suuria painostusryhmiä. Vaikka vaikutustyö jotenkin voisi onnistua yksin, on niiden ilmeisen paljon parempi liittoutua yhteisten intressien taakse antamalla liiton toimia kollektiivisena äänenä. Tällöin myös yksittäiselle yritykselle kohdistuva maineriski tai vaara sidosryhmien suututtamisesta on mahdollisimman pieni. Ehkä siksikin omistajan ääni oli koodattavissa aineistossa erityisen voimakkaana ja tavoitteet ilmaistiin usein varsin suoraan.

Omistajan ääni alkoikin vaikuttaa tyytyväisen hykertelevältä, joka toisteli heti toistamasta päästyään sitä itseään, eli omistamista ja perhettä. Kuten aiemmin kävi jo ilmi, vaikka perheyrittäjyydestä ei tarkkaan ottaen vallinnut mitään juridisesti pätevää määritelmää, oli sen ilmeinen hokeminen silti aina parempi aineistossa kuin pelkäksi yrittäjäksi tyytyminen. Käsitteen vakiinnuttaminen yhteiskunnalliseen tietouteen vaikutti olevan nykyisellään jopa toivottavampaa kuin silloin, ”jolloin oltiin konnia” (Kantola & Kuusela 2019, 227). Analyysin aikana alkoi vaikuttaa pikemminkin siltä, että on oltu kuninkaita, koska Suomen hallitusohjelman kirjauskin oli kuulunut: ”Laaditaan kotimaisen omistamisen ohjelma, joka tukee kasvua löytämällä keinoja vahvistaa, monipuolistaa ja tasa-arvoistaa suomalaista omistajuutta”, josta oltiin liitossa aineiston perusteella varsin tyytyväisiä (PL 2020c). Ajattelin, että tulisikin olemaan kiinnostavaa seurattavaa, mikäli keskustelu omistajuuden tasa-arvoistamisesta myös joskus käynnistyisi, mutta se ei vaikuttanut olevan tärkeää ensinkään.

Sen sijaan asia mistä Perheyrittäjien liiton keskuudessa tunnettiin aivan erityistä ylpeyttä, oli juuri ”omistajuus”. Se tuli vastaan sekä suorina ihanteen tai tavoitteen ilmauksina toivomalla, että omistajuudesta keskusteltaisiin yhteiskunnassa enemmän, mutta myös niin, että omistajuudelle vaadittiin parempaa yhteiskunnallista ilmastoa kuin mitä tähän asti oli ollut (ks. esim. Luoma 2018). Erityisesti jälkimmäinen korostui tarkastelemassani aineistossa. Tarkemmin koodaten kävi ilmi, että tavoitteita, joita aineistossa asetettiin, eivät kaikki koskeneet suinkaan yhteiskunnan muuttamiseen liittyviä intohimoja. Mukana oli myös perheeseen ja yrityksen sisäisiin toimiin liittyviä haasteita. Erittelin näitä ja sen jälkeen siirryin kohti laajempia ulkoisia, maakuntaan ja kotimaahan sekä valtioon liittyviä tavoitteita.

Kuten luvussa 4.2, perheen hallintaan ja tunnesäätelyyn liittyvät asiat olivat monesti esillä, kun pyrittiin orientoitumaan suuryrityksen vaatimaan taloustoimeen. Tavoitteen asetteluissa oli usein

koodattavissa väitelauseita ja vaateita – eräänlaisia toimenpideluetteloita – kun kerrottiin siitä, ”mitä omistajana pitää tehdä” tai ”mikä on oikea tapa järjestää asiat”. Tällaiset tavoitteet olivat suunnattuja usein perheyrittäjille itselleen, jolloin kaikkein selkeimmillään se saattoi kuulua:

”Hallitus ja toimitusjohtaja ovat tilivelvollisia omistajille. Heidän tulee toimia perheyrityksen omistajien arvojen mukaisesti sekä pyrkiä omistajien asettamiin taloudellisten tavoitteiden saavuttamiseen. Perheyrityksen omistajat voivat myös asettaa johdolle tavoitteita, jotka liittyvät yhteistyöhön henkilöstön tai muiden sidosryhmien kanssa.” (PL 2020a).

Omistajan tavoitteesta tulee tässä johdon tavoitteita ja johdon tavoitteista henkilöstön tavoitteita, samalla kun eräänlaista rooli- tai tehtäväjakoa esitellään. Näin tavoite tuli ikään kuin kollektivisoitu yrityksen sisään kytkemällä ne arvoihin ja taloudellisiin lukuihin. Lähdin ensin tulkitsemaan jatkoa tästä siten, että omistajalle vain tullaan luomaan oikeutta luetella tavoitteitaan muiden toteutettavaksi. Kuitenkaan näin ei aineistossa suurimmaksi osaksi ollut. Siellä korostui enemmänkin omistajalle itselleen asettuvat tavoitteet, esimerkiksi: ”omistajuus vaatii kasvamista, kasvattamista ja kouluttautumista”, ”omistajaintressin kannalta kaikkien keskeisempien henkilöiden onnistuneet valinnat luovat terveen pohjan hyvälle hallitustyölle”, ”omistajan pitää esiintyä yhdellä äänellä johtoon”, ”omistajan pitää luoda omistamiselleen visio” (PL 2020a). Yritykset ja perhe olivat aineistossa esillä usein niin yleisellä tavalla, ettei niiden sisäisyyttä voinut tietenkään havaita kuin sellaisina viittauksenomaisina luonnehdintoina. Kuitenkin juuri vaatimusten ja tavoitteiden aksiaalisen koodauksen kautta aloin saamaan myös sosiaalisia sulkuprosesseja paremmin näkyviin.

Toisaalta jos edellä olevat saivatkin tulkinnessa vaatimuksen kaikua, niin aineistossa oli myös paljon ihanteeksi rakennettua tavoitetta, kuten: ”tehokkaasti toimiva omistajaperhe on perillä konfliktin hallinnasta, tiimityöskentelystä ja dialogisen keskustelun periaatteista. Sekä omista vahvuuksista ja heikkouksista.” (PL 2020a). Ehkä alun perin tavoitteiksi tarkoitettut ideat saattoivat silti helposti kääntyä myös vaatimuksen kielelle, kuten tässä kehäpäätelmässä: ”perheen omistajana on tuotava lisäarvoa yritykselle, mutta toisaalta myös yrityksen on tuotava lisäarvoa perheelle”, todettiin heille ja jatkettiin tavoitteenasettelun vastaisesti: ”perhe ei välttämättä aina ole paras omistaja yritykselle. Joissain tilanteissa yritys menestyy paremmin jonkin toisen omistajan huomassa” (PL 2020a).

Jos perheen ja yrityksen sisäiset tavoitteet eivät aina edes täyttäneet tavoitteen määritelmää, niin samaa ei voinut sanoa ulkoisiin suhteisiin ja yhteiskunnalle asetetuista tavoitteista. Liitossa nimittäin vaikutettiin tietävän tarkalleen, mikä Suomessa oli pielessä ja miten sen olisi voinut korjata parhaalla mahdollisella tavalla. Väitteet tulivat esille kuin sipuli, joka vain piti jaksaa kuoria kerros kerrokselta. Yksi toistuvampia sellaisia oli ”pitkän aikavälin ansaintakapasiteetin rakentaminen” ja ”omistajuuden vahvistaminen”, jotka tarkemmin katsoen tarkoittivat oikeastaan ”yli vaalikausien ulottuvaa vero-ohjelmaa”, jonka piti tavoitella ”omistamisen ja yrittämisen verotukseen kannustavuutta, oman pääoman asemaa vahvistavaksi sekä pitkäjänteistä riskinotto- ja halua palkitsevaksi”. Tämä siksi, että ”Suomi tarvitsee verotusta, joka on ennustettavissa yli vaalikausien” (PL 2020a; PL 2020b).

Kiinnostavasti liitto toi esille ajatuksen ”verotuksen neutraliteetista”, josta se väitti että: ”kaikkien pääomalajien (esimerkiksi korkopaperit, osakkeet, kiinteistöt) ja kaikkien omistajatahojen (esimerkiksi kotitaloudet, yhteisöt, yritykset) yhdenvertaisuutta verotuksessa, joka on hyvän veropolitiikan perusajatus” (PL 2020b). Kun sitä vielä jatkettiin tavoitteella, että: ”Perheyrittäjien liitto pitää tärkeänä, ettei verotuksen uudistustyötä tehdä pelkästään virkamiestyönä, vaan avoimesti,

elinkeinoelämän, myös suomalaisen omistajuuden, näkemykset laajasti huomioiden” (PL 2020c), ei voinut välttää ajattelemasta liittoa kuin minäkin kansalaisjärjestönä, joka ”vain” tavoitteli tasa-arvoisia mahdollisuuksia kansalaisoikeuksiensa vuoksi. Tällaiseen tasa-arvoisuuden retoriseen kieleen sedimentoitui myös monet muut poliittiset toimet, kuten: ”paikallinen sopiminen, jota tarvitaan, jotta työehdot voidaan sovittaa yrityksen kulloinkin vallitsevaan taloudelliseen tilanteeseen”, pureutumattakaan tarkemmin työmarkkinapoliittisen keskustelun muihin lempilapsiin, jotka kaikki mainittiin: ”joustavuus”, ”yrittämisen kannustimet”, ”työn vastaanottaminen”. Pisimmilleen vapauden, veljeyden ja tasa-arvon periaatteet vietiin välillä vihjaamalla työn ja pääoman ristiriitojen ratkenneen perheyrittäjyyden *liittoon* (Blom 2007, 139–142).

Tämä on erityisen kiinnostavaa, kun sitä ajatellaan vasten niitä kaikkia väitteitä millä ”tasa-arvoista verojärjestelmää” tai ”yli vaalikausien ulottuvaa vero-ohjelmaa” perusteltiin. Marssijärjestyksen väitettiin menevän niin, että ”tulevaisuuden investoinnit, yritysten elinkelpoisuudet sekä kasvu syntyvät ainoastaan vahvan sekä rohkean omistajuuden kautta” tai että: ”yritysten ja omistajien verotuksen kiristämällä voidaan lyhyellä tähtäimellä kasvattaa verotuloja, mutta pitkällä tähtäimellä verotuksen kiristäminen syö yritysten toimintaedellytyksiä ja sitä kautta talouskasvua” (PL 2020b; PL 2020c). Viimeiseen lainaukseen koodaamani uhkakuvan toteaminen oli aineistossa varsin toistuva tapa osoittaa tavoitteiden toteuttamisen välttämättömyyttä, sillä: ”perheyrietykset pitävät yllä Suomen talouskasvua ja työllisyyttä ja ne toivovat pitkäjänteistä, kasvuun ja investointeihin kannustavaa veropolitiikkaa”, koska: ”kansantalouden pitkän aikavälin kasvu on puolestaan riippuvaista yritysten investoinneista. Ilman riittäviä investointeja kansantalouden tuotantopotentiali rapautuu ja talouskasvu hiipuu”. Viesti oli selvä: ”perheyrietykset tuovat Suomeen työtä ja verotuloja. Varmistamme koko Suomen elinvoimaisuuden, kun turvaamme yritysten toimintaedellytykset niin valtakunnallisesti kuin paikallisestikin” (PL 2020c).

Aloin ymmärtää, että näin Perheyritysten liiton tavoitteista tulee maakuntien ja koko Suomen yhteisiä asioita. Iso osa yleistä argumentointia ja itseidentifikaatioita olikin keskittynyt osoittamaan perheyrittäjyyden sidosta paikkakuntaan, sillä ”perheyritysten pääomalla on kotimaa” (PL 2020b). Siten rakentuikin jo aiemmin nähtyjen erontekojen joukkoon voimakas kotimaan ja ulkomaan vastakkainasettelu, jonka toisessa päässä oli luotettava, pitkäjänteinen ja vastuullinen kasvollinen kotimainen pääomaa, siinä missä selvästi uhkaavammaksi vaihtoehdoksi rakentui epäluotettava, lyhytjänteinen, vastuuton, kasvoton ja ulkomainen pääoma. Oma sidostaan paikkakuntaan saatettiin aineistossa perustella sillä, että: ”ne tuovat toimialueelleen ja ympäristöönsä vakautta ja pysyvyyttä. – – Perheyritykset ovat usein paikallisesti tärkeitä työnantajia ja luovat siten laajemminkin hyvinvointia ja lisäarvoa paikkakunnalla.” Tai erityisellä statuksella, jolloin heillä oli: ”paikallisyhteisössään erityinen asema, jota voidaan samanaikaisesti luonnehtia niin henkilökohtaiseksi kuin liiketoiminnalliseksi.” (Ritakallio 2007, 30–31.)

Kotimaisuuden korostaminen oli silläkin tavalla mielenkiintoista, että se oli toisinaan selvässä ristivedossa aineiston toisten osien kanssa: ”vahvan markkina-aseman omaavalle yhtiölle Suomi on auttamatta liian pieni” (PL 2020b) tai pohtien, kuinka yritys voisi parhaalla mahdollisella tavalla laajentua kansainvälisesti (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 132–137). Globalisaatio ei näyttäytynyt pelkästään hyvänä tai pahana, vaan se alkoi olla analyysin edetessä pikemminkin taustavoima, jonka edessä kipuiltiin. Kansainväliset mahdollisuudet houkuttivat monia suuryrityksiä aineiston perusteella laajentamaan, mutta samalla haluttiin vähintäänkin retorisisella tasolla osoittaa voimakasta sitoutumista kotimaahan.

Eri analyysivaiheiden aikana alkoi vaikuttaa siltä, että vaikka käsitykset suurista ja pienistä yrityksistä sekä niiden neuvotteluasemasta pääomaan olivat selvästi kirjoittajilla tiedossa, niiden ilmaantuminen

tekstiaineistossa oli enemmänkin implisiittistä kuin varsinaiseksi käsittelykohteeksi asettuvaa. Aloin ymmärtää tälle ainakin kahta syytä, joista ensimmäinen on suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin usein vallitseva keskelle hakeutuva, tasa-arvoa korostava, puhetapa. Toiseksi vaikka käsitykset erilaisista rajoista ja arvostelmista olisivatkin olemassa kulttuurisessa jäsentelyssä, tekstin vastaanottajien kykyyn lukea edunvalvontaviestintää tarkoitetulla tavalla luotettiin kaiketi niin, ettei tarkemmalle eksplikoinnille tämäntyyppisissä julkisissa kannanotoissa usein ollut sijaa. Taustamekanismien vuoksi aineistoni ei aina vaikuttanutkaan sopivan erityisesti sulkuprosessien analysointiin. Hienovaraisella ja lähilukevalla koodauksella saatoinkin kuitenkin päästä jyvälle. Keskityin niiden tarkasteluun analyysini loppupuolella korostuneesti etsimällä viittauksia niistä erityisesti kategorioiden välisyyttä luodaten.

Esimerkiksi kun sanottiin: ”talouden kasvu ja elinvoima tulee yritystoiminnasta” (PL 2020c), antoi lausuja selkeän viestin siitä, miten hän ymmärsi yhteiskunnallisen (luokka)järjestyksen kulkevan. Tämän tyyppinen yritystoiminnan ensisijaistaminen ja sen esittäminen itsestäänselvyytenä olikin aineistossa erittäin tyypillinen tapa ja yhdistyi useissa tapauksissa erityiseen aseman korostamiseen: ”Perheyrittäjien liiton strategia perustuu yksinkertaiseen ajatukseen: kun omistajayrittäjät uskaltavat satsata henkistä ja materiaalista pääomaansa yrityksiinsä myös ympäröivä yhteiskunta uskaltaa uskoa uusien mahdollisuuksien voimaan” (PL 2020b). Yhteiskunta uskoi siis edellisen mukaan mahdollisuuksiinsa vasta sitten, kun yrittäjät uskalsivat satsata pääomaansa. Selkeä sulku, ajattelin.

Vastaavan kaltainen, mutta edellistä voimakkaampi hierarkkisuuden osoitus oli: ”mitä enemmän ihmiset saavat toimeentulonsa työstä, sitä paremmin voimme turvata niiden aseman, jotka eivät vielä tai enää ole työelämässä” (PL 2020a). Se taas ilmaisi näkevänsä riippuvuuden niin, että ”niiden toisten” asema olisi alisteinen jonkun toisen työstä, jonka tarjoajana tässä tapauksessa kirjoittajan mukaan oli perheyrittäjä. Tästä selkeämpää hierarkkisuuden osoitus oli vain ilmaisemalla se näin:

”perheyritysten halu ja kyky uudistua vaikuttavat Suomen menestymiseen ja hyvinvointiin, koska perheyrityksen yhteiskunnallinen merkitys on suuri.” (Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 21).

Lainaukset saattoivat tuntua välillä neutraaleilta, kun ne ilmaisivat asiansa kuin minkäkin säätilan tai muun tosiasiallisuuden. Kuitenkin ne kätkivät tällä tavoin mielestäni sisäänsä laajasti ottaen koko yhteiskuntaa koskevan valtajärjestyksen ja ymmärryksen sen rakenteesta. Omassa kontekstissaan ne ilmaisivat varsin selkeästi sen, millaisena myös tulevaisuus olisi oltava, jotta kaikki voisi käydä parhain päin ja aineistossani se tietenkin aina osoitti omistajaan päin.

Sen sijaan, että yrityksiä kuvailtaessa olisi tyydytty vain sanomaan se ilmeinen tosiasia: ”Yrityksen rooli yhteiskunnassa on työllistää ja tuottaa hyviä tuotteita, mutta toisaalta varmistaa yritystoiminnan jatkuvuus tuloksen tekemisenä” (Elo-Pärssinen 2007, 158), hoettiin jatkuvasti aivan muun kaltaisia asioita. Läpi aineiston ne muodostivat laajan kirjon perheen tunteisiin, suvun hallintaan, yrityksen kannattavuuteen ja ylisukupolvisen verotukseen liittyvistä aiheista. Poliitiikkaa kommentoitiin liiton kannanotoissa runsaasti ja jokaiseen pieneen oksan räähdykseenkin omistamisen oikeudesta vaikutettiin reagoivan liiton toimistossa herkästi. Vaikka suoraan ei monesti sanottu, annettiin kuitenkin ymmärtää, ettei suomalaisella politiikalla ole oikein muuta valittavanaan kuin perheyrittäjiensä yhteiskunnalliset välttämättömyydet.

Minulle alkoi tulla selväksi, että perheyritykset oli tarkoitus ymmärtää vahvasti koko Suomen airuena. Kun he vielä argumentoivat tavoilla: ”perheyritystoiminta on kansantalouden moottori, koska se osaltaan työllistää kuin investoi ja siten edistää talouskasvua. Perheyrityksellä on tärkeä rooli veronmaksajana ja siten hyvinvointivaltion luojana ja ylläpitäjänä” (Ritakallio 2007, 29) oli vaikutelma selkeä ja suora. Perheyrittäjien poliittinen merkitys oli tulkittava valtavaksi, koska heidän välttämättömyyksistään oltiin aineistossa tekemässä meidän kaikkien yhteisiä.

6 PÄÄTELMÄT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

6.1 VAURAUDEN VOIMA

“To understand the very top or the very bottom, we must first seek to discover and describe. And that is very difficult to do: the very top of modern society is often inaccessible, the very bottom often hidden.” (Mills 2000/[1956], 382).

Olen parhaani mukaan yrittänyt edellisissä luvuissa selvittää vastauksia tutkielmaani askarruttaviin ongelmiin. En ole silti varma, miten suhtautua C. Wright Millsin yllä oleviin 1950-luvun Amerikassa kirjattuihin huomioihin, mutta luulen, ettei eliittien tutkimuksen haastavuus ole ainakaan aikojen saatossa kovasti helpottunut. Seuraavaksi on tullut aika kerätä analyysini havainnot yhteen ja tarkastella niitä myös suhteessa teoriaan. Ensin vuorossa on yleisempien tuloksien läpikäynti ja seuraavassa luvussa 6.2 laajennan tarkastelua suhteessa tutkielmani teoreettiseen viitekehykseen. Viimeisessä luvussa 6.3 on yhteenvedon ja aihepiiriin merkityksen pohdinnan paikka. Aloitan käymällä läpi luotettavuuteen liittyviä varauksia.

Tutkimuskohteeni eräänlainen kärki oli luvussa 2.4 esittelemäni teoriakolmion yläosa, jota kutsuin talouseliitiksi. Koen tunnistaneeeni empiirisestä aineistosta osan teoriataustaani vastaavasta yhteiskunnallisesta ryhmästä, joka riittävän validisti vastaa etsimääni kohdetta. Tämä siksi, että Perheyrittysten liiton piirissä on eri laskelmien mukaan useita pörssiyrityksiä (Ikäheimo & Lumijärvi 2018; Vauhkonen 2007; Koironen 2007, 38), reilu viisikymmentä liittoon kuuluvaa yritystä on iältään yli 100-vuotiaita (PL 2020d), liiton perustaminen oli 1990-luvun laman voittaneiden suuryrityssukujen poliittisten tavoitteiden yhteenliittymä (Timonen 2007, 8; Blom 2018, 238–239), myöhemmin esitetyt

arviot ovat edelleen tukeneet käsitystä (Mölsä & Niilola 2014; Kantola & Kuusela 2019) ja vauraus on periytynyt suurimmalla osalla liiton jäsenistä, vanhimmilla jo viiden sukupolven verran (PL 2020e).

Reliabiliteetin suhteen on otettava huomioon, että vaikka tutkimusviitekehysten yhteiskuntaluokka ja eliitti asettavat kokonaistarkastelun enemmän kallelleen makrotasolle, eivät tutkimuskohteeni perheyrietykset tai liitto ole missään nimessä kokonainen tai kattava kuvaus esimerkiksi teoriakärkeni talouseliitistä. Tämä empiirisesti ottaen tarkoittaa myös sitä, että yksittäiset perheyrietykset voivat ilman muuta ilmentää myös jotain muuta kuin ne, joista tässä tutkielmatyössä on oltu kiinnostuneita. Selvää on se, että yksittäisiä tapauksia tutkiessa on mahdollista löytää eroavaisuuksia ja poikkeuksia siihen, jolla tavalla perheyrietykset tässä työssä on tunnistettu. Esimerkiksi niin, että kaikki perheyrietykset eivät kuulu Perheyrietysten liittoon, eikä kaikilla yrityksillä ole mitään tekemistä taloudellisen eliitin kanssa. En silti usko, että riittävän monet yksittäistapaukset yhteen tuomalla tulokset olisi suuresti ristiriidassa siihen, miten asiat on esitetty tässä. Varauksellisuus reliabiliteetin suhteen tarkoittaa kuitenkin sitä, että tuloksia käsiteltäessä on otettava huomioon niitä katvealueita, joihin tämä tutkielma ei yllä ja pyritty olemaan yleistämättä tai vetämättä sellaisia johtopäätöksiä, joihin aineisto ei anna aihetta. Nämä huomioon ottaen esitän seuraavassa päätelmiä analyysistä.

Ensimmäisenä tutkimustuloksena pidän sitä, että osa talouseliitin tavasta ensisijaistaa itseään on tässä yhteydessä tunnistettu ja havaittu. Se ei tarkoita sitä, että talouseliitti toimisi aina, kuten Perheyrietysten liitto toimii, mutta niin että, Perheyrietysten liitto toimii, kuten talouseliitin usein ymmärretään toimivan. Tulos on yhtenevä sen toisessa tutkimuksessa havaitun asian kanssa, että Perheyrietysten liitossa olisi peräti kolmannes hallituksen jäsenistä ylisukupolviseen omistamiseen liittyvistä taustoista, täysin poikkeavalla tavalla verrattuna muihin elinkeinoelämän järjestöihin (Kantola & Kuusela 2019, 205; 220). Tämä tekee tutkimuskohteesta erityisen oleellisen myös

yhteiskuntaluokkien kannalta. Toinen tutkimustulokseni liittyy mielenkiintoisella tavalla aikakauden tunnistukseen ja sen esille tuloon Perheyrittysten liiton piirissä. Pelkästään liiton perustaminen vaikutti olleen luonteva reagointi 1990-luvun tapahtumiin ja koettuihin valtasuhteiden muutoksiin: Neuvostoliiton romahdukseen, lukuisten yritysten konkurssiin taloudellisessa lamassa ja liberaalikapitalismin voittoisalta alkaneeseen kulkuun, jolloin ”viime vuosisataa leimanneen suuren sosialistisen kokeilun päättymisen antoi omistajuudelle uuden aseman”, kuten he itse sen ovat luonnehtineet (PL 2019a; Elo-Pärssinen & Talvitie 2010, 5–6).

Aikaisempien vuosikymmenien hiljaisuus ja pysyttely taustalla ovat rohkaisseet omistajasukuja 2000-luvulla kenties aiempaa enemmän näyttäytymään ja vaatimaan tilaa. Tulkintaa vahvistaa aineistossa usein kiertävät käsitteet, kuten ”omistajan ääni” tai ”kasvollinen yrittäjä”, jotka muokkaavat käsitystä esillä olevasta tai sitä ainakin kaihtamattomasta toimijasta. Se vielä sitäkin useammin liitetään aineistossa paikkakunnan, maakunnan tai kansakunnan valopisteeksi ja voimavaraksi, jonka päätöksiä tiiviisti seurataan. Vaikka kaikki taloudellinen valta Suomessa ei tiivisty perheyrittäjien rahastoihin ja omaisuuskuoriin, voidaan heidät ymmärtää osaksi sitä taloudellista hegemoniaa, jota jo pitkään on aikakauden erityispiirteenä veikkailtu (Harvey 2008). Muita yrittäjyys- ja talousryhmittymiä paremmin perheyrittäjät tuovat esille myös ylisukupolvisuuteen ja siten yhteiskuntaluokkiin liittyvät ilmiöt. Tämänkaltaisessa tekstiaineistolle pohjautuvassa työssä niitä on ollut mahdollista havainnoida yllättävän järjestelmällisinä viittauksina perimisen suunnitteluun.

Kolmantena tutkimustuloksena tunnistan aineistosta ilmiön, jota nimitän *affektiyhteisöksi*. Tällainen yhteisö on kiintynyt yhteen erilaisten taloudellisten, sosiaalisten ja kulttuuristen syiden vuoksi ja kokee erityistä sosiaalista kiintymystä ja rationaalista viehtymystä toimiessaan samanaikaisesti sekä emotionaalisen että liiketaloudellisen toimintalogiikan kontekstissa. Perheyrittäjien ympärille

kokoontunut asiantuntija- ja liittoyhteisö käsittelee aktiivisesti asioitaan lukuisista eri näkökulmista. Aineistoni affektiyhteisö vaikuttaa kuitenkin kokevan ristiriitoja ja kamppailua moneen eri suuntaan pitäessään perheyhteyden lankoja käsissään yrittäjäihanteen mukaisesti.

Ensimmäiseksi perhe sisäisenä tunteita ylläpitävänä muodostelmana on haaste, jota pitää voida aivan erityisellä tavalla ohjailla ja hallita. Erityisesti silloin, kun se on laajentunut suvuksi useassa sukupolvessa, kohdistetaan siihen varsin pitkälle meneviä hallinnantekniikoita. Toiseksi haasteet ovat yrityksen ulkoisia suhteita tuotteisiin, työntekijöihin, kilpailijoihin, asiakkaisiin aina paikkakuntaan ja valtioon asti. Niiden vaikutukset perheeseen tunneyhteisönä näkyvät aineistossa jatkuvasti. Kenties tässä työssäni risteyskohta yhteiskuntaluokkatutkimuksen ja eliittitutkimuksen rajapinnassa parhaimmin ilmenee. Ensimmäiselle tulos saattaa olla enemmän kiinnostava kuin jälkimmäiselle. Mielestäni se on tärkeä tulos erityisesti siitä syystä, että eliittitutkimuksessa ehkä turhan usein sivutetaan toimijoiden tunteisiin ja yhteisöihin liittyvät puolet, kun oletettu rationaalinen toiminta ja eliittiverkostot vievät huomion. Ajattelen että valtaa pitäisi voida ymmärtää sen koko laajuudessaan.

Tutkielmani yrittäjille tunteet ja perhe ovat läsnä jokapäiväisissä toimissa ja he usein pyrkivät hallinnoimaan yhtä aikaa sekä yhtiöitä, että perhettä. On tärkeä silti muistaa, että perheyrittäjäisyys on käsitteenä kamppailun alainen asia, eikä ole mitenkään itsestään selvää, että perhe pitäisi ottaa huomioon eliittitutkimuksessa. Toisaalta on muistettava, että eiväthän perheettömät yritykset tarkoita perheettömiä yrittäjiä. Perheyhteyksien tapauksessa onkin erittäin olennaista oivaltaa, että *perhe* on aivan erityinen retorinen väline, jonka tehtävänä on toimia erontekona muihin. Affektiyhteisö asettuu moninkertaisella tavalla vallan välineeksi, jolloin yritystoiminta antaa perheen toiminnalle laajennetun oikeutuksen olla olemassa perheenä – yritysverheenä.

Affekteista huolimatta tai juuri niiden vuoksi aineistossa korostuu päämäärätietoinen yritystoiminnan hallinnointi, jota liiton poliittinen edunvalvonta pyrkii vahvistamaan. Perheyritysten liitto järjestää jäsenilleen eksklusiivisia verkostoitumistapahtumia ja kursseja, joiden puitteissa on mahdollista ”kehittää itseään omistajana, hallituksen jäsenenä” (PL 2020d). Sukupolvenvaihdokset näkyvät kurssitarjonnassa siten, että seuraavaa sukupolvea pyritään tukemaan omistajina jo varhaisessa vaiheessa elämää tarjoamalla vertaistukea suurien liiketoimintahaasteiden kanssa. Neljäntenä tutkimustuloksena toteankin, että aineisto ilmentää pyrkimystä affektien päämäärätietoiseen hallintaan, josta sukupolvenvaihdosten pitkäaikainen suunnittelu taloudelliselta ja sosiaaliselta kannalta on erittäin havainnollinen esimerkki (ks. Liite 4, Kuva 2).

Vaikka liitto ei halua profiloitua eksplisiittisenä perintö- ja lahjaveron poistamiseen tähtäävänä järjestönä ja aineisto monilta osin ilmentääkin myös muita, kuten perheen sisäisyyteen liittyvää viestintää, on poliittiset tavoitteet useimmiten keskittyneet juuri verotuksen lainsäädäntöön. Aikaisemmin jo poistetun varallisuusveron sekä nykyisen perintöveron lisäksi esille nousee työ(rauha)lainsäädäntöön, paikalliseen sopimiseen, ammattikoulutukseen ja työn vastaanottamiseen liittyviä tavoitteita. Kokonaisuutta arvioiden tutkimustuloksessa onkin paljon piirteitä, joita on syytä edelleen pohtia periytyvien omaisuuksien ja yhteiskuntaluokkien näkökulmasta nykytiedon perusteella.

Lopuksi viidentenä kohtana kiteytänkin teoriakolmioni kantoihin painottuvia tutkimustuloksia. Niitä yhdistäen totean ensinnäkin, että luokkaprosessiin on saatavilla suoria viitteitä ja selviä indikaatioita. Kollektiivisena toimijana Perheyritysten liiton kannanotoissa korostuu päämäärätietoinen yksityisen taloudellisen intressin yhteiskunnallinen ensisijaistaminen ja sen laaja-alaiseen turvaamiseen tähtäävät toimet. Ei ole siten epäilystä, etteivätkö suuryritykset, vaurastuneet teollisuussuvut ja

yrityisperheet hyötyisivät kaikkein eniten edunvalvontaintressin keskiöön asetetuista lahja- ja perintöverouudistuksista, työrauhalainsäädännön, paikalliseen sopimiseen ja perheyrittäjäliittymään liittyvistä politiikkahankkeista, kun he toimivat järjestelmällisesti omien taloudellisten ja sosiaalisten etujen ajamisessa.

Kolmion kantoja erikseen tarkasteltaessa toinen oli virittynyt erityisesti Pierre Bourdieun yhteiskuntaluokkateoriaan liittyvistä näkökohdista. Erontekojen ja symbolisten pääomien käyttö aineistossa on runsasta ja toistuvaa. Perheyrittäjien edunvalvonnan osatekijänä vaikuttaa olevan suuri erottautumisen tarve ja halu toisenlaisista yritysmuodoista, erityisesti pienistä yrityksistä ja kasvottomista kansainvälisistä sijoittajista. Heille vaikuttaisi olevan tärkeää osoittaa omaa kykeneväisyyttään samanaikaisesti sekä yritystoiminnan menestymiseen että perheen hallintaan tähtäävissä asioissa. Nämä yllättävän usein liitetäänkin liiton edunvalvontaintressissä osaksi kansakunnan haasteita osoittamalla, että perheyrittäjät ovat niihin kykeneväisiä vastamaan.

Lopulta kyse on teoriakolmion viimeisestä kulmasta sulkuprosessina. Vaikka aineistosta on vaikea suoraan saada otetta hierarkioihin ja sulkuprosesseihin liittyen, ovat ne välillisesti pääteltävissä sekä muiden kolmion osatulosten, että juuri poissulkemiseen liittyvien suorienkin viittausten kautta. Perheen ainutlaatuisuuden korostaminen ja sen yhdistäminen osaksi kansakunnan selviytymistä kuuluvat aineistossa suorina sanoina, miten perheyrittäjät pystyvät vastaamaan haasteisiin, kunhan heidän annetaan suoriutua tehtävästä mahdollisimman omilla säännöillä. Yhteiskunnan muut osat näyttäytyvät usein enemmän hidasteina, kun Perheyrittäjien liitto ratkaisee ongelmia ”kaikkien parhaaksi”. Taidokkaalla tavalla omistajaperheiden yksityinen intressi alkaakin näyttää aineistossa aina vain laajempien yhteiskuntaryhmien asioiden sisään lyöntinä osaksi perheyrittäjien pelipöytää,

kun kansakuntaa kovimmissa puheissa saatetaan tituleerata jopa Suomi Ab:nä. Tulkitsen sen viittaavaan toiveeseen koko yhteiskunnan valjastamisesta yritykseksi.

Huolimatta silti joistakin suuremmin sulkuprosesseihin viittaavista tuloksista on aineistossa merkillä pantavaa niiden eksplisiittinen puuttuminen. Esitin jo analyysin aikana tälle alustavia epäilyjä viittaamalla ajatukseen suomalaisesta puhetavasta keskikonsensusukseen hakeutuen.

Todennäköisempänä syynä pidän kuitenkin sitä, että tutkielmassa käytetty menetelmä ja aineisto eivät kyenneet löytämään selkeitä viittauksia sulkuprosesseihin, jotka ovat teoreettiselta abstraktiotasoltaan melko korkeita. Toisenlainen tutkimustapa voisi toimia parkinilaisen sulkuprosessin havaitsemisessa paremmin kuin tässä käytetty yhdistelmä, koska ne usein saattavat kätkeytyä muiden tutkimusteorioiden kuvaamien ilmiöiden alle. Toisaalta voisi olla mahdollista ajatella, että nykyisessä yhteiskunnassa ei enää edes olisi suuressa määrin olemassa Parkinin 1970-luvun lopulla kehittämiä mekanismeja. Luultavampaa on kuitenkin olettaa eksklusion vain tapahtuvan erityisen inklusiivisella tavalla. Tällainen tendenssi voisi olla sisällyttää yritysagendan ja talousvallan alle likipitään kaiken mahdollisen, jolloin edellä esitetty toive Suomi Ab:sta olisi mahdollinen tavoiteltu seuraus (vrt. Leyshon & Thrift 2007). Tällaisen ilmiön vahvistamiseen tai kumoamiseen laajemmassa mitassa olisi kuitenkin käytettävä fokuoituneempaa ja nimenomaisesti siihen suunniteltua tutkimusasetelmaa.

Tulosten perusteella perheyrittäjät ja Perheyrittäjien liitto ovatkin kiinnostava ilmiö aikakauden kulussa. Ne aiheuttavat selkeää säröä, riitasointua ja toisintekemisen tai selviämisen tapaa kuin minkälainen ihanne uusliberalistisen eetoksen kautta on valloillaan silloin, kun kaikki on kiinni yksilöstä. Perheyrittäjä ei missään nimessä ole tällaisen ihanteen antiteesi, sillä hänet useimmiten kuvataan ja nähdään uudisraivaajana, joka omien kykyjensä mukaisesti hankkii elantonsa ja tarjoaa

sitä myös muille. Vuosikymmenien vaihtuessa, perheen kasvaessa ja suvun laajentuessa perheyrittäjä on kuitenkin kulkenut läpi valtavan muodonmuutoksen myyttisestä alkupisteestään siihen, että yritys on institutionalisoitunut ja se on mahdollisesti laajentunut paikkakunnaltaan, jopa kansainvälisiin mittoihin. Sen työllistävyys ja veronmaksukyky on ollut suurta ja se on järjestäytynyt organisoimaan varallisuuttaan yhdessä muiden omistajien kanssa tulevaisuuden arvonnousua ja omia jälkeläisiään ajatellen. Häntä ei silti voi pitää atomistisena individualistina, sillä hän käyttää suuren energian pohtiessaan ylisukupolvisia kysymyksiä ja yrityksen jatkuvuutta omille jälkeläisille. Hän on ennen kaikkea perhekeskeinen ja perinnöllisyydessä piileekin dynastisuuden ilmeisin ristiriita suhteessa uudisraivaajaan (Jallinoja 2017, 192).

Analyysin perusteella vaikuttaa kuitenkin siltä, etteivät perheyrittäjät itse tunnista tai halua käsitellä tällaista asiaa, koska aikakausi on tuonut heille erityisesti sosialismin uhan väistymisen myötä aiempaa paljon kunniakkaamman olon olla olemassa. Tällaiselle menestyjän asemalle voidaan löytää sekä kulttuurisia että taloudellisia selityksiä. Jälkimmäisiä ovat olleet ensisijaisesti taloustieteilijöiden esiin kaivamat tunnusluvut tulo- ja varallisuuserojen suuresta repeämisestä, erityisesti sen ylimmässä kymmenikössä (Piketty 2016; Milanovic 2017; Tuomala 2019). Osin niidenkin perusteella olen esittänyt kulttuurisia ja sosiologisia kysymyksiä talouseliitin osaksi tulkitsemiani puheenvuoroja kohti. Mahdollisimman tarkasti sellaisia tutkimalla olen pyrkinyt pääsemään selville, mitä omistajan äänellä on ollut sanottavanaan, minkälaisille toiveille, haluille ja toimille se kaiken kaikkiaan tähtää?

Tutkimustulokseni antavat osviittaa suuntaan, jota esimerkiksi Anu-Hanna Anttila ym. (2016) ovat esiin nostaneet luokkajärjestyksen äänen ja hiljaisuuden vaihteluina. Talousvallan käyttäjien äänet eivät vaikuta erityisen hiljaisilta, vaan päinvastoin pääomalla on ainakin edunvalvonnan kautta selkeä ääni ja pyrkimys sitä kaikin tavoin jatkuvasti vahvistaa. Ajattelen, että sen voisi tulkita luokkaisena tai

sellaisena historiallisesti tuttuna porvarillisena äänenä, joka muutamia vuosisatoja on jo hallinnut yhteiskunnallista kehitystä. Tai kuten tutkijaryhmä sen itse ilmaisee ”hegemonista äänivaltaa, valtaa määritellä toisia ja arvottaa heidän toimintaansa ja piirteitään puhujan omalla luokkaistuneella tavalla” (mt. 330). Tämä näkyy aineistossani yksinkertaisimmillaan siten, että muita ihmisryhmiä tyypitellään lähinnä työntekijöinä, asiakkaina ja muina sidosryhminä, jotka joko auttavat perheyrittäjää kasvamaan tai sitten vain estävät sitä.

Tulokseni antavat toisaalta myös tukea paradoksille hegemonisen äänen suhteen, joka on niin ”itsestään selvää, vähäeleistä, maltillisen dramatisoimatonta, arkijärjellistä ja huomaamattoman luonnollista” (Anttila ym. 2016, 330), ettei sitä ilman tutkimista juuri huomaisi. Samaan aikaan kun omistajan ääni vaikuttaa voimakkaalta ja selkeältä, se on sitä tavalla, joka on varsin vähäeleinen. Se esittää asiat suorina toimenpidemuutoksina silloin, kun kyse on yhteiskunnan muuttamisesta, mutta samaa yksiulotteisuutta se ei sovelle perheeseen omistajana. Perheyrittysten liiton edunvalvonta tekstejä voi lukea usein tällaisena hegemonian paradoksina: ”näennäistä vaitonaisuutta luokasta, hegemonista hiljaisuutta” (mt. 330).

Seuraavaksi tehtäväni on suhteuttaa tutkimustulokset osaksi yleisempää kehystä ja teoreettista luentaa, jotta lopullinen tulkinta ja kontekstualisointi tuloksista ovat mahdollista tehdä.

Tarkastelenkin seuraavassa kategorioistani redusoituja teemoja suhteessa käyttämäni teoreettiseen viitekehykseen, kuten menetelmäluvussa 3.3 asiaa alustin. Teemojen avulla tiivistän tutkimustulokseni teoreettiseen taustaan ja vastaan lopuksi myös empiiriseen tutkimuskysymykseen.

6.2 LUOKKATILANTEEN TUNNUSTELUA

Tutkielman analyysissä on liikuttu luokkatutkimuksen tasolla kolme, jonka kiinnostuksen kohteeksi on ilmaistu pyrkimys löytää selvyyttä yksilöiden ja perheiden väliseen eriarvoisuuteen taloudellisesti määritellyissä elinmahdollisuuksissa (Liite 2). Harri Melinin mukaan kysymyksellä ei etsitä pelkkää yhteiskunnallista asemaa, vaan siinä halutaan selvittää yhteiskunnallisten suhteiden vaikutusta niihin (Melin 2010, 213). Minulle se on tarkoittanut luokkarakenneteorian rakentelun sijaan keskittymistä tekemään aineistolähtöistä luokkatilanteen analyysia (Corbin & Strauss 2008; Blom 1987, 144). Olen ollut taipuvainen ajattelemaan, että interaktionistien ja pragmatistien näkemys toiminnan ensisijaisuudesta tekee kiinnostavaksi eriarvoistavat hierarkiat, mutta myös ulossulkevat rakenteet. Kun en ole pystynyt ymmärtämään, miten luokkamekanismit toimivat yhteiskunnassa, on sellaisten ottaminen tutkimuskohteeksi ollut paikallaan. Kokemukseni mukaan menetelmä ja tutkimusasetelma ovat näin toimineet hyvin yhteen, vaikka yhdessä työssä jääkin paljon selvittämättä.

Esittämäni teoriakolmion kulmat olivat talouseliitti, yhteiskuntaluokka ja sosiaalinen sulku. Johdin käsitteet aiemmasta teoriasta etsimällä aineistostani sitä kohtaa, jossa aikakauden ristiriidat olisivat mahdollisimman selkeästi tekstiaineistosta nähtävillä. Pidän teoriakolmioni kulmia sellaisina, että ne erityisinä tutkimusteoreettisina käsitteinä operoivat selkeästi erillään, mutta empiirisessä kohteessa ovatkin yhtä tai yhdessä. Eiväthän Weberin, Marxin, Millsin, Bourdieun tai Parkinin kuvaamat ilmiöt ilmesty yhteiskunnassa samanlaisina jäsenytyneinä kehyksinä, vaan empiirinen maailma on tässä mielessä sotkuinen paikka selvitettäväksi. Teoriakolmion kulmia kääntämällä kohdistus voisi olla myös toinen, mutta suurista ja vauraista perheyrytyksistä olen kuitenkin löytänyt kaikkia kulmiani käsittelevää materiaalia. Tutkimusasetelmasta paljon kuitenkin riippuu se, miten voimakkaina kulloisessakin aineistossa ilmiöt ovat mahdollista löytää tai saada yhteydet asioiden välillä esille.

Muodostin analyysimenetelmän mukaisesti kategorioistani lopulta teemoja (ks. sivut 41–42). Ilmiöt ovat ymmärrettävissä niistä kolmena keskeisenä: (A) *Moninaiset pääomat*, (B) *Luokka-asema ylisukupolvisena jatkuvuutena*, (C) *Yläryhmäasemaa vahvistamassa, vaatimassa ja varmistamassa*. Niiden avulla argumentoin keskeiset näkökulmat, jotka lopulta on sanottavana aineiston ja teoriakehyksen välisestä keskustelusta. (A) teemalla korostuvat kaikki mahdolliset pääoman muodot. Tutkielmassani käy selvästi ilmi, että taloudellisella, sosiaalisella ja kulttuurisella pääomalla on runsaasti tekemistä yhteiskunnallisten ilmiöiden kanssa ja ne selittävät paljon myös perheyrittäjien tilannetta. Onko väliä enemmän Marxin luonnehtimalla kapitalistisella pääoman kasautumisella, Pikettyn peräänkuuluttamalla perijöiden pääomalla vaiko Bourdieun selektiivisinä pääomina, ei ehkä sittenkään ole niin kiinnostavaa erojensa kuin niiden yhtäläisyyksien vuoksi, joita teorioilla on. Aineistoni sanoo sen nimittäin selvästi – pääomalla on väliä¹³.

Yhteiskuntateorioiden kiertävyyttä voi kuulla esimerkiksi siinä, miten perheyrittäjien keskuudessa kannetaan huolta, milloin perhepääomasta, kulttuuripääomasta tai vaikka luottamuspääomasta. Kiinnostavaa onkin se, että yrityselämän kaikkein tärkeimmästä eli taloudellisesta pääomasta, on aineistossa eksplisiittisesti kaikkein niukimmin. Perheyrittäjien keskuudessa muistetaan kyllä käsitellä pääoman muita laatuja, mutta varsin itsestäänselvyydeksi ja siten hiljaiseksi kääntynyttä on kirjoittelu taloudellisesta pääomasta. Vaikka sen ympärille on järjestäytynyt sekä perhe että yritys, ei siihen selvästi koeta tarvetta kohdistaa erillistä huomiota. Rahasta ei puhuta, sitä omistetaan – ajatus saakin aineistostani varsin selkeän tuen (Kantola & Kuusela 2019, 75).

¹³ Perheyrittäjien liiton eräs tunnuslauseista on kuulunut: ”Omistajalla on väliä”.

On tärkeä ymmärtää, että ilman aktiivisia sulkuprosesseja tai kulttuurisia erontekoja minkään pääoman ylläpitäminen halussa ei olisi mahdollista. Frank Parkinin sulkuteorian ytimessä onkin oivallus siitä, että erilaisten resurssien saatavuutta rajoittamalla luokka-asemassaan voimakkaampi käy ilmi, kun se kykenee sulkemaan ulkopuolelleen muut kilpailijat. Hänelle tällainen sulkua on kaikkien kerrostuneiden yhteiskuntamuotojen hallitseva perusstrategia (1979, 44–45). Kun Parkinin pitää omaisuutta tärkeimpänä yksittäisenä sosiaalisen sulun muotona (mt. 53), on kiehtovaa ajatella voisiko taloudellisen pääoman vaihteluudesta perheyrittäjien aineiston kohdalla olla kyse siitä, mistä Bourdieu kirjoittaa ortodoksian käsitteellä.

Bourdieuille doksa tarkoittaa annettua sosiaalista maailmaa, joka on keskustelematon ja kyseenalaistamaton, jonka hallitseva luokka pyrkii sellaisenaan säilyttämään. Tullessaan haastetuksi hallitsevat joutuvat kehittämään sitä erityistä ortodoksian muotoa kohti, joka on enemmän systemaattinen ja rationalisoitu kuin aiempi. (Mäkelä 2000, 246–247.) Kuten analyysissä toin esille, kaikkiin pääoman muotoihin kohdistetaan jatkuvasti erittäin pitkälle meneviä rationalisointi toimenpiteitä, jotka teorian valossa voisivatkin olla osoituksia luokkamekanismien toimimisesta.

Taloudellisen rationalisoinnin lisäksi perhettä ja sukua hallitaan poikkeuksellisen järjestäytyneellä tavalla, joka antaa osviittaa luokkaprosessin toiminnasta myös sitä kautta. (B) teeman tarkoitus onkin sanoa, että luokkamekanismit tulevat havaituksi siitä kokonaisuudesta, miten perheyrittäjät järjestävät perheitään ja sukujaan kirjoittamalla historiikkeja, hankkimalla edustustiloja, laatimalla perheen käsikirjoja ja lyöttäytymällä yhteen muiden kaltaisten kanssa, esimerkiksi Perheyrittäjien liitossa. Ylisukupolvisuutta pohditaan ja käsitellään aktiivisesti esimerkiksi siten, että liitto järjestää uudelle sukupolvelle opetusta omistamisesta ja vanhemmalle polvelle erityisiä kursseja ja tapahtumia, joiden avulla omistajat voivat toimia keskenään.

Yhteiskunnan lainsäädännöllisiin hankkeisiin pyritään aktiivisella edunvalvonnalla puuttumaan esimerkiksi siten, että poliitikoilta toivotaan ymmärrystä yrityksen sukupolvenvaihdokseen liittyvässä verorasituksessa, toisaalta yleisessä verotasossa tai omistamisen kunniaa ylipäänsä lisäämällä. Aineistoni runsas neuvontakirjallisuus, joka on kuin ohjeita hyväksi tahtovalle prinssille (Duindam 2019, 115), pyrkii olemaan mahdollisimman monipuolinen käsitellessään ylisukupolvisuutta yrityksessä ja perheessä. Saatetaan esimerkiksi identifioida perheen ja yrityksen eroja (Liite 4, Kuva 1) tai hahmotella erityistä kaaviota sukupolvenvaihdoksen toteutumisesta (Liite 4, Kuva 2). Olen tulkinnut jälkimmäisen hyväksi osoitukseksi rationaalisesta luokka-aseman periytämiseen tähtäävästä hankkeesta (vrt. Erola 2010, 23).

Ajateltaessa luokan ja statuksen eroa Max Weberin avulla toteankin, että vauraat perheyrittäjäsuvut yhdessä muodostavat osan esimerkkinä positiivisista omaisuus- ja elinkeinoluokista, jotka hänelle ovat varsinaisen yhteiskuntaluokan alajäsennyksiä (Weber 1968, 302–307). Siinä missä näiden painopiste sijainnee taloudellisen järjestyksen piirissä, kuuluu status selkeämmin kunnian ja sosiaalisen järjestyksen alueeseen (Blom 1987, 137). Perheyrittäjille tietysti perhe jo affektiivisena yhteisönä on tällainen ei-taloudellisen toiminnan lähde, mutta aineistossa kannetaan myös suurta huolta muista statuksen jaon alueista. Perheyrittäjille kytkeytyminen Suomen kansalliseen kehykseen vaikuttaa kirjoittelun perusteella erityisen tavoiteltavalta kunnialta, sillä aineistossani oli runsaasti viitteitä siihen, miten juuri perheyrittäjät työllistävät ja tuovat verotuloja paikkakunnilleen ja Suomelle. Usein tähän liittyen yritystoiminnalle ja omistamiselle toivottiinkin erityisiä kunnianosoituksia sekä valtiolta että kansalaisilta ja varsinkin niiden puutteesta aikaisempina vuosikymmeninä kannettiin suurta murhetta. Status ilmenee usein myös korostuneena historiatietoisuutena, jota tuodaan esille yrityshistoriikeilla ja sukuvaakunoilla.

Vaikka statusryhmät ovat Weberille rationaalisen taloudellisen toiminnan vastakohtia, on statuksen silti mahdollista vaikuttaa luokkaan: ”Raha ja yrittäjäasema eivät sinänsä ole statuksen edellytyksiä, vaikka ne saattavat johtaa niihin; ja omaisuuden puute ei sinänsä ole statuksen menetyksiä, vaikka voikin olla syy sille.” (Weber 1968, 306¹⁴). Perheyrittäjien aineisto antaa tukea sille Weberin näkemykselle, että statusryhmät (status group) tulevat lähemmäksi yhteiskuntaluokkia kuin elinkeinoluokka (commercial classes) ja niin että statusryhmät ovat usein muodostuneet omaisuusluokkien (property classes) perustalle (mt. 306–307). Perheyrittäjiä on näkemykseni mukaan mahdollista lukea sekä luokkaryhmänä että statusryhmänä. Ne olivat sitä usein varsin selkeästi, ja niiden erittelyä myös tutkimuksen kannalta voi pitää perusteltuna (Blom 1987, 139).

Viimeisenä teemanani (C) ajattelen, että yksikään perhe tai yritys, eikä edes minkään taloudellisen pääoman yksittäinen haltija kykene olemaan yhteiskunnallisessa mielessä merkittävä, mikäli sitä ei voida lukea osaksi yhteiskunnan yläryhmää. On varmasti totta, kuten Ruostetsaari (2014) eritellessään erilaisia eliittiryhmiä suomalaisesta yhteiskunnasta, että ei ole luontevaa ajatella modernin demokraattisen järjestelmän keräännyttävän asemia vain yhdenlaisille toimijoille tai perheille. Dynastioitakin tutkiessaan Jeroen Duindam (2019) on erotellut useita erilaisia perusteita etuoikeutetuille asemille läpi vuosisatojen, mutta myös vaikeudet niiden ylläpitämisessä ylisukupolvisena järjestelmänä ovat aina olleet olemassa.

Ajattelenkin, että jokaisen valtamuodostelman on jatkuvasti huolehdittava johtoasemansa vahvistamisesta, vaatimisesta ja varmistamisesta. Perheyrittäjien tapauksessa vahvistaminen ilmenee huolehtimisena perheestä ja sen käytössä olevista erilaisista resursseista. Liitto kollektiivisena

¹⁴ Suomennos on omani.

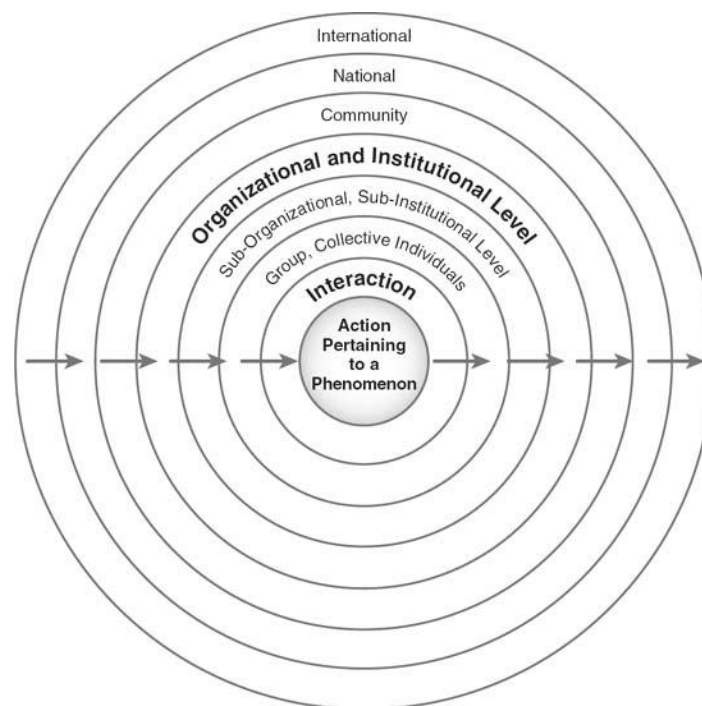
toimijana kokoaa yhteen ja yhdistää yrittäjäsukuja sekä antaa niille omalla toiminnallaan myös yhteisen äänen edunvalvojana. Vaatiminen onkin etujärjestön keskeinen tehtävä osoittamalla kärsivällisesti muulle yhteiskunnalle ne parannuksen paikat ja kipupisteet, joita erityisesti perheyrittäjät tuntevat ja kohtaavat yritystoimissaan.

Tulosten perusteella esille nousi useita verotuksellisia ja lainsäädäntöön liittyviä tavoitteita, joita analysoimalla olisi mahdollista vielä paremmin ymmärtää perheyrittäjien yhteiskunnallista asemaa ja suhdetta talousyläryhmän yleisiin tavoitteisiin. Aina vaatimuksissa ei ole kyse ulkosuhteista muuhun yhteiskuntaan, vaan vähintään yhtä usein perheeseen ja yrityssukuun itseensä kohdistetaan vaatimuksia, milloin minkäkin asian vuoksi. Tätä olisi kiinnostavaa tutkia enemmän esimerkiksi Max Weberin protestanttisen etiikan kautta, mutta tässä yhteydessä siihen ei ole mahdollisuutta. Esittämällä vaatimuksia sekä itselleen, elinkeinolleen että yhteiskunnalle, yritysperhe kuvantuu monenlaisina ja moneen suuntaan osoittavina eronteon tapoina toisiin. Näitä on selkeää lukea ja ymmärtää vasten bourdieulaista makuarvostelmia, sillä eronteolla on tärkeä paikka kohteen paikantamisessa hierarkioihin ja sosiaaliseen maailmaan (Purhonen ym. 2014, 420–421).

Viimeisenä yläryhmäaseman takaamisessa on varmistaminen. Perheyrittäjien tapauksessa ensisijainen takaus on taloudellisessa toiminnassa onnistuminen ja edistyminen. Yrittäjäperheiden perustajilla ja johdossa olevilla henkilöillä on usein pyrkimyksenä saattaa omaisuus turvallisesti seuraavalle sukupolvelle jatkettavaksi ja tämän tahdon toteuttamiseen sekä liitolta että yhteiskunnalta toivotaan tukea. Kytkemällä yrityksen toiminta ja tehtävä osaksi suomalaista kansallista eetosta ja kilpailukykyä, Perheyrittäjien liitto legitimoii yritysperheiden yhteiskunnallista tehtävää laajemmin kuin mikä lainsäädännön tai pörssiyrityksen voitonteon kannalta omistajille olisi tarpeen. Korostunut poliittinen edunvalvonta osoittaa, miten talouden toiminnan takaamiseksi

tarvitaan hierarkioita ja niitä päätöksenteolta jatkuvasti peräänkuulutetaan. Sosiaalisia sulkuja ei näin pidäkään ymmärtää vain tarkkarajaisina tai yksiselitteisinä tilanteina, vaan sulut ovat modernissa yhteiskunnassa osa monia kerroksellisia ja yhtäaikaista tapahtumaketjuja. Siirtymät avoimien ja suljettujen suhteiden välillä ovat asteittaiset (Weber 1968, 45).

Grounded theory -menetelmän yhteydessä Juliet Corbin ja Anselm Strauss ovat esittäneet mallin (Kuvio 2), jonka tarkoitus on olla apuna tutkimuskohteen tai -kentän laajuuden havainnoinnissa (2008, 87–95). Esitän sen avulla tutkimuskohteeni toiminnan sijoittumista yhteiskunnassa.

Kuvio 2. Conditional/Consequential Matrix. Kuvasitaatti teoksesta *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory* (Corbin & Strauss 2008, 94).

Perheyritysten liitossa käsitellään asioita laajimmillaan kehän kaikilla tasoilla. Liiton kansainväliset yhteydet solmitaan sitä varten olemassa olevissa ylikansallisen (FBN) ja eurooppalaisen (EFB)

organisaatioiden verkostoissa, mutta yritykset myös itse kansainvälistyvät, kukin mahdollisuuksiensa mukaan. Toin analyysissani esille kansainvälistymiseen liittyvää pohdintaa, jota tulkitsin kipuiluna. Olen esittänyt kansalliseen ja paikalliseen tasoon liittyviä asioita perheyrittäjien tahtona kytkeytyä suomalaiseen yhteiskuntaan, mutta myös omien kotipaikkakuntien elämän menoon. Siinä missä institutionaalisen tason voi ajatella olevan ennen kaikkea liitolle itselleen ominta toiminta-aluetta, tapahtuu yrittäminen yrityksissä usein sitä alemmalla organisatorisella liiketoiminnan tasolla, johon muut sidosryhmät ja yrityksen työntekijät myös lukeutuvat. Yksilöiden kollektiivisen vuorovaikutuksen ja statusryhmänä toimisen kenttä on usein suku ja yksittäiset perheyrittäjät verkostoituessaan keskenään. Lopulta, kuten tutkielmassani olen esittänyt, esiintyy yrityasperhe keskenään omistajana ja siihen liittyvinä erityisinä affektiyhteisön tunteina ja ristiriitoina kaiken keskellä. Perheestä yrittäjänä tulee näin väistämätön suhde sitä laajempiin yhteiskuntakentän tasoihin ja niiden tosiasiallisista tai kuvitelluista välttämättömyyksistä tässä on ollut kyse.

Teoreettisena yhteenvedona todettakoon, että kun nyt pohdin kehystäni teemojeni valossa, painottuvat erityisesti taloudelliseen eliittiin ja yhteiskuntaluokkiin liittyvät puolet tulkinassani. Sosiaaliseen sulkuun liittyi eniten epävarmuutta ja tuntemattomuutta, onhan teoria tietojeni perusteella ollut varsin vähäisessä empiirisessä testauksessa viime vuosina verrattuna, vaikka Bourdieun teoriakokonaisuuden sovelluksiin. Sulkuteoria saikin kokonaisuudessa eniten kilpailevan selittäjän tehtävää, kun tarkoitukseni oli testata muiden teorioiden rajoja. Tavoite on minusta edelleen erittäin kiinnostava, mutta tämän tutkielman aineiston perusteella ei vielä ole mahdollisuutta ottaa kantaa puolesta tai vastaan.

Sulkuprosesseja on luettavissa siellä täällä aineistossa, ja ne usein tulivat luetuiksi muiden hierarkkisten ilmiöiden kanssa. Kuitenkin, kuten jo aiemmin veikkailin, sulkuprosessien

havaitsemiseen tämänlainen aineisto ei todennäköisesti silti ole paras mahdollinen. Sosiaalisen sulkun liittyvät teoriat ovat käyttämässäni yhteydessä (Parkin 1979; Murphy 1988) monimutkaisia ja vaikea tulkintaisia, joka tekee niistä empiirisestä aineistosta hankalasti sovellettavan. Se ei tietenkään tarkoita teorian hylkäämistä ilman vahvempaa testaamista, sillä on hyvin mahdollista, että vain hiemankin toisenlaisella tutkimusasetelmalla sulkuprosessit olisivat voineet asettua paremmin nähtäville. Ajattelen tässä esimerkiksi haastattelumenetelmien käyttöä tutkimuksen osana, koska edunvalvonnan tekstimassa ei anna parhainta näkökulmaa sosiaalisen vuorovaikutuksen mikrotasolla tapahtuviin sulkuprosesseihin, vaikka kyse ei pelkästään olisikaan niistä. Asia on toisaalta myös niin, että mitä voimakkaammin kolmion muut kulmat saavat indikaatioita osakseen, sen voimakkaammaksi myös sulkuprosessien voi olettaa käyvän. Ehkä olisikin luontevampaa sijoittaa sulkuteoreettisuus osaksi enemmän yleistä yhteiskuntateoriaa.

Millä tavoin perheyriyksistä siis viestitään ja miten politiikkatahto ilmenee? Erityisesti liiton kannanotoissa korostuu vakuuttelu ja uskottelu, kaikilla analyysiluvuissakin esiin nostetuilla tavoilla, että perheyriykset ovat Suomen kilpailukyvyyn ja kansallisen pärjäämisen kannalta keskeisiä tekijöitä. Tätä perustellaan muokkaamalla käsitystä yrittäjistä paikkakuntiin ja maakuntiin sitoutuneina, työtä pelkäämättöminä ja ahkerina yrittyskansalaisina. Uhkaavaksi ja haastavaksi tilanne heidän mielestään käy silloin, jos Suomen kansalaiset tai sen valitsevat poliittiset päättäjät eivät yrittäjän välttämättömiä toimia riittävän yksimielisesti ymmärrä.

On epäselvää, mitä välttämättömyyksillä kulloinkin tarkoitetaan. Viittaako se yrityksen kykyyn tuottaa tuotteita? Voiton teon välttämättömyyteen kasvattamalla lisäarvoa markkinoilta? Toimivallan välttämättömyytenä alueen työvoimaa kohtaan? Vai kenties omistamisen välttämättömyyteen kaiken muun yli ja ohi? Oli ehdottomuus mikä tahansa edellisistä tai ne kaikki

yhdessä, tutkielmani perusteella käy selväksi, että Perheyritysten liitto näkee jäsenyrityksensä osana Suomessa tehtäviä menneitä, nykyisiä ja tulevia poliittisia toimia. Sen suhteen, mikä on yrityksen tehtävä ja toimi kansallisessa kehyksessä, käydään jatkuvaa neuvonpitoa modernissa kapitalistisessa yhteiskunnassa. Selvästi pelkät toimet markkinoilla eivät kuitenkaan riitä, sillä niin paljon muusta perheyrittäjistä yrittäjinä – vähintään heidän itsensä mielestä – on kyse.

Työni perusteella minulle on käynyt selväksi, että se kaiken muun kattava ydinkategoria tässä tutkielmassa on ollut omistajan tahto. Aineistoani ei kokonaisuutena oikeastaan voi ymmärtää mistään muusta näkökulmasta laajassa mielessä, sillä Perheyritysten liitto pyrkii pelkällä olemassaolollaan sekä kaikilla mahdollisilla muilla käytettävissä olevilla ja tässä tutkielmassa esille tuoduilla keinoilla – taloudellisilla, sosiaalisilla ja kulttuurisilla – ilmentämään ja viestimään perheyritysten yhteiskunnallisia tavoitteita. Niistä kaikkein kirkkaimpana ymmärryksenä ja viestinä selittävänä tekijänä voidaan siksi pitää omistajien yhteiskunnalliseksi käynnystä tahtoa.

6.3 OMISTAJUUS YHTEISKUNNALLISEN VALLAN TAE?

Tässä tutkielmassa olen ollut kiinnostunut yhteiskunnallisesta eriarvoisuudesta kohdistamalla huomioni yhteiskunnalliseen yläryhmään, jonka ensisijainen vallanmuodostumisperuste on taloudellinen. Osaa talouseliitistä tutkimalla olen päätenyt korostamaan hyväosaisuuden mekanismien tutkimisen mielekkyyttä sekä pyrkinyt vahvistamaan aiemman luokkatutkimuksen ja teorioiden tutkimustuloksia. Olen myös pyrkinyt argumentoimaan sen puolesta, ettei eriarvoisuustutkimuksessa tulisi unohtaa yhteiskuntaluokkia eriarvoisuuden keskeisenä selittäjänä.

Tämänkin työn perustella väitteet aiempina vuosikymmeninä esitetyistä näkemyksistä yhteiskuntaluokkien katoamisesta vaikuttavat keskeneräisiltä. Tutkielmani tuo selkeästi esille, miten ylisukupolviset sidokset ovat olleet kaiken aikaa aktiivisia, ja aiheuttaneet monimutkaisia seurauksia modernissa yhteiskunnassa. Huono-osaisuuden ohella myös hyväosaisuudelle on olemassa periytyvät ylisukupolviset mahdollisuudet ja niiden tutkiminen on yhtä perusteltua yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kokonaisvaltaisemman ymmärtämisen kannalta. Yhteiskunta, joka väittää olevansa avoin demokraattinen järjestelmä ei vielä automaattisesti ole esimerkiksi meritokraattinen tai oikeudenmukaiseen tasa-arvoon mukautunut sellainen. On pohdittava vakavasti – mitä seurauksia ylisukupolvisilla systeemeillä on?

Tarkastellessaan Suomen valtiollista järjestäytymistä eliittien näkökulmasta Risto Alapuro on esittänyt ajatuksen, miten avoimuuden edellytyksenä on, että eliittien väliset suhteet ovat lakien säätelemiä. Hänestä eliittiorganisaatioiden tulee olla institutionalisoituneita tavalla, joka ei ole yksittäisten henkilöiden varassa ja että poliittisella järjestelmällä on väkivallan monopoli. (2019, 234.) Alapuron mukaan 1800-luvun aikana suomalaisille eliittiryhmille syntyi syy toimia kaikkien mukaan ottavien taloudellisten instituutioiden kehittymisen puolesta. Hänen mukaansa teknologiset ja sivistykselliset ulottuvuudet olivat osa taloudellisen ja hallinnollisen eliitin yhteispeliä vuosisadan vaihteen Suomessa (mt. 235).

On mielenkiintoista ajatella mahdollisia analogioita nykyisen ja reilun sadan vuoden takaisen yhteiskunnan välillä. Mikä on muuttunut, mikä ei niinkään? Karl Polanyin tulkinnan mukaan murros oli jo puolessa välissä vuosisataa ”suuri” (2016/[1944]). Hän on argumentoinut voimakkaasti sen puolesta, ettei yhteiskunnallisia voimia pidä ymmärtää liiaksi taloudellisen toimeliaisuuden seurauksina. Luokka- ja ryhmäedut ovat hänelle suurempien yhteiskunnallisten ja poliittisten

muutosten välikappaleita (mt. 253). Polanyin mukaan yksikään tylyn itseks luokka ei pysty säilyttämään hallitsevaa asemaansa yhteiskunnassa muuta kuin syöksymisenä täydelliseen perikatoon. Menestyminen hänen mukaansa onkin riippuvainen siitä, kuinka monia ja kuinka erilaisia etuja vallanpitäjä pystyy omiensa lisäksi palvelemaan (mt. 258).

Toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan sijoittuvassa kirjoituksessaan Polanyi pohtii, miten yrittämisen vapaus on trustien ja monopolien¹⁵ seurauksena vain niiden ihmisten tulojen, vapaa-ajan ja turvallisuuden kasvattamista, joilla jo ennestään niitä on, muiden turhaan yrittäessä vedota demokratian takaamiin oikeuksiinsa turvasta omistajien vallalta (mt. 403). Vielä muutama vuosi sitten tällainenkin näkemys olisi voitu monessa asiallisessa yhteydessä ohittaa vaivattomasti menneisyyden jäsennyksenä, mutta tiedämme nyt enemmän ja huomaamme, miten yhteiskuntatieteen klassikoilla on usein sanoja varattuna myös meille. Onko niin, ettei aiemmista ajoista sittenkään ole vielä kulunut olankohautukseen vaadittavaa aikaa?

Olen tässä työssä pyrkinyt valottamaan omistajien tahtotilaa sekä osoittamaan, miten luokkatilanteet vaikuttavat myös emotionaalisten paikkojen lomassa, kuten perheissä. Perheyrittäjät ovat tuoneet esille, miten luokille tyypillinen toiminta on rationaalista välineellistä toimintaa markkinoilla siinä missä statusryhmille tyypillinen toiminta on normatiivista, arvosidonnaista toimintaa (Blom 1987, 140). Tutkielmassani olen pyrkinyt havainnollistamaan, miten yrityserheet kamppailevat näiden kahden vastakohtaisuuden kanssa. Vaikka Max Weberiä lukemalla juuri tähän oivallukseen voi päätyä helpommin kuin jotain toista klassikkoa, en halua ottaa yleistä kantaa luokkatutkimuksen erilaisiin tapoihin jäsentää luokkaa tieteellisesti. Moniulotteisuus on mielestäni oikein ja perusteltua, kunhan

¹⁵ Jotka sulkuprosesseina voidaan hyvin ymmärtää.

pyrkimyksenä on teorioiden testaamiseen osaksi päätyvä empiirinen aineisto. Toivon tutkielmani osoittavan tämänkaltaisen ihanteen suuntaan.

Muuttuva yhteiskunnallinen ympäristö vaikuttaa luokkarakenteeseen, joka sekään ei pysy stabiilina. Ylisukupolviset systeemit aiheuttavat kuitenkin niin suuren määrän lisäkysymyksiä ja pohdintaa, ettei tässä yhteydessä ole mahdollisuutta mennä niihin enempää. Pelkästään perintöjen ja perimisen verotukseen liittyvät suuret yhteiskunnalliset kysymykset ovat sellaisia vain ilmeisimmistä päistä. Se mikä yksittäisten perheiden ja yhteisöjen näkökulmasta näyttää ymmärrettävältä ja selkeältä toiminnalta, voi kokonaisen yhteiskunnan laajuudessa aiheuttaa suuria moraalisia, filosofisia ja yhteiskunnallisia kysymyksiä (Halliday 2018).

Eriarvoisuuden on mahdollista kasvaa myös sitä kautta, että yhteiskunnan yläryhmien tavoitteet, tarpeet ja intressit ovat niin eriytyneitä ja sulkeutuneita, etteivät ne enää mahdollista muiden yhteiskunnan jäsenten luontevaa rakentumista osaksi tuollaista kilpailutilannetta muuten kuin täydellisenä alistumisena. Tällaiseen kehitykseen liittyy runsaasti epätoivottavia piirteitä, joiden vaikutukset yhteiskunnan avoimuuteen ja sosiaaliseen liikkuvuuteen ovat kaikkein merkittävimpiä.

Yhteiskuntaluokkien tutkimuksella on tärkeä merkityksensä ja esimerkiksi yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden kannalta sitä voi pitää varsin perusteltuna. En pitäisi mahdollisena, etteikö yhteiskuntaluokka voisi olla merkittävä avain moderniin yhteiskuntaan ja etteikö se voisi samalla olla jopa keskeisin ulottuvuus eriarvoisuuden historiallisessa vaihtelussa. Asiasta olisi syytä olla saatavilla mahdollisimman täsmällistä tutkimustietoa. Toivotan kuitenkin kaikkea parasta humanin pääoman puolesta, semminkin kun sellaisen omistajia me kaikki sentään olemme.

LÄHTEET

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Abrahamson, Mark (2004) *Global Cities*. Oxford University Press, New York.

Alapuro, Risto (2017/[1988]) *Valtio ja vallankumous Suomessa*. [State and Revolution in Finland] suom. Alapuro, Mikko. Vastapaino, Tampere.

Alapuro, Risto (2019) *Eliitit kansakunnan rakentajina*. Teoksessa Koponen, Juhani & Saaritsa, Sakari (toim.) (2019) *Nälkämäasta hyvinvointivaltioksi. Suomi kehityksen kiinniottajana*. Gaudeamus, Helsinki, 219–399.

Alasuutari, Pertti (2004) *Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen. Miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?* Yhteiskuntapolitiikka 69:1, 3–16.

Alasuutari, Pertti (2017/[1996]) *Tasavalta. Sodan jälkeisen Suomen kaudet ja trendit*. Vastapaino, Tampere.

Allardt, Erik (1971/[1964]) *Yhteiskunnan rakenne ja sosiaalinen paine*. WSOY, Porvoo.

Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Launis, Kati & Ojajärvi, Jussi (toim.) (2016) *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Vastapaino, Tampere.

Anttila, Anu-Hanna & Bergroth, Harley & Kauranen, Ralf & Lahikainen, Lauri & Lamberg, Emma & Launis, Kati & Mäkinen, Katariina & Ojajärvi, Jussi (2016a) *Luokkatutkimuksen tavoista*. Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Launis, Kati & Ojajärvi, Jussi (toim.) *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 333–344.

Atkinson, Will (2015) *Class*. Polity Press, Cambridge.

BBC (2013) *The Great British class calculator: What class are you?* <https://www.bbc.com/news/magazine-22000973> Haettu 24.8.2020.

Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. [Liquid Modernity] suom. Vainonen, Jyrki. Vastapaino, Tampere.

Beck, Ulrich (1992) *Risk Society. Towards a New Modernity*. Sage, London.

Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2002) *Individualization. Institutionalized Individualism and Its Social and Political Consequences*. Sage, London.

Blom, Raimo (1987) *Weber, luokat ja toimintateoria*. Teoksessa Hietaniemi, Tapani (toim.) *Aiheita Weberistä. Max Weber modernista rationaalisuudesta, uskonnosta, oikeudesta ja yhteiskuntaluokista*. Tutkijaliitto, Helsinki, 127–148.

Blom, Anders (2018) *Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä. Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968-2011*. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 454. Turun yliopisto, Turku.

Blom, Raimo & Melin, Harri (2014) *Keskiluokkaistuuko Suomi?* Teoksessa Lempiäinen, Kirsti & Silvasti, Tiina (toim.) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Vastapaino, Helsinki, 20–51.

- Blom, Raimo & Melin, Harri & Kankainen, Tomi (2012) *Jakaantunut Suomi*. Yhteiskuntatieteellisen tietöarkiston julkaisuja 10. Tampereen yliopisto, Tampere.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/tietoarkisto/julkaisut/julkaisusarja/fsdjs10/> Haettu 26.7.2020.
- Bottero, Wendy (2005) *Stratification. Social Division and Inequality*. Routledge, London.
- Calvert, Peter (1982) *The Concept of Class. An Historical Introduction*. Hutchinson, London.
- Castells, Manuel (1998) *End of Millennium*. Blackwell, Cambridge.
- Charmaz, Kathy (2006) *Constructing Grounded Theory. A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. Sage, Thousand Oaks.
- Corbin, Juliet & Strauss, Anselm (2008) *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. [E-kirja] Sage, Thousand Oaks.
- Cox, Michael (2012) *Power Shifts, Economic Change and the Decline of the West?* International Relations. 26(4), 369–388. <https://doi.org/10.1177%2F0047117812461336> Haettu 5.3.2020.
- Crompton, Rosemary (2008) *Class and Stratification*. Polity Press, Cambridge.
- Desai, Meghnad (2008/[2002]) *Marxin kosto. Kapitalismin uusi nousu ja valtiokeskeisen sosialismin kuolema* [Marx's Revenge. The Resurgence of Capitalism and the Death of Statist Socialism] suom. Soukola, Timo. Gaudeamus, Helsinki.
- Dey, Ian (2004) *Grounded theory*. Teoksessa Seale, Clive & Gobo, Giampietro & Gubrium, Jaber F. & Silverman, David (toim.) *Qualitative research practice*. [E-kirja] Sage, London, 81–94.
- Duindam, Jeroen (2019) *Dynasty. A Very Short Introduction*. Oxford University Press, New York.
- Eaton, George (2018) Francis Fukuyama interview: "Socialism ought to come back". New Statesman, Europe's civil war, 19.10.2018. United Kingdom.
<https://www.newstatesman.com/culture/observations/2018/10/francis-fukuyama-interview-socialism-ought-come-back> Haettu 7.4.2019.
- Erola, Jani (toim.) (2010) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Erola, Jani (2010a) *Luokkarakenne ja luokkiin samastuminen Suomessa*. Teoksessa Erola, Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 27–44.
- Erola, Jani & Moisio, Pasi (2004) *Rakennemuutos ja sosiaalinen liikkuvuus Suomessa*. Teoksessa Kantola, Ismo & Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*. Vastapaino, Tampere, 117–136.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino, Tampere.
- Giddens, Anthony (1991) *Modernity and Self-identity. Self and Society in the Late Modern Age*. Polity Press, Cambridge.
- Glaser, Barney & Strauss, Anselm (1967) *The Discovery of Grounded Theory. Strategies for Qualitative Research*. Aldine de Gruyter, New York.
- Gronow, Jukka & Noro, Arto & Töttö, Pertti (1996) *Sosiologian klassikot*. Gaudeamus, Helsinki.

Gronow, Jukka (2014) *Onko kapitalismi tullut tiensä päähän? Talouden kriisit ja tulevaisuuden vaihtoehdot.* niin & näin, 82(3), Tampere, 62–68.

Halliday, Daniel (2018) *The Inheritance of Wealth. Justice, Equality, and the Right to Bequeath.* Oxford University Press, New York.

Harvey, David (2008/[2005]) *Uusliberalismin lyhyt historia.* [A Brief History of Neoliberalism] suom. Koskinen, Kaisa. Vastapaino, Tampere.

Heiskala, Risto & Kantola, Anu (2010) *Vallan uudet ideat. Hyvinvointivaltion huomasta valmentajavaltion valvontaan.* Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) Valta Suomessa. Gaudeamus, Helsinki, 124–148.

Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Gaudeamus, Helsinki.

Held, David & McGrew, Anthony & Goldblatt, David & Perraton, Jonathan (1999) *Global Transformations. Politics, Economics and Culture.* Polity Press, Cambridge.

Heller, Henry (2019) *Class and Class Struggle.* Teoksessa Vidal, Matt & Smith, Tony & Rotta, Tomás & Prew, Paul (toim.) The Oxford Handbook of Karl Marx. Oxford University Press, New York, 57–76.

Hobsbawm, Eric (2014/[1994]) *Äärimmäisyyksien aika.* [The Age of Extremes. The Short Twentieth Century 1914-1991] suom. Junila, Pasi. Vastapaino, Tampere.

Ikäheimo, Seppo & Lumijärvi, Olli-Pekka (2018) *Perhe on paras? Perheomisteiset pörssiyritykset Suomessa.* Pörssisäätiö, Helsinki.

ISSP (2019) Eriarvoisuus V. Suomen aineisto [koodikirja]. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto, Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:fsd:T-FSD3431> Haettu 16.7.2020.

Jallinoja, Riitta (2017) *Families, Status and Dynasties. 1600-2000.* Palgrave Macmillan, London.

Junnilainen, Lotta (2019) *Lähiökylä. Tutkimus yhteisöllisyydestä ja eriarvoisuudesta.* Vastapaino, Tampere.

Kahma, Nina (2011) *Yhteiskuntaluokka ja maku.* Helsingin yliopisto, Helsinki.

Kahma, Nina & Kosunen, Sonja (2016) *Eliitti ja elitismi suomalaisissa sanomalehdissä 2000-2014.* Yhteiskuntapolitiikka 81:5, 495–505.

Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta. Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä.* Loki-kirjat, Helsinki.

Kantola, Anu & Kuusela, Hanna (2019) *Huipputuloiset. Suomen rikkain promille.* Vastapaino, Tampere.

Kettunen, Pauli (2008) *Globalisaatio ja kansallinen me. Kansallisen katseen historiallinen kritiikki.* Vastapaino, Tampere.

Kielitoimiston sanakirja (2020) *Perheyhtiö.* Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35, Helsinki. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/perheyhti%C3%B6> Haettu 23.8.2020.

Kivinen, Markku (2002) *Luokkateoria ja yhteiskunnalliset jaot.* Teoksessa Piirainen, Timo & Saari, Juho (toim.) Yhteiskunnalliset jaot: 1990-luvun perintö? Gaudeamus, Helsinki, 140–159.

- Kolbe, Laura (2014) *Yläluokka. Olemisen sietämätön vaikeus*. Kirjapaja, Helsinki.
- Korkman, Sixten (2015) *Näkökohtia Marxin ajankohtaisuudesta*. Teoksessa Hakanen, Yrjö (toim.) *Marxin Pääoman ajankohtaisuus*. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki, 36–43.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari & Alasuutari, Pertti (2005) *Eliitin eriytymisestä pääkaupunkiseudulla*. *Yhteiskuntapolitiikka* 70: 5, 475–487.
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva (2004) *Grounded Theory*. <https://rkosken.kapsi.fi/gt.html> Haettu 18.8.2020.
- Kosonen, Pekka (2015) *Pikettyn Pääoma suhteessa Marxin Pääomaan: ovatko kapitalismin ja eriarvoisuuden yleiset lait nyt löytyneet?* *Tiede & edistys* 40: 3. Tutkijaliitto, Helsinki, 203–223.
- Koukkunen, Kalevi & Hosia, Vuokko & Keränen, Jukka (toim.) (2008) *Iso Sivistyssanakirja. Sivistyssanat hakemistoinen*. WSOY, Helsinki.
- Käyhkö, Mari (2006) *Siivoojaksi oppimassa. Etnografinen tutkimus työläistyöistä puhdistuspalvelualan koulutuksessa*. Joensuu University Press, Joensuu.
- Lahtinen, Hannu (2014) *Yhteiskuntaluokka ja työttömyys. Palkansaajaryhmien välisen työttömyysriskin vertailu Suomessa vuosien 1987 ja 2007 välillä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Lahtinen, Hannu (2019) *Socioeconomic differences in electoral participation: Insights from the Finnish administrative registers*. Faculty of Social Sciences, University of Helsinki, Helsinki.
- Lemola, Tarmo (toim.) (2000) *Näkökulmia teknologiaan*. Gaudeamus, Helsinki.
- Lempiäinen, Kirsti & Silvasti, Tiina (toim.) (2014) *Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa*. Vastapaino, Helsinki.
- Leyshon, Andrew & Thrift, Nigel (2007) *The Capitalization of Almost Everything. The Future of Finance and Capitalism*. *Theory, Culture & Society*, 24 (7-8), 97–115.
- Mackert, Juergen (2014) *Social Closure*. Oxford Bibliographies Online: Sociology. <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199756384/obo-9780199756384-0084.xml#firstMatch> Haettu 6.4.2019.
- Marx, Karl (2013/[1867]) *Pääoma: Poliittisen taloustieteen arvostelua. 1. osa, 1. kirja, Pääoman tuotantoprosessi*. suom. Louhivuori O. W. & Ryömä, Mauri & Lehén, Tuure. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki.
- Melin, Harri & Blom, Raimo (2011) *Yhteiskunnallinen eriarvoisuus*. Teoksessa Oksanen, Atte & Salonen, Marko (toim.) *Toiminnallisia loukkuja: Hyvinvointi ja eriarvoisuus yhteiskunnassa*. Tampere University Press, Tampere, 194–213. <http://urn.fi/urn:nbn:uta-3-826> Haettu 24.6.2018.
- Melin, Harri (2010) *Tarvitaanko vielä luokkatutkimusta?* Teoksessa Erola, Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 211–226.
- Milanovic, Branko (2017/[2016]) *Tuloerot globalisaation aikakaudella. Uusi näkökulma*. [Global Inequality. A New Approach for the Age of Globalization] suom. Henttonen, Tatu. Vastapaino, Tampere.

- Mills, C. Wright (2000/[1956]) *The Power Elite*. Oxford University Press, Oxford.
- Murphy, Raymond (1988) *Social Closure. The Theory of Monopolization and Exclusion*. Oxford University Press, New York.
- Mäkelä, Johanna (2000/[1994]) *Pierre Bourdieu - erottautumisen teoreetikko*. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia*. Gaudeamus, Helsinki, 243–269.
- Mölsä, Ari & Niilola, Merja (2014) *Veroprofessori: Perintöveron poistolla Suomi yhä rajummin kahden kerroksen väkeä*. Yleisradio. <https://yle.fi/uutiset/3-7342386> Haettu 25.9.2019.
- Naumanen, Päivi (2004) *Työmarkkinat, koulutus ja sukupuoli*. Teoksessa Kantola, Ismo & Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*. Vastapaino, Tampere, 137–158.
- Noro, Arto (2000) *Aikalaismoitteen sosiologisen teorian kolmantena lajityyppinä*. *Sociologia*, 37(4), 321–329.
- Näre, Lena & Salmenniemi, Suvi (2015) *Keskusteluja Marxin kanssa työstä ja arvosta*. Teoksessa Hakanen, Yrjö (toim.) *Marxin Pääoman ajankohtaisuus*. Kustannusyhtiö TA-Tieto, Helsinki, 58–64.
- Ojajärvi, Jussi & Mäkinen, Katariina & Launis, Kati & Lamberg, Emma & Lahikainen, Lauri & Kauranen, Ralf & Bergroth, Harley & Anttila, Anu-Hanna (2016) *Miten Suomi muuttui 2000-luvulle tultaessa?* Teoksessa Anttila, Anu-Hanna & Kauranen, Ralf & Launis, Kati & Ojajärvi, Jussi (toim.) *Luokan ääni ja hiljaisuus. Yhteiskunnallinen luokkajärjestys 2000-luvun alun Suomessa*. Vastapaino, Tampere, 28–45.
- Pakulski, Jan & Waters, Malcolm (1996) *The Death of Class*. Sage, London.
- Parkin, Frank (1979) *Marxism and Class Theory: A Bourgeois Critique*. Tavistock, London.
- Pietikäinen, Petteri (toim.) (2010) *Valta Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki.
- Piketty, Thomas (2016/[2013]) *Pääoma 2000-luvulla*. [Capital in the Twenty-First Century] suom. Ollila, Marja & Tillman-Leino, Maarit. Into, Helsinki.
- Polanyi, Karl (2016/[1944]) *Suuri murros. Aikakautemme poliittiset ja taloudelliset juuret*. [The Great Transformation. The Political and Economic Origins of Our Time] suom. Vilokinen, Natasha. Vastapaino, Tampere.
- Purhonen, Semi & Gronow, Jukka & Heikkilä, Riie & Kahma, Nina & Rahkonen, Keijo & Toikka, Arho (2014) *Suomalainen maku. Kulttuuripääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Gaudeamus, Helsinki.
- Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Suoniemi, Ilpo (2007) *Tuloerojen kehitys ja verotus*. Teoksessa Taimio, Heikki (toim.) *Taloukasvun hedelmät – kuka sai ja kuka jäi ilman?* Työväen sivistysliitto, Helsinki, 65–84.
- Ritzer, George (2010) *Classical Sociological Theory*. McGraw-Hill, New York.
- Ruonavaara, Hannu (2004) *Yhteiskunnan rakenteen näkökulma. Esimerkinä luokkarakenne*. Teoksessa Kantola, Ismo & Koskinen, Keijo & Räsänen, Pekka (toim.) *Sosiologisia karttalehtiä*. Vastapaino, Tampere, 97–116.

- Ruostetsaari, Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä*. Vastapaino, Tampere.
- Ruuskanen, Olli-Pekka & Snellman, Alex & Widgrén, Mika (2010) *Yhteiskunnan huipulla. Eliittirakenne muutoksessa 1809-2009*. Teoksessa Pietikäinen, Petteri (toim.) Valta Suomessa. Gaudeamus, Helsinki, 34–55.
- Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2009) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere, <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> Haettu 14.10.2017.
- Saarikoski, Saska & Mäkinen, Esa (2014) *Suomi sai uudet säädyt*. Helsingin Sanomat. Kuukausiliite, 4.1.2014.
- Saaristo, Kimmo & Jokinen, Kimmo (2004) *Sosiologia*. WSOY, Helsinki.
- Savage, Mike (2000) *Class Analysis and Social Transformation*. Open University Press, Buckingham.
- Savage, Mike (2014) *Piketty's challenge for sociology*. The British Journal of Sociology, 65(4), <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12106> Haettu 5.8.2020.
- Savage, Mike & Cunningham, Niall & Devine, Fiona & Friedman, Sam & Laurison, Daniel & McKenzie, Lisa & Miles, Andrew & Snee, Helene & Wakeling, Paul (2015) *Social Class in the 21st Century*. Pelican, London.
- Savage, Mike & Nichols, Georgia (2018) *Theorising elites in unequal times. Class, constellation and accumulation*. Teoksessa Korsnes, Olav & Heilbron, Johan & Hjellbrekke, Johs. & Bühlmann, Felix & Savage, Mike (toim.) New directions in Elite Studies. Routledge, London, 297–315.
- Savage, Mike & Williams, Karel (2008) *Elites: remembered in capitalism and forgotten by social sciences*. The Sociological Review. 56:1, 1–24.
- Schreier, Margrit (2012) *Qualitative Content Analysis in Practice*. Sage, Los Angeles.
- Scott, John & Marshall, Gordon (toim.) (2015) *Neo-liberalism*. Teoksessa A Dictionary of Sociology. Oxford University Press. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199683581.001.0001/acref-9780199683581-e-1538> Haettu 9.3.2020.
- Scott, John & Marshall, Gordon (toim.) (2015a) *Upper Class*. Teoksessa A Dictionary of Sociology. Oxford University Press. <https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199683581.001.0001/acref-9780199683581-e-2430> Haettu 29.7.2020.
- Seppänen, Esko (2014) *Suomen rikkaat. Kuka kukin on*. Minerva, Helsinki.
- Siltala, Juha (2017) *Keskiluokan nousu, lasku ja pelot*. Otava, Helsinki.
- Silvasti, Tiina & Lempiäinen, Kirsti & Kankainen, Tomi (2014) *Eriarvoisuuden uudet paikat*. Teoksessa Lempiäinen, Kirsti & Silvasti, Tiina (toim.) Eriarvoisuuden rakenteet. Haurastuvat työmarkkinat Suomessa. Vastapaino, Helsinki, 7–19.
- Sinnemäki, Aino (2000/[1994]) *Norbert Elias ja sivilisaatioprosessi*. Teoksessa Heiskala, Risto (toim.) Sosiologisen teorian nykysuuntauksia. Gaudeamus, Helsinki, 223–242.
- Skeggs, Beverley (1997) *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. Sage, London.

- Skeggs, Beverley (2014/[2004]) *Elävä luokka* [Class, Self and Culture] suom. Jalonen, Mikko & Lahikainen, Lauri. Vastapaino, Tampere.
- Sulkunen, Pekka (1992) *The European New Middle Class. Individuality and Tribalism in Mass Society*. Aldershot, Avebury.
- Ther, Philipp (2019/[2014]) *Euroopan historia vuodesta 1989. Uusi Talousjärjestys*. [Die neue Ordnung auf dem alten Kontinent] suom. Malinen, Päivi. Vastapaino, Tampere.
- Therborn, Göran (2012) *Class in the 21st Century*. New Left Review (Issue 78), 5–29.
- Therborn, Göran (2012a/[2011]) *Maailma. Aloittelijan opas*. [The World – A Beginner's Guide] suom. Vilokkinen, Natasha. Vastapaino, Tampere.
- Therborn, Göran (2014/[2013]) *Eriarvoisuus tappaa* [The Killing Fields of Inequality] suom. Henttonen, Tatu. Vastapaino, Tampere.
- Therborn, Göran (2019/[2018]) *Kadotettu kansankoti? Kuinka pääoma kaappasi Ruotsin?* [Kapitalet, överheten och alla vi andra: klassamhället i Sverige - det rådande och det kommande] suom. Sivenius, Kaisa. Vastapaino, Tampere.
- Tilastokeskus (2020) *Suomen virallinen tilasto (SVT): Tulonjakotilasto. Tuloerot 2018, 1. Tuloerojen kehitys Suomessa*. http://www.stat.fi/til/tjt/2018/01/tjt_2018_01_2020-03-10_kat_001_fi.html Haettu 19.7.2020.
- Timmermans, Stefan & Tavory, Iddo (2012) *Theory Construction in Qualitative Research. From Grounded Theory to Abductive Analysis*. Sociological Theory 30 (3), 167–186.
- Timonen, Virpi & Foley, Geraldine & Conlon, Catherine (2018) *Challenges When Using Grounded Theory. A Pragmatic Introduction to Doing GT Research*. International Journal of Qualitative Methods 17, 1–10.
- Toivonen, Timo (2010) *Viralliset tilastot suomalaisen yhteiskunnan luokkarakenteen kuvaajina*. Teoksessa Erola, Jani (toim.) *Luokaton Suomi? Yhteiskuntaluokat 2000-luvun Suomessa*. Gaudeamus, Helsinki, 187–210.
- Tolonen, Tarja (toim.) (2008) *Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli*. Vastapaino, Tampere.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.
- Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*. Vastapaino, Tampere.
- Valkonen, Tapani & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom (1980) *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*. WSOY, Porvoo.
- Valtioneuvoston kanslia (2018) *Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja, 1/2018, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-557-0> Haettu 7.4.2019.
- Virtanen, Mikko J. (2007) *Refleksiivisen modernisaation teoria. Ulrich Beckin aikalaisdiagnoosi yhteiskuntateorian*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Helsinki.

Wallerstein, Immanuel (2000) *Globalization or the Age of Transition? A Long-Term View of the Trajectory of the World-System*. International Sociology, 15(2), 249–265.

<https://doi.org/10.1177/0268580900015002007> Haettu 5.3.2020.

Waters, Malcom (2001) *Globalization*. Routledge, London.

Weber, Max (1968) *Economy and Society. An Outline of Interpretive Sociology*. Bedminster Press, New York.

Westergaard, John (1995) *Who Gets What? The Hardening of Class Inequality in the Late Twentieth Century*. Polity Press, Cambridge.

Wright, Erik Olin (2005) *Social Class*. Teoksessa Ritzer, George (toim.) *Encyclopedia of Social Theory*. Sage, Thousands Oaks, 717–744.

Zannoni, Paolo (1978) *The Concept of Elite*. European Journal of Political Research, 6: 1–30.

TUTKIMUSAINEISTO

Ahlström, Krister (2002) *Esipuhe*. Teoksessa Komsu, Pauli & Lindström, Jan & Zetterberg, Seppo (2002) *Omistamisen taito. Perheyrytykset kansakunnan rakentajina*. Otava, Helsinki, 4–5.

Aminoff, Philip (2018) *Omistaminen on omistautumista*. Teoksessa Luoma, Tero (2018) *Osaava omistaja. Hyvän omistamisen käsikirja*. Alma Talent, Helsinki, 15–16.

Blom, Anders (2007) *Perheyrytykset elinkeinoelämän edunvalvontajärjestelmässä*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrytykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 101–142.

Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrytykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki.

Elo-Pärssinen, Krista (2007) *Perheyrytysten yhteiskuntavastuu osana liiketoimintaa*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (2007) *Omistajan ääni. Perheyrytykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 151–165.

Elo-Pärssinen, Krista & Heinonen, Jarna (2019) *Uudistuva perheyrytykset. Perhe, omistajuus ja liiketoiminta*. [E-kirja]. Alma Talent, Helsinki.

Elo-Pärssinen, Krista & Talvitie, Eveliina (2010) *Perheyrytykset on enemmän*. WSOYpro, Helsinki.

Hänninen, Auli (2018) *Perhe omistajana*. Teoksessa Luoma, Tero (2018) *Osaava omistaja. Hyvän omistamisen käsikirja*. Alma Talent, Helsinki, 192–198.

Karhinen, Reijo (2007) *Perheyrytysten kasvukivut ja niiden ratkaisumahdollisuudet*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrytykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 54–62.

Koiranen, Matti (2007) *Perheyrytykset tarvitsee lakiin kirjatun määritelmän*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrytykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 35–45.

Komsi, Pauli & Lindström, Jan & Zetterberg, Seppo (2002) *Omistamisen taito. Perheyrietykset kansakunnan rakentajina*. Otava, Helsinki.

Luoma, Tero (2018) *Osaava omistaja. Hyvän omistamisen käsikirja*. Alma Talent, Helsinki.

Perheyrietysten liitto. *Perheyrietysten liiton verkkosivut*. <https://perheyriety.fi/>.

- (2019) *Tietoa meistä*. <https://perheyriety.fi/tietoa-meista>. Haettu 15.5.2019.
- (2019a) *Perheyrietysten liiton tarina*. <https://perheyriety.fi/tietoa-meista#>. Haettu 15.5.2019.
- (2020a) Uutishuone: Asiantuntija-artikkelit. <https://perheyriety.fi/uutishuone/asiantuntija-artikkelit>. Haettu 7.1.2020.
- (2020b) Uutishuone: Blogit. <https://perheyriety.fi/uutishuone/blogit>. Haettu 7.1.2020.
- (2020c) Uutishuone: Uutiset. <https://perheyriety.fi/uutishuone/uutiset>. Haettu 7.1.2020.
- (2020d) Jäsenyys. <https://perheyriety.fi/jasenyys/liittyminen>. Haettu 7.1.2020.
- (2020e) Tietoa meistä: UKK. <https://perheyriety.fi/tietoa-meista/ukk>. Haettu 7.1.2020.
- (2020f) Toimintakertomus 2019 <https://perheyriety.fi/uutishuone/julkaisut>. Haettu 25.8.2020.

Rauhio, Pertti (2007) *Globalisaation poliittisia opetuksia perheyrietyksille*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrietykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 63–79.

Ritakallio, Timo (2007) *Perheyrietykset kansantaloudessa*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrietykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 22–34.

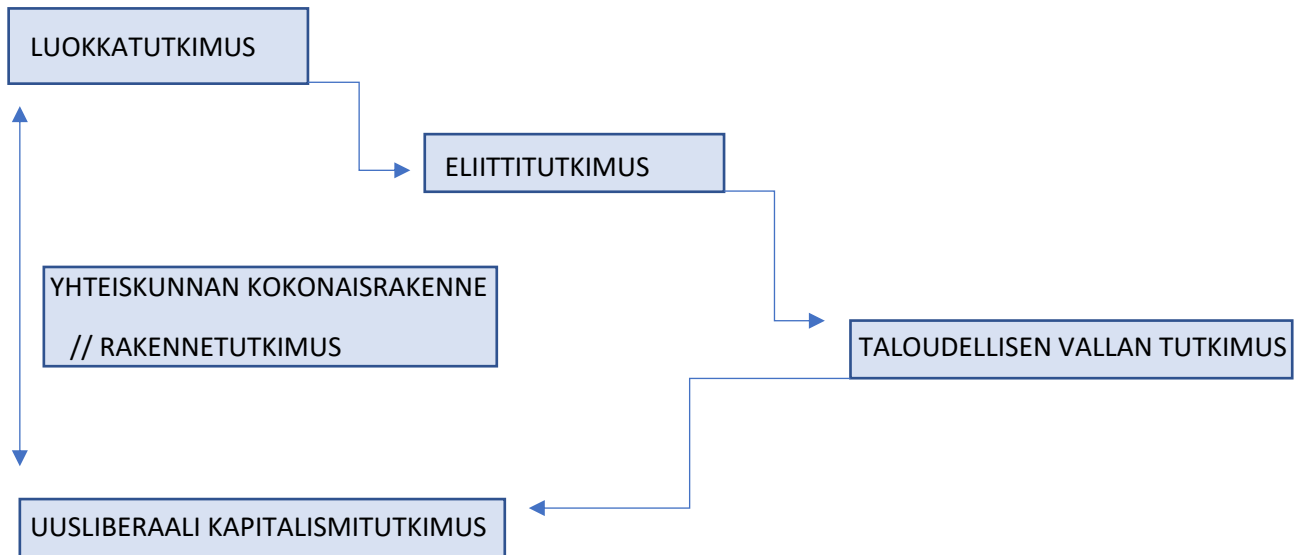
Stadigh, Kari (2018) *Omistamisen merkitys*. Teoksessa Luoma, Tero (2018) *Osaava omistaja. Hyvän omistamisen käsikirja*. Alma Talent, Helsinki, 13–14.

Timonen, Janne (2007) *Perheyrietykset ja suomalainen omistajuus*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrietykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 8–14.

Vauhkonen, Anu (2007) *Listattujen perheyrietysten kvartaali on 25 vuotta*. Teoksessa Blom, Anders & Rehn, Merja (toim.) (2007) *Omistajan ääni. Perheyrietykset globalisoituvassa taloudessa*. Gummerus, Helsinki, 87–93.

LIITTEET

LIITE 1. Kaavio. Tutkimusalueiden prosessillinen eteneminen

LIITE 2. Luokkatutkimuksen kysymykset¹⁶

Sosiologiassa luokan käsitettä on käytetty monessa eri merkityksessä. Käsitteellä *yhteiskuntaluokka* on vastattu muun muassa seuraavanlaisiin kysymyksiin.

- 1) Millä tavoin ihmiset sijoittavat itsensä ja muut yhteiskunnan (eriarvoisiin) rakenteisiin?
 - Tällainen kysymys hakee vastausta ihmisten subjektiivisiin näkemyksiin omasta asemasta.
- 2) Miten ihmiset objektiivisesti sijoittuvat yhteiskunnallisessa varallisuuden jaossa?
 - Kysymyksessä on luokka objektiivisena, jakosuhteissa olevan järjestelmänä, esimerkiksi tuloina ja varallisuutena.
- 3) Mikä selittää yksilöiden ja perheiden välistä eriarvoisuutta taloudellisesti määritellyissä elinmahdollisuuksissa ja elintasossa?
 - Kysymyksellä halutaan selvittää yhteiskunnallisten suhteiden vaikutusta taloudelliseen asemaan.
- 4) Miten eriarvoisuutta ja sen yhteiskunnallista rakentumista voidaan kuvata ja selittää historiallisesti?
 - Näkökulma nousee mikrotasolta (yksilöt ja perheet) makrotasolle (kokonaiset yhteiskunnat). Yhteiskunnallisen muutoksen analyysi käy mahdolliseksi.
- 5) Millaisia yhteiskunnallisia muutoksia tarvitaan taloudellisen alistamisen ja riiston lakkautumiseksi kapitalistisessa yhteiskunnassa?
 - Luokka ymmärretään taloudellisen alistamisen ja riiston tekijäksi. Kysymyksessä normatiivinen kannanotto.

¹⁶ Mukailtu Melin 2010, 212-213; Wright 2005, 717-724; Kahma 2011, 19.

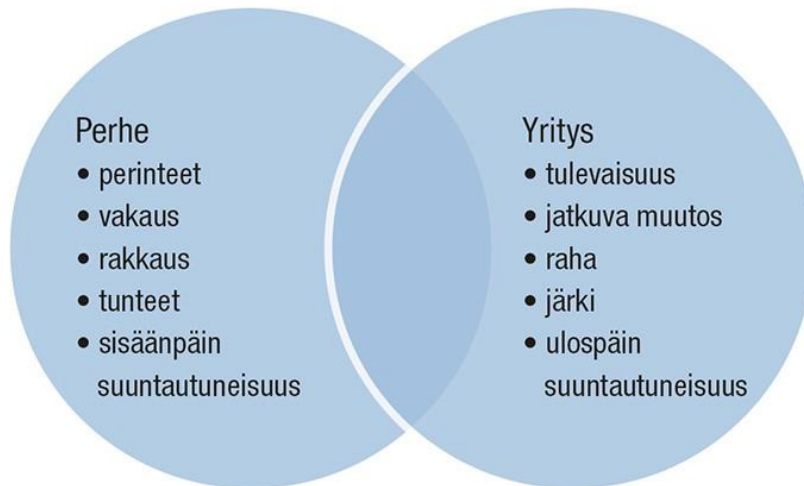
LIITE 3. Yhteenvedo kategorioista ja esimerkkilainauksia

HISTORIA	ERONTEOT	SUKUPOLVET	POLITIIKAT	ALUEET
”Perheyriytysten asema suom.yhtk. on ollut eri aikoina erilainen. Erityinen merkitys niillä oli 1800-luvulla ja vielä 1900-luvun puolivälissä, jolloin ruukit, tehtaajat ja yritykset nähtiin keskuksina.”	”Perhepääoma erottaa perheyriytokset muista yrityksistä. Perhepääomaa ei voi ostaa, vaan se kehittyy omistajaperheissä ajan myötä. Jokaiselle perheyriytkselle muodostuu omanlaisensa perhepääoma, joka tekee niistä erityisiä.”	”Vanhempien arvomaailma ilmentyy kasvatuksessa: miten muita ihmisiä kohdellaan, miten suhtaudutaan työn tekemiseen ja mikä on elämässä tärkeää. Omistajaksi kouluttautuminen on kaikkea muuta kuin liiketoiminnan koulutusta.”	”Kun määritelmä on lakiin kirjattu, on samalla juridisessa mielessä institutionalisoitu se sosiaalinen konstruktio, jota käsitteet perheyriytis ja perheyriyti suom.yhtk. edustavat”	”Perheyriytokset ovat alue- ja paikallistalouden kannalta merkittäviä. Ne tuovat toimialueelleen ja ympäristöönsä vakautta ja pysyvyyttä. – – [Ne] ovat usein paikallisesti tärkeitä työnantajia ja luovat – – lisäarvoa – –.”
”Perheyriytokset ovat kautta vuosisatojen kantaneet vastuuta yhteiskunnan ja kansantalouden hyvinvoinnista. Perheyriytksiä voidaankin perustellusti kutsua talouden selkärangaksi.”	”Kotimainen omistaja on usein pitkäjänteisempi ja investoi todennäköisimmin Suomeen” ”Perhe omistajana antaa mahdollisuuden erottua arvoilla muulla tavoin omistetuista yrityksistä.”	”Perheyriytoksen omistajilla on usein vahva tunneside yritykseen. Jatkajapolvelle yritys on osa lapsuusmuistoja – se on ollut aina läsnä. Joillekin yritys voi jopa olla se rakkain lapsi. Yritys on kiinteä osa minuutta, jotain itseä enemmän.”	”Omistamisen ja yrittämisen verotus on kannustavaa, oman pääoman asemaa vahvistavaa sekä omistajan pitkäjänteistä riskinottoa kykyä- ja halua palkitsevaa.”	”Perheyriytksellä onkin usein paikallisyhteisössään erityinen asema, jota voidaan samanaikaisesti luonnehtia niin henkilökohtaiseksi kuin liiketoiminnalliseksi.”
”Perheyriytoksen olemassaolon perusta kumpuaa usein historiasta, mutta jos siitä muodostuu toiminnan perusta, yritys voi jäähmettyä paikoillaan.”	”On luontevaa todeta, että vanhemmat perheyriytokset jatkavat siitä, mihin pk-yritykset jäävät. Jatkuvuus kasvu ja kehitys on meille osa elämäntehtävää. Siksi meille on luontevaa myös seuraajapolven valmennus sekä kokemusten vaihto.”	”Perheyriytoksen tunnusmerkistöön kuuluu se, että se on siirtynyt tai suunniteltu siirtymään sukupolvelta toiselle. Perheyriytoksen olennainen pyrkimys on jatkaa elämäntyötään seuraavassa sukupolvessa.”	”Tulevaisuuden investoinnit, yritysten elinkelpoisuudet sekä kasvu syntyvät ainoastaan vahvan sekä rohkean omistajuuden kautta. Mikäli toimintaympäristö on suotuisa, olen vakuuttunut että pääomat kohtaavat hyvinvoivan Suomen. Perheyriytysten pääomalla on kotimaa.”	””Kotimarkkinan’ käsitteen laajentuessa entisestään, on meidän luotettava suomalaisiin vahvuksiimme: mahtaviin innovaatioihimme ja sisukkuuteemme, unohtamatta uskottavuuttamme luotettavina kauppa- ja yhteisöinä. Näiden ominaisuuksien avulla maailman valloitus on juuri meistä itsestämme kiinni!”
”Ne kuitenkin selviytyivät poliittisesti epäedullisista ajoista, ja kommunismin kaaduttua perheyriytysten merkitys on tunnustettu myös valtiovallan taholta.”	”Pidemmällä aikavälillä kapeasti omaa etuansa ajatteleva, opportunistisesti käyttäytyvä ja muita hyväksikäyttävä perheyriytis ei saavuta koskaan niin paljon kuin sitoumuksiaan noudattava ja moraalisesti toimiva perheyriytis.”	”Kolmas sukupolvi tuhoaa perheyriytokset perintöveroakin varmemmin” ”Jo 3. sukupolven edustajien olla hankalaa enää kokea samanaista yrittäjähenkisyyttä, jota perheyriytoksen perustaja on yrityksen alkuaikoina kokenut”	”Perheyriytysten liitto pitää tärkeänä kaikkien pääomallajien (esimerkiksi korkopaperit, osakkeet, kiinteistöt) ja kaikkien omistajatahojen (esimerkiksi kotitaloudet, yhteisöt, yritykset) yhdenvertaisuutta verotuksessa, joka on hyvän veropolitiikan perusajatus.”	”Perheyriytksiä pidetään suomalaisen elinkeinoelämän ankkureina, jotka katsovat pidemmälle kuin pelkästään seuraavan kvartaalin päähän. Tai kvartaali tarkoittaa sitä kuuluisaa 25 vuotta perheyriytksissä.”
”Lähes kaikki liiketoiminnallinen aktiviteetti on jo satojen vuosien ajan ollut perheiden hallinnassa, toisin sanoen perheen harjoittamaa toimintaa.”	”Monen perheyriytoksen perustaja on ollut rohkea riskinottaja, työtä pelkäämätön uudisraivaaja ja oman tiensä kulkija.” ”Perheyriytysten toiminta on pitkäjänteistä, eikä katse ole kvartaaleissa vaan pikemminkin neljännesvuosisadoissa.”	”Perheyriittäjyyden siirtäminen on siis eri asia kuin perheyriytoksen osakkeiden siirtäminen. Osakkeet eli yrityksen omistajuus on helppo siirtää, mutta yrittäjämäisen perinnön siirtäminen on vaikeampaa. Se vaatii suunnitelmallista työtä. Miten sinä omistajana siirrät yrittäjyyttä?”	”Tavoitteeksi tulisi asettaa verotuksen ennustettavuus yli vaalikausien. Perheyriytysten liitto pitää tärkeänä, ettei verotuksen uudistustyötä tehdä pelkästään virkamiestyönä, vaan avoimesti, elinkeinoelämän, myös suomalaisen omistajuuden, näkemykset laajasti huomioiden.”	”Sen sijaan muualla Euroopassa keskusteluilapiiri saattaa olla tulehtuneempi: myös perheyriytysten omistajuutta yhdistetään varallisuuden epätoivottuun keskittymiseen ja kohtuuttomaan rikastumiseen. Ilmeisesti kateus ei olekaan ainoastaan suomalainen tauti.”
”Perheyriytkselle on tärkeää tunnistaa ja tunnustaa historian merkitys sisäisesti ja ulkoisesti.”	”Pitkäikäisen perheyriytoksen salaisuus on niiden vahva ja innostava visio.”	”Perheen ja yrityksen vuorovaikutus ja niiden välinen jännite syntyy, kun perheellä ja yrityksellä on erilaiset olemassaolon syyt ja tavoitteet”	”Perheyriytokset pitävät yllä Suomen talouskasvua ja työllisyyttä ja ne toivovat pitkäjänteistä, kasvuun ja investointeihin kannustavaa veropolitiikkaa.”	”Vahvan markkina-aseman omaavalle yhtiölle Suomi on auttamatta liian pieni.” ”Perheyriittäjä – riittääkö Suomi sinulle kasvuun?”
”Menneiden vuosikymmenten aikana perheyriytokset pitivät matalaa profiilia mm. poliittisen ajohadin takia.”	”Perhe omistajana antaa mahdollisuuden erottua arvoilla muulla tavoin omistetuista yrityksistä.”	”Yritys on lahja edellisiltä sukupolvilta ja laina tulevilta sukupolvilta. Omistajat näkevät itsensä yhtenä lenkinä sukupolvien ketjussa.”	”Perheyriytksentän edunvalvonnan ytimessä ovat jatkuvuuden turvaaminen sekä yrityspääoman kohtelun neutraliteetti verrattuna muihin omaisuuslajeihin ja velkaan.”	”Tarvitsemme puolueilta näkemyksiä myös siitä, mitä tehdään sen eteen, että Suomi on jatkossakin hyvä paikka yrittää ja omistaa yrityksiä.”

LIITE 4. Kuvasitaatteja perheyrittäjien opaskirjasta

Kuva 1. Perheyrittäjät teoksessa esitetty perheen ja yrityksen erottelu.

(Lähde: *Uudistuva perheyrittäjä*. Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 32. Alma Talent).

Kuva 2. Perheyrittäjät teoksessa esitetty luokka-aseman siirtoon tähtäävä hahmottelu.

(Lähde: *Uudistuva perheyrittäjä*. Elo-Pärssinen & Heinonen 2019, 219. Alma Talent).

